

ОДБРАНА

Специјални
прилог **13**
АРСЕНАЛ

Тема

Закон о Војсци Србије

РАЗУМЕВАЊЕ ВРЕМЕНА

Post express je usluga ekspresnog prenosa dokumenata i robe širom zemlje koja će ubrzati vaše poslovanje i pojednostaviti svakodnevni život.

Na raspolaganju vam je naš **POZIVNI CENTAR** gde ćete od naših operatera dobiti sve potrebne informacije i jednim pozivom završiti posao!

Post express vam omogućava slanje pošiljaka jednostavno, brzo i sigurno – **od vrata do vrata**.

Post express uručuje pošiljke u više od 600 gradova Srbije.

POST EXPRESS

ime za brzinu

www.postexpress.co.yu

POZIVNI CENTAR 011 3 607 607, radno vreme od 8 do 18h

Они се буде са Србијом

Јована

Срђан

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

Први програм РТС-а, сваког дана у 6.05

www.rts.co.yu

GOTOVINSKI KREDITI NA 24 RATE

ZA DANAS:

- ✓ VEŠ MAŠINA
- ✓ UGAONA GARNITURA
- ✓ TV PLAZMA
- KISS ♥

Lepo je znati da neke stvari možete kupiti odmah.

24 osmeha - za 24 rate i ostale najpovoljnije uslove na tržištu:

- Iznos kredita do 1,2 miliona dinara
- Najniža kamatna stopa: nominalna 11,95% i efektivna 14,82%, na godišnjem nivou
- Rok realizacije za samo 48 sati
- Za sve klijente Banke bez žiranata

Ukoliko želite da refinansirate Vaše postojeće kredite ili dug po kreditnim karticama u našoj ili drugim bankama, sigurni smo da će 24 rate za Vas predstavljati pravi izbor.

Kontakt centar: 0700 800 900
e-mail: kontakt.centar@kombank.com
www.kombank.com

KOMERCIJALNA BANKA

Sa nama je lakše

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (фељтон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан прве класе (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутавић, Благоје Ничић,
Никола Остојић, Никола Оташ, Иштван Пољанац,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 3241-104; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018 /509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Игор САЈИНГЕР

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Др Јованка Шарановић, начелник Одељења за студије
одбране Института за стратегијска истраживања

ШАРМ У ОФИЦИРСКОМ ЧИНУ

8

Per aspera

МИСТЕРИЈА ПРАЗНОГ БАЗЕНА

13

ТЕМА

Закон о Војсци Србије

РАЗУМЕВАЊЕ ВРЕМЕНА

14

ОДБРАНА

Обука у зимским условима на Копаонику

ИЗВИЂАЧИ ПОНОВО НА СНЕГУ

19

Школовање и усавршавање у иностранству

ЕНЕРГИЈА ДОБРИХ ИДЕЈА

22

Пројекат за учење енглеског језика - PELT

ЈЕЗИК НОВЕ МИСИЈЕ

24

Сто тридесет година постојања и рада

Војне болнице у Нишу

ЧУВАРИ ЗДРАВЉА КРОЗ ВЕКОВЕ

26

Чешка искуства у реформи обавештајних служби

ЧУВАЊЕ СВОЈЕ КУЋЕ

28

Санитетски тим Војске Србије у Конгу

ЛЕТЕЋИ ДОКТОРИ

30

ПРИЛОГ

Савремено наоружање

АРСЕНАЛ 13

31

ПРЕКРЕТНИЦА

Са галерије

ДРУЖЕЊЕ СА ЖИВОТОМ

55

ДРУШТВО

Плави воз – између прошлости и будућности

**ПОКРЕТНЕ СЛИКЕ
ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА**

56

Подморничар, карикатуриста, илустратор Никола Оташ

И КАРИКАТУРА ЈЕ ОРУЖЈЕ

60

СВЕТ

Специјалне снаге Казахстана

ОДРАЗ ПОЛИТИЧКОГ УРЕЂЕЊА

64

Паралеле

**МОДЕРНИЗАЦИЈА ХРВАТског
ВАЗДУХОПЛОВСТВА**

67

ФЕЉТОН

Витешка времена (2)

**У СКЛАДУ
С РАТНИМ ПРАВИЛИМА**

70

ИСТОРИЈА

Порекло чиновца

ОД ДЕСЕТАРА ДО ГЕНЕРАЛА

74

Иларион Руварац

**БРАНИЛАЦ
ИСТОРИЈСКЕ ИСТИНЕ**

77

СПОРТ

Спортиста и спортска екипа Војске Србије у 2007.

ОРИЈЕНТИРАЦ И СТРЕЛЦИ

78

Година која је пред нама остаће запамћена, наравно, ако се најављени планови испуне, као прекретница у модернизацији и опремању Војске Србије савременим наоружањем и војном опремом. Ставка у новом буџету за ту намену је, за разлику од претходних година, много значајнија, иако још заостаје за стандардима модерних армија, које за инвестиције издвајају око тридесет одсто војног буџета. Наших двадесетак одсто за инвестиције, рачунајући и средства из Националног инвестиционог плана, свакако је добра основа да се за коју годину дође до тог нивоа.

Наиме, око седам и по милијарди динара биће ове године издвојено за набавку опто-електронске опреме, заштитне опреме за војнике, савремених оклопних борбених возила и за наставак ремонта ваздухоплова.

Без сумње, значајна новина биће и набавка средстава везе, посебно за опремање јединица тактичког нивоа. То ће омогућити већи степен интероперабилности са суседима на реализацији заједничких активности у оквиру Програма Партнерство за мир и регионалних безбедносних иницијатива. Тендер за набавку телекомуникационих уређаја је недавно завршен. Средства су обезбеђена и више не би требало да буде никаквих препрека да се тај посао коначно заврши.

Значајна новчана средства биће уложена и у започете развојне пројекте, поред осталог, у развој командноинформационих система и завршетак модела опремања војника пешадије за 21. век.

Година у коју смо тек загазили биће, по свему судећи, и прекретница за нашу одбрамбену индустрију. Уговор са Ираком вредан 235 милиона долара о извозу наоружања и војне опреме је, може се слободно рећи, права инјекција за увелико посусталу наменску производњу. И не само то, већ и изузетна прилика да се дефинитивно оконча дугогодишњи пројекат развоја авиона *ласта* за основну летачку обуку пилота. То ће поново, на неки начин, отворити јасне перспективе домаћој ваздухопловној индустрији, која је практично била на самом издисају.

Две хиљаде осма биће, како је најављено, и преломна година за побољшање животног стандарда запослених у систему одбране. Државни службеници и намештеници у Министарству одбране недавно су коначно изједначени у статусу и новчаним примањима са колегама у осталим министарствима, а професионална војна лица и војни службеници и намештеници са нестрпљењем очекују најављено повећање јануарске плате у просеку за тридесет одсто.

Нови подзаконски акти, који регулишу плате и накнаде запослених у Министарству одбране и Војсци Србије, ускоро ће се наћи на седници Владе. Њиховим усвајањем ће, бар се надамо, та област коначно бити уређена тако да у правом смислу буде подстицај реформским процесима и професионализацији наших оружаних снага.

Ту тему већ сада најављујемо за следећи број *Одбране*, а у овом броју можете детаљно да сагледате шта нам доноси нови *Закон о Војсци* који је на снази од 1. јануара. И он је, заједно са *Законом о одбрани*, својеврсна прекретница у развоју система одбране земље. ■

ОБНОВЉЕНА ПОЛЕТНО-СЛЕТНА СТАЗА НА АЕРОДРОМУ БАТАЈНИЦА

Од 3. јануара поново је у употреби полетно-слетна стаза број 1 на аеродрому Батајница, која је оштећена током бомбардовања 1999. године.

Грађевински радови на санацији кратера и других оштећења почели су у марту 2003. године, али су, због измена техничких решења и недостатка финансијских средстава, једно време били обустављени. Радови на писти завршени су у децембру 2006. године, после чега се отпочело са оправком земљишта на бочним појасевима и завршним припремама за технички пријем писте. Грађевинска употребна дозвола за коришћење писте добијена је 3. јануара 2008. године.

Предлогом плана инвестиционе изградње у 2008. години, планирана је и изградња стационарног ноћног старта за писту, чиме би се створили услови за њену оперативну употребу ноћу и у сложеним метеоролошким условима. ■

ПОВОЉНИЈИ УСЛОВИ ЗА ЛЕТАЧКУ ОБУКУ

Број сати налета пилота у Ваздухопловству и противваздухопловној одбрани Војске Србије током 2007. године знатно је повећан, захваљујући пре свега повећаној количини млазног горива, које је обезбеђено за летачку обуку пилота.

Пошто су, након дужег периода, створени знатно повољнији услови за извођење летачке обуке, Команда ВиПВО донела је одлуку да тежиште у летачкој обуци буде на враћању у тренажу и даљем оспособљавању пилота у тактичким јединицама и командама 98. и 204. авио-базе.

Пилоти ВиПВО су током 2007. године остварили просечан налет од 21 сат по пилоту, што је знатно већи просек у односу на претходне године, када је, на пример, просечан налет 2003. године био 12 сати, а 2005. године шест сати по пилоту. ■

НЕЋЕМО СУ СА ЧИТАВИМ

Спремни смо у сваком тренутку да реагујемо у складу са међународним прописима и да заштитимо Србе и све остале којима је заштита потребна. Нећемо да водимо рат који нас уводи у сукоб са читавим светом, али смо спремни да изађемо на положаје и заштитимо целокупно становништво, рекао је председник Тадић приликом обиласка база Војске Србије и Жандармерије у Копненој зони безбедности.

Председник Републике Србије Борис Тадић, министар одбране Драган Шутановац, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош, командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић и представници Министарства унутрашњих послова Републике Србије, посетили су другог јануара војне базе Мађере и Шевадске ливаде, те жандармеријску базу Бујић у Копненој зони безбедности, сагледали ниво оперативне способности јединица четврте бригаде које обезбеђују административну линију са Косовом и Метохијом, честитали војницима и старешинама Нову годину и уручили им пригодне поклоне.

О стању на административној линији са Косовом и Метохијом, те у Копненој зони безбедности, потом о сарадњи са Кфором председника Тадића, обавестио је командант Четврте бригаде Копнене војске пуковник Милосав Симовић.

Председник Србије је истакао да је ситуација у Копненој зони безбедности стабилна и под контролом.

– Наша јужна покрајина Косово и Метохија је најостељивије подручје које геостарегијски гледано може бити разлог за нове нестабилности, не само на Балкану већ и у читавој Европи. Важно је да одлуке и потези које повлачимо доприносе миру и стабилности, што се очекује и од ал-

КОБ И СВЕТОМ

банских представника и од представника међународне заједнице - нагласио је Тадић.

Председник је додао да ће у наредним данима бити много разговора у међународним форумима и у Уједињеним нацијама о решавању статуса јужне српске покрајине, те да ће држава Србија дипломатским и легалним средствима бранити интегритет, суверенитет и територијалну целовитост земље и Косова и Метохије.

– Ми желимо, као и друге европске нације, да живимо у миру и допринесемо не само стабилности Срба већ и Албанаца и свих других етничких заједница које живе на Космету. Тако дајемо допринос будућности нашег народа и наше земље. На тај начин желимо да допринесемо укупној стабилности Европе. Све то чинимо са пуном одговорношћу и за регион и за континент на коме заједно живимо – рекао је Тадић.

Он је, такође, истакао да је Војска Србије спремна да изврши све задатке у складу са наредбама државних институција, да ће увек бити употребљена у складу са међународним правом и домаћим законодавством, те да више никада неће бити у ситуацији да угрожава животе становника и војника као што је то било деведесетих година.

Одговарајући на питања новинара о мерама које ће држава предузети у случају једностраног проглашења независности Косова и Метохије, Тадић је рекао:

– На основу Резолуције 1244 и Војнотехничког споразума из Куманова, ми смо увек у стању да ангажујемо наше војне снаге на Косову и Метохији, наравно, уз сагласност главнокомандујућег Кфора. Ја сам у сталним контактима са представницима војнобезбедносних структура, министар Шутановац са министрима одбране у Европи, а начелник Генералштаба генерал Понош са колегама са друге стране административне линије.

Спремни смо у сваком тренутку да реагујемо у складу са међународним прописима и да заштитимо Србе и све остале којима је заштита потребна. Нећемо да водимо рат који нас уводи у сукоб са читавим светом али смо спремни да изађемо на положаје и заштитимо целокупно становништво. Ово посебно наглашавам јер има људи који можда желе да Србија поново уђе у рат и сукобе који би довели до губитка Косова и Метохије. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

Додељена Новинарска награда *Иван Марковић*

РАТКО ФЕМИЋ ПРВИ ЛАУРЕАТ

Ратко Фемић, новинар листа *Ало*, добитник је новинарске награде *Иван Марковић*, коју је за најбоље медијско извештавање о реформи система одбране и Војске Србије у 2007. години први пут доделио Новински центар *Одбрана*.

Стручни жири, у чијем су раду учествовали Иван Матовић, некадашњи главни и одговорни уредник *Народне армије* – председник, др Драгана Бечејски-Вујаклија, ванредни професор Факултета организационих наука у Београду, Љубодраг Стојадиновић, коментатор листа *Политика* и колумниста *Одбране*, Срђан Предојевић, уредник *Јутарњег програма* РТС-а, и пуковник Раде Каран, председник Управе за односе са јавношћу Министарства одбране, расправљао је о квалитету радова који су пристигли на конкурс, на седници одржаној 4. јануара 2008. у Централном дому Војске.

На основу квалитета медијског извештавања, односно општих новинарских критеријума - истраживачки рад, стил писања, утицај, јавна корист, креативност и оригиналност, ауторски рад Ратка Фемића *Транспарентност и промена имџа Војске Србије*, објављен у оквиру прилога посвећеног одбрамбеним темама, 15. фебруара прошле године у листу *Данас*, сходно дефинисаној процедури у Правилнику за спровођење конкурса, вреднован је са највећим бројем поена.

У образложењу одлуке Жирија стоји да је стваралачки допринос Фемића пример одговорног, професионалног и креативног медијског извештавања о реформи система одбране и Војске. Рад аутора, дат рационално и целовито, прегледно и аргументовано, зналачки и стилски коректно, представља запажен оригиналан прилог од јавне користи, те ће утицати на даље промовисање реформе нашег система одбране и јавну верификацију стваралаштва Министарства и Војске.

Новински центар *Одбрана* ће сваке године, за квалитетно извештавање у домаћим писаним и електронским медијима о систему одбране наше земље и ради трајног сећања на Ивана Марковића, рано преминулог даровитог војног новинара и уредника некадашњег часописа *Војска*, додељивати новинарску награду која носи његово име.

Овогодишње признање - плакета и 50.000 динара - биће уручено Ратку Фемићу, 24. јануара, на пригодној свечаности поводом обележавања Дана Новинског центра *Одбрана*. ■

В. ПОЧУЧ

ШАРМ У О

Корисно је да Војска Србије у својим редовима има жене официре са високим војностручним образовањем. Нема оправдања за постављање формалних ограничења за школовање жена на појединим смеровима Војне академије. Њима треба да буде омогућен приступ свим родовима и службама, што подразумева и могућност бирања свих програма школовања за официрске дужности, каже наша саговорница.

Жена у војничкој униформи одувек је пленила пажњу и поштовање на нашим просторима. Историјски догађаји и потоња казивања у којима се описују њихова дела дају нам за право да се позовемо на традицију. Путајући су многи ратови земљом Србијом и не беше ниједног а да у њему нису учествовале жене и осветлале образ свом народу. Ма како то патетично звучало, чињенице нас упућују на такав закључак. Наравно, данас је све другачије, ратно зло је иза нас, али ваља мислити на будућност.

Било је и раније жена официра, али недостајали су систем и школовање. Од ове године окрећемо нову страницу историје. Наиме, школовање прве генерације девојака на Војној академији није само симболични почетак нове ере већ суштинска промена уз уважавање свеколиких потреба да се право жена докаже и на тај начин. Бавити се тим часним позивом није уобичајено у „опису послова“ припадница лепшег пола, али време у коме живимо, готово оно које је пред нама, исказује савремене потребе.

Позвани саговорник на ову захвалну тему је свакако госпођа др Јованка Шарановић, научни сарадник, начелник Одељења за студије одбране Института за стратепијска истраживања. Повод за разговор је актуелна тема детаљно образложена у њеној студији „Школовање девојака на војној академији“.

□ *Дуга је традиција присуства жена у војци нашег народа. Било их је с пушком у руци, у рову, на положају, међу рањеницима... Опеване су у песмама, јунакиње су многих романа и филмова. Неке су постале праве хероине и ушле у историју ратовања. Одакле таква срчаност наших жена које су по неком историјском стереотипу нежне мајке, одане супруге, оне које истраћају мужеве и синове, чекају их, верују, моле се и страхују за њих?*

– Историјска судбина нам је доделила улогу ратничког народа. Нажалост, многи ратови су вођени на нашим просторима и најчешће оста-

ФИЦИРСКОМ ЧИНУ

вљали пустош и велике жртве. У њима су равноправно учествовале жене. Увек када су држава и народ били у опасности оне су давале допринос ослободилачкој борби. За праву хероину сматрам наредника српске војске Милунку Савић која се пријавила на мобилизацију под именом Милун јер је знала да је не би примили у борбене редове, што је она жарко желела. Зато је крила свој пол који је откривен тек након рањавања на Брегалници 1913. Додељујући јој Легију части, чувени француски генерал Франш де Пере није крио узбуђење рекавши да је храбра Српкиња светли пример војничког поноса и оданости отаџбини.

Бројни су примери жена великих бораца и у антифашистичком рату, а неке од њих су носиоци ордена народног хероја. Да не говоримо о улози жене као моралне подршке мушкарцима. Како је рекла Вирџинија Вулф, жене све ове векове представљају увеличавајућа огледала која поседују магичну и привлачну моћ одражавања мушкарца у двострукој величини. Увек су биле уз њих када их је требало подржати, утешити, охрабрити. Наравно, ту је и оно што би садашњим речником назвали логистичка подршка: припрема хране, одеће, обуће, муниције... Када би оружје утихнуло, оне би се од мушкарчевог саборца и камп фоловерса односно пратиоца мушкарца враћале пословима који „женској ћуди“ боље пристају водећи рачуна да обезбеде здраво потомство и да га уз пружање мајчинске бриге васпитају да буде спремно да се жртвује за неке будуће војничке идеале.

□ Двадесети век је протекао у пуној еманципацији жена. Строга подела послова по половима лагано је нестајала. Све више припадница лепшег пола облачило је униформе. Напазиле су се и на командним дужностима. Иако није постојала војна школа за њих, стицале су знање на цивилним факултетима, а усавршавале се у јединицама и установама. Шта је имало пресудну улогу? Љубав према војном позиву, лична амбиција, доказивање у тешком позиву..?

– Негде брже, на другим местима спорије, резултат је био исти. Традиционална подела послова је лагано нестајала. Политика једнаких могућности законом је регулисала и наша земља. Ослушкујемо шта се дешава у свету и то примењујемо код нас. Ако смо се определили за евроатлантске безбедносне интеграције, морамо да следимо принципе које оне промовишу. Један од њих је свакако равноправност полова и када је реч о војном позиву. Бржој интеграцији жена у војној средину свакако ће допринети и перспективна мисија војске која подразумева учешће у изградњи и очувању мира широм света, хуманитарним операцијама, међународној војној сарадњи. Познато је, на пример, обичајно право у појединим регионима које забрањује присуство мушкараца на одређеним местима

где се налази локално женско становништво. Ангажман жена у таквим ситуацијама од изузетног је значаја.

Актуелна социјално-економска ситуација погодује школовању жена за војну професију. До већег ангажовања жена у војсци, из историје је познато, долази увек када је вероватноћа ангажовања војске у оружаним сукобима великих размера била мала, а привлачност војног позива недовољна и у условима високе незапослености. Изгледа да су се у нашем случају стекла сва три услова.

Исто тако у народу утемељена традиција и драг новине били су инспирација за девојке да се први пут у нашој историји упишу у Војну академију.

□ После деценија „удобног живота“ у бившој Југославији дошло је до болног распада земље и рата као пратеће појаве. Наравно, жене су биле вишеструке жртве у тој трагедији. И олет су, упркос свим искушењима, биле равноправне у борби и страдању. Готово да је незабележено да је међу њима било дезертера, оних које су избегавале ратну или радну обавезу. Тим феноменом су се бавили и страни војни аналитичари. Како то тумачите?

– Заиста ми је непознато да су жене биле дезертери или ширеле дефетизам. О радној обавези да и не говоримо. Напротив, велики број њих је стао у одбрану отаџбине иако их закон на то није обавезивао. Мислим на саму храну мајке, оне са малом децом или жене чији су супружници отишли на ратни распоред. Бележимо велики број таквих примера и у последњем рату. Традиција, част, оданост, све то је исконски присутно у бићу наших жена.

□ Најзад имамо Војску Србије са својим знамењима, модернизовану, сврсисходно организовану, компатибилну са савременим армијама у свету. Места у њеном строју има и за жене. Преко система високошколског образовања добијаћемо младе снаге. Колико је значајан тај корак?

– Та идеја није од јуче. Међутим, стално се говорило да треба сачекати, добро проценити, узети све у обзир. Још 2003. године у Институту за стратегијско истраживање покренут је пројекат „Обим и модалитети ангажовања жена у савременим армијама“. Одлуку смо добро одвагали и донели је. Сада је тренутак, не ради неке преке потребе, јер имамо суфицит официрског кадра, већ будућности ради. Схватили смо да је то неминовност и зашто бисмо чекали да нам неко намеће решења или скреће пажњу.

Унутар пројекта радили смо истраживање на великом узорку официра интервидовске и родовске припадности и жена официра, подофицира, војника по уговору и трупних психолога. Питали смо их шта мисле на којим би то дужностима даме у униформи могле да дају исти или приближно исти ефекат као и мушкарци. Циљ нам је био изналажење оптималног модела расподеле послова између мушкараца и жена унутар система одбране што подразумева макси-

Уз пружања моралне подршке ратницима, незаменљива улога жене од интереса за војску била је да обезбеди здраво потомство и да га уз мајчинску бригу васпитава да буде спремно да се жртвује за војничке идеале. Као носилац биолошке репродукције – биће које рађа биће, жена – мајка је учитељица живота, оваплоћење несебичности и узвишене љубави, а то је улога која почива на најснажнијем женском инстинкту – материнском, где је жени усађена свест да јој је поверена „брига о људским зачецима“.

Девојкама које су почеле студије, пре свега, желим да истрају, да не посустану пред првом препреком, да буду пуно позитивне енергије. Да обавезно сачувају шарм, женственост. Рекох, не треба да се такмиче са мушкарцима већ да раде заједно с њима узјамно се обогаћујући својим разликама. За четири године, неке од њих ће постати командири водова и одељења, помагаће будућим колегиницама, преносиће им своја знања и искуство. Наш народ по традицији воли војску. Нека са поносом носе униформу, нека их грађани виде, а сасвим сигурно ће их гледати са симпатијама.

мално коришћење индивидуалних способности свих категорија како би збир учинака њиховог ангажовања био максималан. Упоредили смо податке и видели како оба пола реално просуђују. Жене су показале разбориту обазривост односно одмереност. Ниједна не тежи да буде, на пример, подводни диверзант или командир тенка. Дошли смо до закључка да се оно што би волеле и где виде себе, њихове преференције, подудара са оним што оне стварно могу судећи по мишљењу мушкараца. Искристалисала су се подручја војне делатности која пружају највеће могућности за додатно ангажовање: техничко интендантско одржавање и снабдевање, опслуживање софистицираних техничких средстава, контрола саобраћаја, послови обезбеђења објеката и средстава.

Хоћемо да их школујемо сврсисходно и зато смо ове године примили 30 девојака на Војну академију. Добро смо кренули, треба да се ради, дограђује, исправља... Време ће нам рећи.

□ У свом научноистраживачком раду бавили сте се, уопштено речено, женама у војсци, с посебним акцентом на њихово школовање. Ви сте дугогодишњи припадник Војске, добро познајете њену суштину, правила живота уопште. Да ли Ваши научни радови, студије, прикази и текстови садрже ноту личног доживљаја?

– После завршетка студија на тадашњем Факултету народне одбране, (данас Факултет безбедности) конкурисала сам за пријем на Институт за стратегијска истраживања. Председник комисије био је један диван човек, пуковник Миша Прелевић, који је, нажалост, прерано отишао. Умео је да препозна моју енергију, ентузијазам, жељу да пуно радим. Увек ћу га се сећати и неизмерно сам му захвална. Примљена сам у сјајан колектив. Око мене позната имена, људи високих чинова и академских звања. Наравно, много сам научила од својих колега, а брзо сам схватила колико треба бити упоран, професионално радознао и да се мора разумети до танчина посао којим се бавиш. Не може се радити без емоција и максималне посвећености. Војску сам одувек волела (резервни сам официр) и настојала да у њеном сложеном ткиву пронађем себе. Зато сви моји радови, уз научно истраживање, подразумевају и ноту личног доживљаја.

□ Корисно је да Војска Србије у својим редовима има жене официре са високим војноструктурним образовањем. Нема оправдања за постављање формалних ограничења за школовање жена на појединим смеровима Војне академије. Њима треба да буде омогућен приступ свим родовима и службама, што подразумева и могућност бирања свих програма школовања за официрске дужности. То је Ваш став кога сте изнели у недавно објављеној студији. На чему почива Ваш закључак?

– Ако су данас даме успешни менаџери, руководиоци великих фирми, научници и министри, зашто не би биле и добри официри? Могућност избора будућег занимања садржана је и у уставној одредби, претходно споменутој, која говори о политици једнаких могућности. Наравно да ће тај позив увек бити првенствено оријентисан према мушкарцима. Мишљења сам да не треба да постоје формална ограничења за њихово школовање а да њихов број треба да зависи од објективне потребе за официрима датог профила, од тога у којој мери су извршене припреме за избор одговарајућих кандидата и од објективне могућности усавршавања и напредовања жена у појединим родовима и службама. Није на одмет водити рачуна о доступности у школовању девојака посебно у овој првој фази школовања, што говоре искуства других, посебно за оне дужности где постоји дилема хоће ли их ваљано обављати. Ту пре свега мислим на борбене родове. Ако неким случајем не успеју, онда да буду конкурентне на тржишту рада.

Наше жене су мудре и не сумњам да ће наћи решења како да свој приватни живот прилагоде професији и обрнуто. Наравно, држава треба низом законских мера да им олакша положај. У свету се ради пуно студија у којима се испитују супружници, њихови односи и утицај војног позива жене на стабилност породице. На пример, НАТО има комитет који се бави ангажовањем жена у армијама. Тај комитет има три поткомитета: за обуку и развој, регрутацију и запошљавање и квалитет живота (породице, стандард, здравствена заштита...)

Пирамида стицања чинова, што је поента официрског позива, јесте сужена. По програмима НАТОа, само мали број њих ће досегнути највише чинове. После десет или 15 година проведених у војној служби можда ће бити приморане да потраже посао у цивилним структурама. Та ситуација ће се поправити. Као што је познато, реформа војног школства подразумева да студенти Војне академије завршетком школовања добију диплому и неког од факултета чији се наставни програм подудара са наставним програмом одговарајућег смера на Војној академији. Постоје добри услови да се нађу решења. На тај начин жене официри би имале сигуран посао и безбрижну будућност.

□ Да ли ће постојећи модел школовања бити једини?

– Пратиће се потребе Војске. Постоји више начина добијања официрског кадра Војске Србије. Рецимо, војноструктурно оспособљавање у школи резервних официра лица која су завршила високу школу у грађанству, периодична војноструктурна обука у камповима студената појединих факултета. То би за војску било јевтиније, а добио би се такође пожељан кадар из одређених области, пре свих техничких занимања.

Ипак школовање на Војној академији даје комплетну жену официра која ће знати шта значи живети у интернату, ићи на смотру, носити оружје, спознати ред, рад и дисциплину. Сутра ће боље разумети војника.

Тим поводом морам да истакнем како смо прихватили сугестију колега са Полицијске академије који школују девојке за полицијске послове још од 2002. године. Они су, поучени искуством, потпуно искључили могућност да девојке живе у студентским домовима или код родитеља а похађају програм из „цивилног живота“. Сложили смо се с том оценом и пракса је да девојке проводе све време на Војној академији. Наравно, имају услова за одмор, културне активности, спорт и рекреацију.

□ Имајући у виду све посебности женског бића, колико ће бити равноправне у односу на своје колеге током студија и сутра, када рецимо као младе потпоручнице, командири стану пред строј младића млађих и старијих од њих?

Прва генерација девојака је велико охрабрење за све нас. Посебно за следеће класе. Њима је најтеже јер пробијају лед, али имају задовољство што ће ући у историју Војске Србије као прве жене официри школоване на Војној академији. Оне су и промотери једне

нове европске Србије али на оним добрим старим српским традицијама. Ове године примљено је њих тридесет, на смеровима авијација, пешадија, техничка служба КоВ, веза и АБХО.

– Када је 1978. године примљена прва генерација девојака на познатој америчкој војној академији Вест Поинт, многи су били скептични. Било је чак и подсмевана њиховим пискутавим командама, женственим стројним корацима, меким покретима... С временом је све дошло на своје место. Сви су се навикли на њихову појаву, а постале су поштоване због свог успеха и зато што су својеврсни украс академије. Помажу једни другима, бодре се међусобно. Најзад, лепше је живети у љупком окружењу.

Иначе, жене будући официри не треба да се такмиче са мушкарцима већ да дају свој максимум у оквиру својих психофизичких могућности. Девојке немају физичку снагу младића. Свега 30-60 одсто жена поседује снагу и издржљивост просечног мушкарца, а само један проценат нежнијег пола може, у физичком смислу, оно што полази за руком представницима јачег пола. Оне у просеку морају да оптерете себе 25-35 одсто више него мушкарци да би постигле исти учинак. Веће напрезање има за последицу већи ризик од повређивања. Ови показатељи инфериорности жена у погледу физичке снаге и издржљивости потврдили су неминовност извесних ограничења а све у циљу радне ефикасности и смањеног ризика од повређивања.

□ Према Вашим сазнањима, може ли се говорити о пожељном профилу личности девојака за позив официра?

– Нема ту посебног профила личности који би важио само за девојке. Ако си способан да прођеш захтевне тестове селекције ти си пожељан. Уз то, ако знаш да функционишеш у групи, имаш висок

ниво мотивације и спреман си на улагања то је једини кључ успеха. На тај начин се ствара кохезија војног колектива, јача поверење. Девојке имају веома изражен смисао за то. Затим, оне су прецизније, стрпљивије, педантније, више склоне поступању „боље разговарати него ратовати“. Те особине могу сутра бити од непроценљиве вредности, током мировних преговора, на пример.

□ Судићи према одзиву за студије на Војној академији, девојке су спремно дочекале такав изазов. Пратили смо летошњу озбиљну и веома захтевну селекцију за девојке будуће пилоте. Показале су велику мотивацију, психофизичку спремност и теоријско знање. Прва генерација је велико охрабрење за следеће класе. Слажете ли се са таквом оценом?

– Прва генерација је велико охрабрење за све нас. Посебно за следеће класе. Њима је најтеже јер пробијају лед, али имају задовољство што ће ући у историју Војске Србије као прве жене официри школоване на Војној академији. Оне су и промотери једне нове европске Србије али на оним добрим старим српским традицијама. Ове године примљено је њих тридесет, на смеровима авијација, пешадија, техничка служба КоВ, веза и АБХО.

Битно је да истрају, јер ће те девојке, сем осталог, мотивисати наредне генерације. Већ идуће јесени дочекаће своје колегинице и биће им својеврсни ментори. Оне ће им најбоље објаснити шта је то тешко и захтевно, а шта лепо и изазовно у војном позиву.

Целим бићем подржавам замисао, од почетне идеје до остварења некадашњег сна. Са великим емоцијама пратим њихов пут јер сам у свему томе била лично ангажована.

□ Позив старешине је веома чистан, али тежак и одговоран. Често оставља мало времена за приватни живот. Младим људима је неопходан друштвени живот, забава, релаксација. Девојке официри ће једном постати супруге, мајке. Брига о породици је у исконском утемељењу бића жене. Да ли се размишљало колико та подељена улога може утицати на њихово одсуствовање с посла, напредовање у служби, усавршавање..?

– Официрски позив јесте чистан, леп и тежак истовремено. Ту су могуће прекоманде, премештања, рад на терену, учешће у мисијама, школовање у иностранству, помоћ у елементарним непогодама...

Међутим, наше жене су мудре и не сумњам да ће наћи решења како да свој приватни живот прилагоде професији и обрнуто. Наравно, држава треба низом законских мера да им олакша положај. У свету се ради пуно студија у којима се испитују супружници, њихови односи и утицај војног позива жене на стабилност породице. На пример, НАТО има комитет који се бави ангажовањем жена у армијама. Тај комитет има три поткомитета: за обуку и развој, регрутацију и запошљавање и квалитет живота (породице, стандард, здравствена заштита...)

□ Колико Вас лично испуњава позив којим се бавите?

– Веома и у сваком погледу. Војска ми је омогућила напредовање и усавршавање. Магистрирала сам и докторирала, написала четири књиге. Радим посао који волим и видим резултате тог рада. Међутим, нисам дозволила да зарад неких претераних амбиција трпи моја породица на коју сам поносна. Супруг је успешан царински инспектор, ћерка вуковац у гимназији, син одликаш у петом основне. Живимо сложено и хармонично, нађемо времена за све.

□ Шта можете поручити девојкама које размишљају о официрском позиву?

– Пре свега желим девојкама које су почеле студије да истрају, да не посустану пред првом препреком, да буду своје, пуне позитивне енергије. Да обавезно сачувају шарм, женственост. Рекох, не треба да се такмиче са мушкарцима већ да раде заједно с њима узajамно се обогаћујући својим разликама. За четири године, неке од њих ће постати командири водова и одељења, помагаће будућим колегиницама, преносиће им своја знања и искуство. Наш народ по традицији воли војску. Нека са поносом носе униформу, нека их грађани виде, а сасвим сигурно ће их гледати са симпатијама. Нема боље препоруке за девојке које размишљају о позиву официра. Зато, само храбро и напред! ■

Бранко КОПУНОВИЋ
Сними Звонко ПЕРГЕ

ПРЕДСЕДНИК ТАДИЋ, МИНИСТАР ШУТАНОВАЦ
И ГЕНЕРАЛ ПОНОШ У ПОСЕТИ СПЕЦИЈАЛНОЈ БРИГАДИ

МОДЕРНИЗАЦИЈА ВОЈСКЕ

После обиласка Специјалне бригаде председник Тадић је најавио да ће у овој години за модернизацију Војске и куповину нових савремених средстава и наоружања – оптичке и електронске опреме, савремених оклопних точкаша и за ремонт авијације – бити издвојено 7,5 милијарди динара

Председник Републике Србије Борис Тадић, министар одбране Драган Шутановац и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош, посетили су 11. јануара Специјалну бригаду Војске Србије у Панчеву. Том приликом, командант бригаде пуковник Илија Тодоров информисао је госте о основним задацима и намени јединице.

После обиласка Специјалне бригаде Војске Србије председник Тадић је најавио да ће у овој години за модернизацију Војске и куповину нових савремених средстава и наоружања – оптичке и електронске опреме, савремених оклопних точкаша и за ремонт авијације – бити издвојено 7,5 милијарди динара.

– То је први пут након осам година да смо у могућности да инвестирамо у квалитетно наоружање и опрему. Специјална

бригада је изузетан део Војске. Мислим да је то једна од најбољих бригада те врсте у Европи, а када буде добила нову опрему имаћемо изузетан ниво обуке. То говори да ће и у будућности Војска бити важна грана наше стабилности и чинилац одвраћања сваког противника од напада, па и од терориста који постају велика претња светском миру – рекао је Тадић.

Председник је истакао и да је тендер за куповину средстава везе завршен и подсетио да је у току ремонт авиона који се обавља у Русији, тако да сада имамо стабилан војнобезбедносни систем са опремом која задовољава модерне захтеве.

– Као министар одбране започео сам систем реформе оружаних снага. Било је то у години када нисмо имали ниједан динар за спровођење реформи и када смо имали тешке околности наслеђене из претходних година. Сада имамо значајна средства, а велике заслуге за то припадају министру одбране Драгану Шутановцу и начелнику Генералштаба генерал-потпуковнику Здравку Поношу који је са својим тимом и креирао читав систем реформи – закључио је председник Србије.

Гостима су приказани и садржаји из обуке припадника Специјалне бригаде – решавање талачке ситуације у условима ограничене видљивости и ноћу, вежбе са бојним миниско-експлозивним средствима, тактика диверзантских дејстава, обука у верању и спасавању, употреба хладног оружја и део физичке обуке. ■

С. ЂОКИЋ
Снимио Н. ПАНЧИЋ

ТЕЛЕГРАМ САУЧЕШЋА МИНИСТРА ШУТАНОВЦА

Министар одбране Србије Драган Шутановац упутио је телеграм саучешћа министру одбране Републике Македоније Лазару Еленовском и породицама македонских војника који су 12. јануара страдали приликом пада хеликоптера близу Скопља.

„Поводом трагичне смрти једанаест припадника Армије Републике Македоније, у име Министарства одбране и моје име, примите изразе најдубљег саучешћа. Молим Вас да изразе саучешћа пренесете и породицама погинулих војника“, наводи се у телеграму министра Шутановца. ■

СТАЊЕ МИЛЕНКА ЗАБЛАЋАНСКОГ И ДАЉЕ ТЕШКО

Здравствено стање глумца Миленка Заблаћанског, за чији се живот лекари ВМА боре од 8. јануара када је хеликоптером пребачен из ужичке болнице, и даље је тешко. Пацијент има краниоцеребралну повреду са пратећим коматозним стањем и на апарату је за вештачко дисање.

Заблаћански је 5. јануара задобио тешке повреде главе и мозга у саобраћајном удесу на путу Ужице–Златибор. ■

ПРИЗНАЊЕ ЦЕНТРУ АБХО У КРУШЕВЦУ

На основу правилника и критеријума пројекта „Пут ка врху“, који заједнички реализују Привредна комора Србије, Привредна комора Крушевац, Факултет техничких наука Нови Сад и Media Invent, у категорији наука, то престижно признање додељено је Школском центру АБХО у Крушевцу.

Центар за усавршавање кадра АБХО Војске Србије јесте референтни центар система АБХ одбране за област дозиметрије, радиометрије и јонизујућег зрачења. Има традицију од 60 година и за то време обучено је око 20.000 стручњака из области хемије, биологије и пратећих наука. Све то, а посебно резултати постигнути у овој години, разлози су да се тај центар за обуку Војске Србије рангира међу најбоље.

Медаље „Капетан Миша Анастасијевић“ уручене су 26. децембра на свечаности у Народном позоришту у Крушевцу. ■

Н. П.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

МИСТЕРИЈА ПРАЗНОГ БАЗЕНА

Деведесете године прошлога века се још уплићу у наше животе. Да л' је то колективна бољка, позната као посттрауматски стресни синдром, скраћено „вијетнамски“? Наводно су га Американци први открили код својих ветерана, који су имали луду срећу, или ко зна шта, да преживе све оно у шта су их увукли њихови ратни мудраци. Чекамо извештаје из Авганистана и Ирака. Ништа још није готово, можда све тек почиње.

Нама није био потребан Вијетнам за синдром од кога се иначе тешко налази спас. То кад ухвати – не пушта. Људи, који су одлазили на терапије тешко су се ослобађали слика грађанског рата, нечега што је расло са њиховом душом.

И кад траже објашњење свога узалудног постојања на страшним местима, то нико не уме да растабири, па ни превејани мајстор за душе. Сваки човек је себи мелем и душман. Оно што зна – зна само он и нико више. Причај свима како је било, или ћути пред свима. Нико те неће разумети нити веровати. Само је истина апсурднија од фикције.

У својим литерарним огледима о Првом светском рату, Ерих Марија Ремарк каже како су погинули иначе рођени под несрећним небом, али ни преживелима није боље, ако су већ морали да виде своју смрт, а доживе туђу. Тојест, нестанак својих ближњих, јер на том фронту ближих од покојних сабораца није било. Нити је могло бити.

Не зна се тачно, а тешко се може сазнати, колико је људи у нас живело (и преживело) који месец или годину у „борбеним дејствима“. Неки од таквих су отишли одавде, а неки дошли у Србију. Иначе је ово обећана земља и за борце и за пацифисте.

Сретао сам неке који су били најжешћи почетком деведесетих, а данас их је ухватио благи замор материјала. Па су се, под навалом скупе животне мудрости преобразили у миротворце по сваку цену. Један ми рече како је одавно постао „инвалид душе“. И лечи своју рану лично филозофијом свеопштег алтруизма и хришћанског праштања. „Ништа није тако лоше као што изгледа, нити тако добро као што верујеш. Ни непријатељ, ни пријатељ!“ (парче његовог есеја) Тако се досетио у часу кад мисли да би морао да опрости себи и оно што иначе не би могао.

А опет, јављају се јунаци, углавном на анонимним веб-клинिकाма, који су од рата побегли чак преко Атлантика. Остали су тамо, снашли се, неки чак веома добро. Никада нису искусили ни дан војничке обуке. То им се не може замерити, утекли су од туђе судбине и нашли своју. Неки од њих су изненада открили чежњу за ратом. Дошла им је пушта жеља да оданде бране отаџбину, њихов рани дезертерски импулс подрасла је потреба да буду другачији. Али они се не би враћали. Некако би желели да то учини неко други уместо њих. Тако је боље за све.

Ако, дакле, збројимо оне што су били борци и што нису, оне што су отишли, остали и дошли однекуд – то смо онда сви ми. Додамо ли на „све нас“ додат-

ни, скоро неподношљиви колективни стрес из '99, онда би дијагноза могла да буде потпуна. Кроз шта смо све прошли, још смо и добри!

Тог пролећа смо се зближавали и са људима са којима никада не бисмо, причали вицeve и шале од којих се плаче, али се може преживети. Смишљали нове митове и легенде, правили ратне драме са херојским ликовима, смејали се свом страху, тражећи бар један добар разлог за његово непостојање. Смех је могао да надвлада стрепњу и очај, да створи колективни, па и лични осећај да има неке наде. Нека буде ње, то се бар не може силом отети.

Кад је оног десетог јуна потписан акт о „примирју“, сви су почели да пуцају. Грмело је као за време најстрашнијих олуја. Славио се живот којим је неко неовлашћено располагао „одозго“, без лица и имена. И од тада, а можда и нешто раније, пуца се кад год се нешто слави.

Кад чујемо да смо некога победили, кад изгубимо, а верујемо да смо могли да изгубимо још горе него што јесмо, кад се нечега сећамо или пожељимо да заборавимо – ајде да припуцамо. Победимо ли Азербејџан у фудбалу или Обалу Слоноваче у кошарци, или Црну Гору у хокеју на трави – ето нама големе радости и пуцњаве. Канонаде, плотуни, рафали, сасређена ватра, уска ракља. Нико више не пита одакле нам и шта ће нам све то што грми, осим за шенлучење. И за охрабривање становништва: имамо, нека се нађе, не зна се шта носи следећа криза, или празник или утакмица.

Можда је то наша колективна терапија, етапно терање слојевитог стреса сталним разменама ватре са самим собом. Да ли смо због тога смиренији? Ама јок! Не важи овде она народна дводелна: „Од чега болест – од тога и лек, клин се клином избија!“

Што се више шенлучи, бацају топовски удари, активирају направе засноване на тајним кинеским рецептима, све смо нервознији. Љути смо на оне што пуцају, а они су бесни на нас што их не разумемо. Још једна подела на „патриоте“ (пуцају) и „издајнике“ (не воле пуцњаву).

Прангијање ће се можда окончати после још једне најлуђе ноћи. Србима је, рекосмо ли то, само једна мало. Зима је, а наши смучари су као Бамби на леденој стази у цртаном филму. Можда ће се пуцати због тенисера! Они бар играју у топлим халама, и то како! Један енглески лист тврди да су Новак Ђоковић и Ана Ивановић најлепши тенисери на свету. Не знам за Нолета, али Ана стварно јесте. Толико, да женски део Халивуда падне на д... од зависти.

Замислите, њих двоје су као дечица вежбали тенис у празним базенима док је трајало бомбардовање. То су били клинци, незаштитени пред слепом и глупом силом, остављени само себи, ратној срећи и свом дару. А сада су најлепши и можда најбољи на планети.

Како су то постигли? Никада нећемо сазнати, јер су памет и лепота овде велика тајна. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

Што се више шенлучи,
бацају топовски удари,
активирају направе
засноване на тајним
кинеским рецептима,
све смо нервознији.
Љути смо на оне што
пуцају, а они су бесни
на нас што их не
разумемо. Још једна
подела на „патриоте“
(пуцају) и „издајнике“
(не воле пуцњаву).

ЗАКОН О ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

РАЗУМЕВАЊЕ ВРЕМЕНА

Како би се заштитили од промена, које уз страх од непознатог прате и бројна неразумевања, човек, али и поједини системи друштва чврсто следе устаљену логику. А да би се новине истински прихватиле нужно је преиспитати полазне претпоставке или сасвим заборавити на правила мишљења која су се у прошлости примењивала. Потребно је, тврде теоретичари савременог доба, имати флексибилан ум. У том духу, недавно усвојени правни оквир за професионално деловање српске војске, прецизно и иновативно, иако му то многи критичари оспоравају, засигурно корача у сусрет времену које долази. Јер немаи амбиције значи одрећи се могућности.

Савремени безбедносни изазови, али и политички, економски, културолошки токови са којима се данас суочава наша земља, свакако и њихово предвиђање у будућности, наметнули су потребу да се Војска Србије, у законодавном смислу, другачије организује и утемељи у односу на претходни период. *Закон о Војсци Југославије*, који се доскора примењивао, био је примерен Војсци некадашње Савезне Републике Југославије и, уз поједине допуне државној заједници Србија и Црна Гора. Самостална држава Србија имала је потребу да уреди свој систем одбране.

Један од значајних докумената, о којем је у децембру расправљала Скупштина Републике Србије, био је *Предлог закона о Војсци Србије*. На тај правни акт посланици су у Парламенту уложили 60 амандмана. Опозициони лидери, наводећи да су предлози урађени на брзину, тврдили су да се *Закон* усваја само како би се створили услови за расписивање председничких избора. И стручна јавност је, поводом појединих законских решења, изразила подељена мишљења. *Закон о Војсци Србије* скупштинска већина усвојила је 11. децембра прошле године. На снагу је ступио 1. јануара 2008. године.

■ РАЗЛИЧИТА УВЕРЕЊА

Министар одбране Драган Шутановац, обраћајући се народним посланицима пре дебате, истакао је да се новим *Законом* ствара основ за усклађивање организације Војске према реалним потребама одбране и материјалним могућностима земље. Из њега ће проистећи бројни подзаконски акти који ће детаљније прецизирати

њену организацију, деловање и развој. Министар је објаснио да ће примена *Закона о Војсци Србије* донет корист не само одбрамбеном сектору већ и грађанима Србије. Он ће омогућити ефикасан систем одбране, повољно безбедносно окружење, мир у региону и бројне интеграције. *Закон* обезбеђује и наставак започете реформе српске војске, њену професионализацију и модернизацију.

На тај начин гарантује се независност, сувереност и територијална целовитост Србије, заштита националног идентитета грађана, очување и развој демократских процеса, унутрашња безбедност, напредак, заштита живота и здравља људи, животне средине и осталих ресурса друштва. Војска ће бити отворена за јавност, под демократском и цивилном контролом надлежних државних институција. Савремена решења у *Закону о Војсци Србије* омогућиће грађанима да, због верских, моралних или других разлога, војну обавезу замене цивилном службом. Једна од новина јесте и организовање верске службе у Војсци. Министар Шутановац додао је још да ће свако паравојно удруживање бити правно забрањено.

Питајући се колико су промене које доноси нови *Закон* суштинске или козметичке, поједини домаћи експерти за област безбедности тврде да не треба очекивати претеране новине у досадашњем функционисању Војске Србије. Аутори усвојених законодавних решења, ипак, наглашавају да ће промене бити значајне. Војска ће се први пут потпуно ослободити сваког идеолошког и страначког утицаја, што у претходном периоду није учињено, па су злоупотребе Војске биле могуће и честе.

Зоран Драгишић, професор на Факултету цивилне одбране, истиче да је *Закон о Војсци Србије* веома модеран и напредан, јер обезбеђује наставак реформе система одбране. Битно је само да се не доведе у питање његова примена. Насупрот томе, Ђорђе Поповић, истраживач у Центру за цивилно-војне односе сматра да нова законска регулатива не представља значајан искорак у односу на претходну, али је добро што подржава реформу Војске – њену професионализацију. Он наглашава да и до сада проблеми нису потицали из система одбране, већ су првенствено били политичке природе. Српска војска постављена је на место које јој припада, поготово са прецизно дефинисаном цивилном контролом, како је то у свим демократски уређеним друштвима. Потребно је само знатније унапредити статус професионалних војника.

■ ПОЛОЖАЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА

Које новине и каква решења, заправо, садржи *Закон о Војсци Србије*?

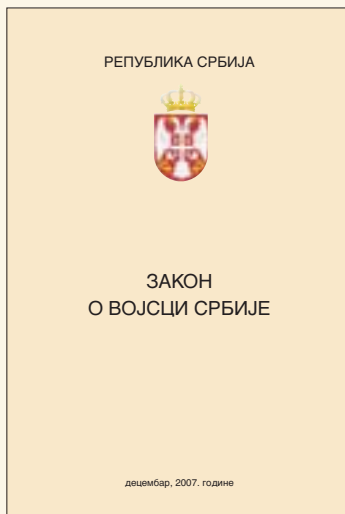
Када је реч о положају и надлежностима, у *Закону* стоји да је Војска Србије организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља, али извршава и остале мисије и задатке, у складу са Уставом Републике Србије и принципима међународног права који регулишу употребу силе. Ангажовање Војске ван граница уређује се посебним законом. Задаци српске војске јесу одбрана суверенитета и територијалне целовитости земље. Ваља на-

САДРЖАЈ ЗАКОНА

Законом о Војсци Србије дефинисани су положај и њене надлежности, организација, састав и начела деловања. Одређене су и специфичности под којима се обавља војна служба, како се Војском командује и руководи. Прецизирани су чинови и звања, симболи и обележја, али и празници српске војске. *Закон* је предвидео и верску службу, јавност рада, те демократску и цивилну контролу Војске Србије. Одговорност за штету и канцеларијско пословање такође су уређени тим документом.

ВОЈНА ЛИЦА

Професионални припадници Војске Србије јесу професионална војна лица и цивилна лица на служби у Војсци. Њихов послодавац је Република Србија. У *Закону* стоји: *на права и дужности професионалних војних лица и војних службеника који нису уређени овим или посебним законом или другим прописом примењују се прописи о државним службеницима, општи прописи о раду и посебан колективни уговор за државне органе*. На исти начин одређен је и положај војних намештеника.

поменути да је према *Закону о Војсци Југославије* у надлежности војске била и одбрана уставног поретка. Изостанак такве одређенице обезбеђује да се Војска Србије не може користити за политичке сврхе.

Генералштаб, мирнодопске и ратне команде, јединице и установе чине функционалну организацију Војске Србије. Генералштаб јесте највиши стручни и штабни организациони део, који припрема и употребљава Војску у миру и у рату. Организацију и формацију Војске усваја министар одбране, на предлог начелника Генералштаба, у складу са основама које утврди председник Републике.

Закон је предвидео да српском војском командује искључиво председник државе, који формира *војни кабинет*, док Влада утврђује и води политику одбране. Министар одбране руководи Војском Србије, а начелник Генералштаба и старешине командују у складу са *Законом* и наређењима претпостављених. Председник, такође, предлаже и проглашава делимичну или општу мобилизацију, поставља и разрешава дужности начелника Генералштаба Војске. У односу на пређашње решење, укинута је Врховни савет одбране – колективно тело које је командовало Војском у време Савезне Републике Југославије.

Војску Србије, први пут после 1919. године, чине два вида – Копнена војска и Ваздухопловство и противваздухопловна одбрана. Морнарица је сведена на речну флотилу, у саставу Копнене војске. Оружна снага наше земље, према структури, дели се на родове и службе, они на врсте, а врсте на специјалности.

Пети члан *Закона* каже да се Војска Србије састоји од сталног и резервног састава. Професионални припадници Војске и војници на служењу војног рока чине стални састав, а резервни официри, подофицири и војници у резерви, резервни састав наших снага. Резервни састав дели се на активну и на пасивну резерву. У активну, на основу уговора који се закључује на одређено време, могу ступити лица млађа од 60 година, оспособљена за војне дужности. Њихова права и обавезе уређује Влада.

■ НЕУТРАЛНОСТ И СИНДИКАТ

Законом о Војсци дефинисана је, први пут, идеолошка, интегрална и страначка неутралност Војске Србије. У члану 13. посебно је наглашено да су припадници Војске током вршења професионалне службе дужни да поступају у складу са Уставом, законом и осталим прописима – према правилима струке, непристрасно и страначки неутрално. Забрањено је да запослени у српској војсци истичу страначка и политичка обележја, те да изражавају своја политичка уверења. Такође су обавезни да у току каријере поступају према *Правилу службе* и *Кодексу части Војске Србије*. Припадници Војске не могу се стећи повлаштена права и дужности нити им се таква права могу ускратити због расне, верске, полне или националне припадности, порекла или неког другог личног својства.

Официрима и подофицирима забрањено је да присуствују скуповима политичких странака у униформи, али и свака друга политичка активност, сем бирачког права. Старешине Војске Србије, учени-

ци и студенти војних школа не могу бити чланови политичких партија.

Значајна новина у *Закону о Војсци* јесте могућност да се запослени организују у синдикат, у складу са прописима Владе Републике Србије. У том смислу, законска регулатива прецизирала је – предмет синдикалног удруживања, организовања и синдикалних активности не могу да буду одредбе и примена закона и других прописа који се односе на састав, организацију и формацију Војске Србије, њену оперативну и функционалну способност, употребу и попуну, те приправност и мобилизацију. Такође опремљеност наоружањем и војном опремом, командовање и руковођење у Војсци, те управљање системом одбране, унутрашњи односи субординације и једностарешинства, али и учешће у мултинационалним операцијама не могу бити области синдикалног деловања. Посебно је наглашено да припадници српске војске немају право на штрајк.

Како предвиђа *Закон*, на предлог начелника Генералштаба, а одлуком министра одбране, у Војсци Србије образоваће се и подофицирски кор. Њега ће представљати подофицири посебно организовани за подршку командовању и обуци, од нивоа чете до нивоа Генералштаба.

Да би припадници Војске остварили слободу вероисповести, такође ће се у наредном периоду организовати верска служба. Српска Влада ће уредити ту област, јер је војни прописи у протеклом времену нису дефинисали.

Још једну новину у *Закону* представља члан који прецизира јавност рада Војске Србије. Министар одбране надлежан је за обавештавање јавности о активностима команди, јединица и установа Војске, односно, он уређује начин информисања јавности.

Када је реч о чиновима старешина Војске, нова законска регулатива је укинула чинове водника прве класе и капетана прве класе, док је увела чинове бригадног генерала, а уместо некадашњег генерал-пуковника чин генерала.

У *Закону* стоји да Војска Србије и њени организациони делови могу имати грб, заставу, ознаке и друге симболе и обележја, чије постојање, изглед и коришћење, на предлог министра одбране, правилом уређује председник Републике.

СЛУЖБА ЦИВИЛА

Цивилна лица на служби у Војсци могу бити војни службеници и војни намештеници. Члан 10. прецизира: *војни службеник је лице чије се радно место састоји од послова из надлежности Војске Србије или с њима повезаних општих правних, информатичких, материјално-финансијских, рачуноводствених и административних послова*. Војни намештеник, пак, обавља пратеће помоћно-техничке задатке.

Све одредбе *Закона о Војсци Србије* једнако се односе и на жене и на мушкарце.

ДЕМОКРАТСКА И ЦИВИЛНА КОНТРОЛА

Војска Србије је под демократском и цивилном контролом – пише у 29. члану *Закона*. Та контрола обухвата најпре области употребе и развоја, војних трошкова, праћења припрема Војске и обавештавања јавности о томе, затим, слободног приступа информацијама од јавног значаја, те одговорности за невршење војне службе у складу за прописима. Демократску и цивилну контролу српске војске спроводe Народна скупштина, Заштитник грађана и остале државне институције у складу са својим надлежностима, али и грађани и јавност.рописи о Заштитнику грађана који се односе на заштиту и остваривање права грађана, примењују се и на професионалне припаднике Војске Србије.

ПОПУНА И УНАПРЕЂЕЊА

Ради попуне команди и јединица Војске, држављани Републике Србије, који испуњавају прописане услове могу бити примљени у војну службу на одређено време до три године. Уговор о раду може се обнављати све док професионални војник не наврши 40 година живота, а официр или подофицир 45.

У односу на претходни закон, када се говори о унапређењу старешина, официри се могу унапредити у виши чин, уколико испуњавају предвиђене услове, ако су у чину потпоручника или поручника провели најмање три године, док је за све остале чинове потребно да прође време од четири године. У генералским чиновима унапређења су могућа после три године. Подофицири се у виши чин унапређују најмање после четири године проведене у одређеном чину.

На предлог министра одбране, председник Републике Србије може одредити војним лицима привремено виши чин, за време дужности које обављају у иностранству или мултинационалним операцијама.

Закон о Војсци Србије дефинисао је да се у току професионалне каријере старешине могу премештати највише пет пута, не рачунајући премештаје због организацијско-мобилизацијских промена у размештају команди, јединица и установа Војске.

Војна лица се могу, по потреби службе, ради извршавања задатака, привремено распоредити у другу команду, јединицу или установу, најдуже годину дана у току три године. Некада је привремено упућивање трајало до годину дана у току пет година рада.

Да би стекли праксу за самостално обављање дужности, према новој регулативи, официри после завршетка Војне академије одлазе на приправнички стаж. Министар одбране подзаконским актом одређује трајање стажа, обучавање и начин полагања приправничког испита. Такво решење представља новину у односу на *Закон*

о Војсци Југославије, према коме су се на приправнички стаж упућивали професионални официри лекари, дипломирани правници после завршетка факултета и официри поморци после завршетка Академије. Стаж је тада трајао најдуже две године.

Нови Закон има и одредбу која каже да је војно лице дужно да ради дуже од пуног радног времена када потребе службе то захтевају. Прековремени рад, међутим, не може трајати дуже од осам часова недељно и дуже од четири сата дневно.

Чланом 111. Закона о Војсци прецизирано је да се официри и подофицири којима престаје професионална каријера, због потребе службе, могу упутити на преквалификацију за цивилна занимања или послове.

■ ПЛАТЕ ЗАПОСЛЕНИХ

Старешинама Војске Србије служба престаје под истим условима које је дефинисао и доскорашњи закон. Ако се, међутим, утврди да су приликом пријема у радни однос дали неистините податке и да после лечења од болести зависности поново користе психоактивне супстанце, аутоматски им престаје професионална каријера – додатно је појашњено у новој правној регулативи.

Војна служба старешинама може престати и у ситуацијама када се замењује службом у својству цивилних лица, односно државних службеника или намештеника у Војсци Србије.

ГОДИШЊИ ОДМОРИ

За разлику од прописа у претходном периоду, Закон о Војсци Србије другачије дефинише право професионалних војних лица на годишњи одмор. Старешинама за радни стаж до 10 година следују 22 радна дана годишњег одмора. Уколико су у војној служби од 10 до 20 година могу користити 25, а за стаж дужи од 20 година – 30 дана одмора током године, у два дела.

Официри и подофицири српске војске који су категорисани као инвалиди са 50 или више одсто неспособности за рад, те они који обављају специфичну војну службу, имају право на годишњи одмор у трајању од 35 радних дана, без обзира на године радног стажа.

ЗАКЛЕТВА

Приликом ступања на службу у Војсци Србије – и они који се примају у професионалну војну службу и војници који служе војни рок под оружјем, полажу заклетву. Према новој законској регулативи, њен текст гласи: *Ја (име и презиме), заклињем се својом чашћу, да ћу чувати и бранити независност, сувереност и територијалну целовитост Републике Србије.*

На тај начин, први пут откако се у Србији полаже заклетва, не стоји да се професионалци и војници заклињу животом на верност отаџбини. Таква одредба постојала је у Закону о Војсци Југославије, у коме је још стајало да се војници заклињу да ће бранити и уставни поредак земље.

Како је Закон о Војсци Србије уредио област плата и накнада запосленима, те превазишао тешкоће које је узроковао члан 75. некадашњег Закона о Војсци Југославије?

Плата старешинама се одређује множењем коефицијента са основицом за обрачун плате. Порези и доприноси који се плаћају урачунавају се у висину плате. Коефицијент плате официра и подофицира зависи од положаја, чина, посебних услова и специфичности војне службе, затим, од одговорности за послове које обављају и сложености задатака. Због учешћа на вежбама, логорованима, маневрима и узбунама, рада дужег од пуног радног времена, службе дежурства, те немогућности избора радног места и места службовања, премештаја и пословања у неповољним условима или ванредним ситуацијама, војним лицима утврђује се коефицијент за обрачун плате који је од 20 до 50 одсто већи од оног који се дефинише само положајем и чином. Изузетно се може одредити и већи коефицијент од 50 одсто, уз сагласност Владе Републике Србије. За сваку навршену годину рада старешинама се плата повећава за 0,4 одсто.

Висину накнаде војним лицима у току привремене спречености за рад због болести или повреде, током располагања, боловања и лечења, осим ако је лечење и боловање проузроковано професионалном болешћу или повредом на раду утврђује министар одбране. Официрима и подофицирима против којих се води кривични поступак, док се налазе у притвору, припада једна четвртина плате, а ако издржавају породицу једна трећина. Уколико су осуђени на безусловну казну затвора, не добијају плату. Уколико су удаљени са дужности, висину примања старешинама такође одређује министар. Када окончају професионалну службу и стекну право на пензију, војна лица добијају отпремнину у висину петоструког износа бруто-плате која би им припадала у последњем месецу рада.

Закон о Војсци дефинисао је у члану 95. још прецизније плате војних лица – влада утврђује основицу за обрачун плата, с

Војска Србије је идеолошки, интересно и страначки неутрална.

Забрањено је повлашћивање или ускраћивање припадника Војске у његовим правима или дужностима, посебно због расне, верске, полне или националне припадности, порекла или због неког другог личног својства.

Војном лицу забрањено је присуствовање скуповима политичких странака у униформи и свака политичка активност изузев активног бирачког права.

Професионални припадници Војске Србије имају право на синдикално организовање, у складу са прописима Владе.

тим што она не може бити нижа од 75 одсто од просечне месечне зараде по запосленом у привреди Републике Србије, која је исплаћена у месецу који претходи оном у којем се утврђује основица.

Министар одбране, уз сагласност Владе, прописује – коефицијенте за обрачун плате, услове и мерила за увећање и умањење плате, накнаде плате, рокове за исплату, накнаду трошкова за службу у иностранству и висину стипендије за школовање у иностранству, потом, отпремнину запосленима којима је престала служба на одређено време, али и новчане награде и помоћ, те услове, начин остваривања и висину накнада путних и других трошкова у Војсци Србије.

Влада Републике Србије утврђује основицу за обрачун плата цивилних лица у Војсци, а министар одбране дефинише њихове положаје, односно звања, коефицијенте и критеријуме за оцењивање и напредовање.

Старешинама такође припадају трошкови за службена путовања и рад на терену, доласак и одласак са посла. Уз то, Закон је предвидео и накнаде због одвојеног живота од породице, али и плаћање дела трошкова за закуп стана.

Ваља још напоменути да се запосленима у Војсци Србије плата може смањити приликом изрицања дисциплинских мера и казни, другачије него што је то било предвиђено ранијим прописима.

■ ОСТАЛА РЕШЕЊА

После ступања на снагу Закона о Војсци Србије надлежни ће у року од 90 дана донети и потребне подзаконске акте – уредбе, про-

писе и правилнике, којима ће се додатно прецизирати примена усвојене законске регулативе.

Док се не дефинишу нови прописи о војној обавези, социјалном, здравственом, пензијском и инвалидском осигурању војних лица, примењиваће се поједине одредбе Закона о Војсци Југославије које су регулисале те области.

ПОСЕБНА ОВЛАШЋЕЊА

Према новом Закону, Војна полиција је надлежна за сузбијање криминалитета, контролу и одржавање војног реда и дисциплине, обезбеђење значајнијих објеката и одређених особа, докумената и наоружања, али и контролу војног путног саобраћаја, те противтерористичку заштиту у Министарству одбране и Војсци Србије.

Овлашћена службена лица тог састава могу спроводити криминалистичку обраду запослених, уколико имају податке да су у служби или у вези са службом извршили кривично дело, за које се гони по службеној дужности. У одређеним случајевима таква овлашћења примењују и према цивилима. Влада Републике Србије прецизира делокруг послова службеника Војне полиције. Војна полиција се може, уз одобрење министра одбране, а на основу захтева надлежних, ангажовати и за пружање помоћи Министарству унутрашњих послова у миру и ванредном стању.

ДРЖАВНИ ИСПИТИ

Цивилна лица на служби у Војсци Србије, сем оних на одређено време, која имају четврти, односно шести или седми степен стручне спреме, полажу посебне државне стручне испите за рад. Они се састоје из општег и посебног дела, а министар одбране прописује програме, начине и рокове за полагање посебних испита.

Закон још каже – уколико су цивили већ положили правосудни испит не полажу државни стручни испит за рад у Војсци Србије, а они са положеним државним испитом не полажу општи део посебног стручног испита.

Цивили у војној служби обављају пробни рад у складу са прописима о државним службеницима и намештеницима.

Официри, подофицири и цивилна лица запослена у Војсци немају право на штрајк.

Ради остваривања слободе вероисповести у српској војсци организује се верска служба.

Припадници Војске могу одбити наређења претпостављених уколико су противна Уставу и одредбама међународног хуманитарног права.

Због специфичности војне службе старешинама Војске Србије одређује се коефицијент за обрачун плате који је од 20 до 50 одсто већи од оног који се дефинише само положајем и чином.

Влада ће такође законом уредити трансформацију и рад војних установа које обављају производњу и услужну делатност – послују по принципу стицања и расподеле добити, као и права и обавезе цивилних запослених у њима.

Официри који су се у време ступања на снагу новог Закона затекли у чину капетана прве класе, односно поручника бојног брода, а завршили су Војну академију или имају одговарајуће високо образовање, добиће чин мајора, односно капетана корвете. Зато ће им се увећати време потребно за редовно унапређење у потпуковнички чин онолико колико им је недостајало до чина мајора. Оне старешине које не испуњавају поменуте услове превећи ће се у чин капетана или поручника корвете. Исти модел примењиваће се на воднике прве класе.

Старешинама које су навршиле најмање 20 година пензијског стажа, од чега је бар 10 година у Војсци, уколико то захтева потреба службе, према усвојеном Закону престаје радни однос у својству војних лица, са правом на пензију, без обзира на то што можда нису испунили потребне услове за старосну пензију. ■

Владимир ПОЧУЧ

ОБУКА
У ЗИМСКИМ УСЛОВИМА
НА КОПАОНИКУ

ИЗВИЂАЧИ ПОНОВО НА СНЕГУ

После прекида од неколико година, припадници извиђачких јединица четири бригаде Копнене војске ових дана су на Копаонику стицали вештине кретања и преживљавања у зимским условима. Иако су многи од њих први пут стали на скије, захваљујући добрим припремама у касарни, веома брзо су напредовали и усвојили вештине које ће им добро доћи у извршавању специјалних задатака.

Чини се као да смо, током неколико неубичајено топлих претходних година, помало заборавили да су хладне зиме одлика континенталне климе. Снег који је нападао у децембру подсетио нас је да ће, упркос глобалном загревању планете, Србија још дуго бити земља коју лед зими и те како зна да окује својим шкрипавим ланцима. По снегу и леду ни најобичније дневне активности није лако обавити. Како је тек онима који морају да стекну вештине преживљавања и кретања по снегу, јер се од њих тражи да изврше специјалне задатке и по најтежим условима у зимском окружењу?

Како наглашава начелник одељења за извиђање Команде Копнене војске, пуковник Миломир Тановић, седмодневни боравак припадника извиђачких јединица на смучарском полигону на Копаонику може да пружи део одговора на та питања. План и програм обуке извиђачких, извиђачко-диверзантских и специјалних јединица прописује да један од садржаја њиховог увежбавања буде обука у зимским условима. Та обука се изводи после прекида од неколико година због недостатка материјално-финансијских средстава.

Како су извиђачке јединице намењене за извршавање специјалних задатака, обука у зимским условима за њих има посебан значај.

ПОЛИГОН

– У првој групи која је пристигла на Копаоник нашли су се припадници извиђачких јединица Прве, Друге, Треће и Четврте бригаде Копнене војске, те део старешина бригаде везе Војске Србије. Посетили сте нас током другог дана нашег боравка, када се обука „захуктава“. Први дан смо раздвојили почетнике од оних који знају да скијају и углавном увежбавали основне покрете са смучкама. При том одабиру, уочено је да се прекид у оваквом виду обуке одразио на ниво вештина које поседују извиђачи, па смо тако установили да око 38 процената људства не зна уопште да стане на скије – каже пуковник Тановић.

Полазници обуке подељени су у две групе, напредну и почетничку, и с њима се радило различитим методама. Обука у зимским условима састоји се из два основна садржаја. Први је смучање и траје 60 часова. Други део од 18 часова је преживљавање у зимским условима, док враћање зими ове године није планирано. Захваљујући добрим припремама у касарни, извиђачи су веома брзо напредовали и усвојили вештине које ће им добро доћи у извршавању специјалних задатака.

■ БРЗ НАПРЕДАК

Капетан прве класе Драгиша Симић, помоћника команданта полигона за обуку, истиче да су, пре доласка јединица на скијалиште на Копаонику, имали ваљане материјалне, стручне

и психофизичке припреме. Најважније је избећи повреде, па су извођачи обуке свакодневно планирали активности за следећи дан помно анализирајући податке о времену, условима на стази и психофизичком стању у ком се налазе војници скијаши.

Смучарску обуку изводиле су старешине, најквалитетнији инструктори скијања из јединица. Помагали су им професори физичког вежбања који су укључени у рад сваке групе смучара. Речи као што су плужење, основни и плужни завој, смук и сличне, брзо су постале познате почетницима. Нису се задржали на теорији, већ су вредно вежбали и после само неколико дана били су у стању да се низ падину крећу скоро исто као и много искуснији скијаши на најпосећенијој српској планини.

На стази „Машинац“, посебно погодној за прве кораке на скијама, затекли смо групу почетника. Снежана Станчевић, референт за физичко вежбање у Првој бригади, показивала је сплет вежби којима се скијаш на најбољи начин припрема за целодневни боравак на снегу. Убрзо су своје „панцерице“ ставили на скије и већ другог дана на скијалишту почели су да овладају вештине кретања на стази.

– Време којим располажемо је јако кратко. Разнолики састав, у коме су редовни војници, војници по уговору и старешине, настојимо да равномерно обучимо у најосновнијим смучарским радњама. То ће им омогућити да следећи пут када се нађу на снегу остваре значајнији напредак, а за сада је довољно да стекну сигурност на стази и осете да су способни да се крећу на начин који им раније није био познат – објашњава госпођа Станчевић.

Увежбавање се наставља оним што је најнеопходније – намерним падањем како би се увежбало устајање са скијама на ногама. Тако сваки смучар постаје сигурнији у себе јер зна да у сваком тренутку може да настави да се креће после било каквог застоја. У тој радњи најбоље се сналази разводник по уговору Ненад Шпановић.

– Први пут у животу сам стао на скије. Мало је напорније него што сам мислио, али „прегураћу“ обуку. Инструктори су искусни и указују нам како да побољшамо своју технику. Зато сам толико и напредовао. Ја сам спортиста, бавио сам се борилачким вештинама, али зимски спортови су доста другачији и крећем испочетка што ми представља додатни изазов – каже разводник Шпановић.

■ ДИСЦИПЛИНА И НА СНЕГУ

– Распоређен сам да изводим обуку с почетничком групом и трудим се да им што једноставније пренесем своја знања. Интензивно се бавим скијањем већ десет година, и као извиђач сам се пуно кретао у зимским условима. Извиђачи морају увек да знају где се тачно налазе, јер је добра оријентација основни предуслов да неко буде добар извиђач – каже инструктор скијања, водник прве класе Миле Вранешевић.

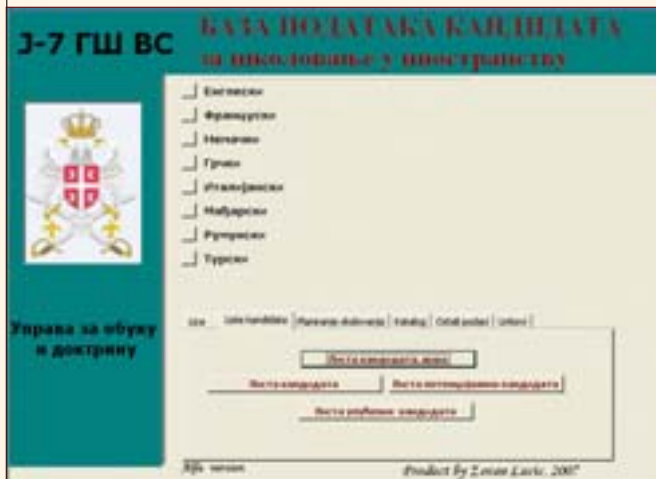
Бела маскарна одела која носе извиђачи разликују их од осталих скијаша на стази. Њих такође одликује и максимална физичка припремљеност. Иза њих је много тренинга, гађања, тактичких увежбавања... Ипак, дисциплина је оно што их највише издваја од других скијаша који су на снегу само ради забаве. Они под надзором инструктора усавршавају своја професионална знања, а то се може само уз поштовање прописа.

У улози инструктора током обуке у зимским условима био је и искусни извиђач и свестрани спортиста, старији водник прве класе Негован Станићевић. Он још једном наглашава важност дисциплине на полигону. Тако се избегавају повреде, али не само то, па се свака радња савладава поступно, без прескакања која касније умеју да се „свете“ онима који превише журе да што више науче. Ради се темељито тако да цела група напредује истовремено и јача колективни дух којим се извиђачи нарочито поносе. ■

Александар АНТИЋ
Снимео Даримир БАНДА

ШКОЛОВАЊЕ И УСАВРШАВАЊЕ У ИНОСТРАНСТВУ

ЕНЕРГИЈА ДОБРИХ ИДЕЈА

Какву је методологију осмислила Управа за обуку и доктрину Генералштаба како би дефинисала одговарајуће облике образовања за припаднике Војске ван граница Србије? Могу ли се старешине или цивилна лица, уколико испуњавају предвиђене услове, самостално пријавити на својеврстан конкурс? Ко и како бира кандидате за додатно оспособљавање? Да ли се таквим моделом превазилазе досадашње тешкоће, неразумевања и погрешан системски приступ?

Кoliko сте се пута у свакодневној пракси суочили са чињеницом да, иако испуњавате бројне услове, не можете отићи на усавршавање у иностранство? Некако увек, уместо вас надлежни одреде неког другог или ваше молбе, чврсто верујете, не заврше на правом месту, односно столу. И питате се, засигурно тада, како то да поново баш мој класић или колега има вишесреће од мене. Или боље везе? То је, наравно, само једна страна ове приче.

Нису ретке ни ситуације, сложићете се, јер вам је то добро познато, да се на поједина инострана оспособљавања упућују недовољно стручне старешине, уз неаргументоване изговоре да добро знају страни језик или да, с обзиром на радне особине, те људске квалитете задовољавају захтеве курсева и семинара. А војна организација, скоро по правилу, не показује већа очекивања да они примене стечена знања и специфичне вештине које су стекли у иностранству. То јесте пропуштена шанса и за систем и за појединце, а страни партнери је прихватају као погрешно искоришћен ресурс.

Мења ли се данас оваква слика? Одговор смо потражили од генерал-мајора Петра Ћорнакова, начелника Управе за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије.

■ ПОТЕНЦИЈАЛ

– Током прошле године, неколико стотина наших старешина и цивилних лица школовало се и усавршавало, на различитим нивоима и облицима школовања или курсевима и семинарима, у тридесетак земаља. За српску војску додатно образовање и оспособљавање њених припадника у иностранству, јесте значајан потенцијал, који није ваљано употребљен. То није случај само са нашом Војском.

Обим сарадње, као и обим и врста школовања и усавршавања у иностранству значајно је увећан последњих година. Дошли смо у ситуацију да не можемо прихватити све иностране понуде. У таквим околностима, када на годишњем нивоу треба да изаберемо неколико стотина кандидата, очигледно је да постојећа системска решења не дају довољно добре резултате – каже генерал Ћорнаков.

Системски приступ подразумева дефинисање методологије за избор облика школовања и усавршавања у иностранству, који одговара потребама Војске. Уз то, мора постојати и одговарајућа процедура пријављивања и предлагања кандидата који испуњавају предвиђене услове за оспособљавање. На тај начин ће запослени у Војсци знати потребне критеријуме и моћи да се за школовање пријаве. У исто време систем мора имати

механизме који ће обезбедити да се појединци после школовања на прави начин професионално ангажују.

Да би се обезбедили услови за нови системски приступ у тој области, Управа за обуку и доктрину сачинила је крајем прошле године *Каталог школа, курсева и других облика усавршавања у иностранству*, који су се нашем систему одбране, у оквиру међународне војне сарадње, понудили страни партнери. Истовремено је начелник Генералштаба прописао и *Упутство за планирање и избор кандидата из Војске за школовање и усавршавање у иностранству*.

– Тренутно *Каталог* бележи 192 понуде из земаља региона, али и евроатлантских интеграција за школовање и усавршавање припадника Војске и Министарства. Уз податке о профилу школа, местима где се налазе, трајању курсева или семинара, у њему су дати општи и посебни услови које морају испунити полазници. Посебне услове најчешће дефинише партнер – ниво знања страног језика, чин или образовање, безбедносна провера или оцена здравствене способности, те физичке спремности – тумачи начелник Управе за обуку и доктрину.

Каталог треба да обезбеди да се из мноштва понуда, које су у њему разврстане, изаберу облици школовања и усавршавања потребни јединицама и саставима Војске. На основу предлога команди усваја се *Усаглашени план школовања припадника Војске у иностранству* за текућу годину.

■ МЕТОДОЛОГИЈА

Како објашњава генерал Ђорнаков, на основу *Упутства, Каталога*, али и *Плана школовања и усавршавања у иностранству запослених у Министарству одбране и Војсци*, који сваке године израђује Управа за школство Министарства, организацијске јединице Генералштаба могу благовремено и потпуно утврдити за које су облике оспособљавања у иностранству заинтересоване. Управа за обуку и доктрину упутила је недавно саставима Војске, ранга бригада и самосталних батаљона, *Каталог* и *Упутство*, а Управа за људске ресурсе *План школовања и усавршавања у иностранству запослених у Министарству одбране и Војсци*.

На тај начин, команде, старешине и цивилна лица у нашим јединицама могу сазнати могућности и услове које треба да задовоље за оспособљавање у иностранству. Уколико испуњавају предвиђене критеријуме, попуњавањем обрасца кандидују се за одговарајуће школе или курсеве. Претпостављене старешине, за лица која услове испуњавају, надлежнима прослеђују њихове пријаве.

– Таква методологија обезбеђује да се за поједина усавршавања јавља већи број кандидата. Надлежне старешине дужне су, при том, да се о својим запосленима изјасне, у смислу како планирају њихово вођење у професионалној каријери после евентуалног школовања ван наше земље. Управа за људске ресурсе Генералштаба прикупља формуларе са подацима запослених и једноставно их информатички обрађује, формирајући својеврсну базу података о свим потенцијалним кандидатима. То не значи да се појединци не могу додатно пријавити за инострано усавршавање. Формулар за прија-

вљавање биће стално доступан на Интернет сајту Војске Србије. Подаци о пријављеним кандидатима и облицима усавршавања ће се редовно и ванредно ажурирати – наглашава генерал.

Поменуто *Упутство* уредило је и поступак како се пристигле кандидатуре разврставају. Најпре према знању страних језика. Потом се од кандидата који испуњавају опште и посебне услове формира шира листа кандидата. Затим се одвајају оне старешине и цивили који у потпуности задовољавају захтеве за школовањем и усавршавањем у иностранству.

Остали се сврставају у листу потенцијалних кандидата, јер делимично задовољавају критеријуме. Њима ће се у наредном периоду помоћи да услове које нису задовољиви остваре – упућивањем на курсеве страних језика или стручног оспособљавања у земљи. На крају се формира листа са кандидатима који се предлажу за школовање или усавршавање у иностранству.

Генерал-мајор Петар Ђорнаков

КАТАЛОГ

У *Каталогу школа, курсева и других облика усавршавања у иностранству* побројане су области за које се припадници Војске могу додатно образовати и оспособљавати. Међу њима треба издвојити генералштабно или командно-штабно усавршавање, мастер студије, те командне и курсеве за потребе видова војске. Уз последипломске студије за стицање стручног назива специјалисте уже специјализације, у *Каталогу* забележени су штабни и курсеве за планирање и материјално-финансијско пословање, затим различити курсеве односа са јавношћу, безбедности, логистике, везе и телекомуникација. *Каталог* још предвиђа обавештајно-извиђачко-диверзантске и курсеве за јединице у мировним мисијама, као и за преквалификацију и стране језике.

– Методологија ће се на даље дограђивати остваривањем везе и са Кадровским информационом системом. Када Министарство одбране са неком земљом потпише уговор о заједничком школовању, а оно није било предвиђено *Каталогом*, и затражи кандидате за такво усавршавање, надлежни у Војсци Србије ће из базе података у сваком моменту моћи да одговори и на такве ad hoc понуде. После повратка са школовања, у бази података ће се евидентирати успех полазника и њихов распоред у саставима Војске. Такав ефикасан модел вођења кадра у области иностраног усавршавања немају развијене ни многе европске војске – закључује генерал-мајор Петар Ђорнаков. ■

Владимиr ПОЧУЧ

ПРОЈЕКАТ ЗА УЧЕЊЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА – PELT

ЈЕЗИК НОВЕ МИСИЈЕ

Пројекат за учење енглеског језика – PELT ових дана добија и међународно признање – српски тим за тестирање знања енглеског језика по стандарду STANAG 6001 излази на међународну сцену. Он ће у Подгорици тестирати 25 припадника Министарства одбране Црне Горе и тако заменити Национални тим Словеније, који је до сада радио тај посао.

У почетку беше реч, без ње се не можемо разумети, а још мање нешто заједнички изградити, јер неразумевање сваки посао претвара у градњу Вавилонске куле. Суласком у интеграције страна реч постаје темељ разумевања међу партнерима. Једна од три основне мисије Војске – учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету, што подразумева међународну сарадњу, укључивање у операције подршке миру, хуманитарне акције и мултинационалне вежбе – неизводива је без могућности добре вербалне комуникације.

Стога је у Презентационом документу о приступању Програму Партнерства за мир енглески језик препознат као први елемент интероперабилности, због чега је и једна од понуђених области сарадње у Изучавању страних језика, уз коришћење иницијалних капацитета на Војној академији Војске Србије и примену Програма за изучавање енглеског језика (PELT), који садржи сва начела Споразума о стандардизацији Натоа 6001 (STANAG 6001).

■ ПРОФИЛИСАЊЕ КАДРА

Пројекат PELT један је од битних елемената за обезбеђење Министарства одбране и Војске квалитетним кадром одговарајућег профила, оспособљеним да влада енглеским језиком на потребном нивоу, који је услов за ангажовање и наименовање на конкретне дужности у мултинационалном окружењу. Није зато изненађење што је нови менаџмент Сектора за људске ресурсе, са др Бојаном Димитријевићем на челу, препознао важност тог пројекта и Дирекцију PELT уградио у Управу за кадрове МО. У исто време, Програм управљања људским ресурсима, који развија Управа за кадрове, као један од услова поставио је познавања рада на рачунару и познавање страног, данас првенствено енглеског језика. Тиме је подигнут ниво обуке и знања језика, како би се припадници Војске Србије и Министарства одбране припремили што боље за рад у окружењу које одређују нови безбедносни изазови.

Један од циљева Пројекта за учење енглеског језика, према речима начелника Дирекције PELT потпуковника Жикице Милинковића, јесте и да обезбеди институционалну подршку образовању у МО и Војсци.

Пројекат оспособљавања припадника МО и ВС у области енглеског језика (PELT) партнерски је пројекат МО Србије и земаља донатора: Велике Британије, Данске, Норвешке и Холандије. Стручну и саветодавну функцију у остваривању Пројекта има Британски савет у Београду и менаџер РЕР за Србију, док МО Србије партнерски учествује у Пројекту са инфраструктуром и кадровима. Земље донатори обезбеђују финансијске донације за потребну опрему (отварање кабинета за самостално учење језика), литературу, обуку професора, трошкове тестирања и стручну помоћ саветника.

Започет 2006. године, Пројекат би требало да траје, по принципу партнерства, до 2010. године, а касније да прерасте у самостални програм МО и ВС за оспособљавање и тестирање у области енглеског језика.

Потпуковник Милинковић каже да се за све дужности и активности у вишенационалном окружењу у земљама чланицама Партнерства за мир прописује потребни стандардизовани језички профил (SLP).

У сарадњи координацији са менаџером РЕР за Србију, Дирекција PELT управља донацијама, селектује по приоритетима кандидате за тестирање, надзира имплементацију Програма и пружа стручну и логистичку подршку за одржавање курсева енглеског у МО и ВС.

У својој надлежности Дирекције PELT јесте увођење стандарда у систем одбране Србије, а у свом саставу има Тим за тестирање, који по наведеном стандарду израђује тестове, тестира припаднике МО, утврђује лични SLP сваког кандидата и издаје међународни сертификат STANAG 6001 за енглески језик.

Квалитет националних тестова утврђује се након тестирања и статистичке обраде постигнутих резултата стандардизованом методом, након чега се добија *коэффициент поузданости теста*, који је упоредив у свим земљама где се примењује стандард 6001. Постигнути *коэффициенти поузданости* српског теста STANAG 6001 – енглески језик прилично су високи за прву фазу имплементације стандарда, што Србију сврстава међу земље које су најбрже увеле стандард STANAG 6001 – енглески језик.

Дирекције PELT ће, по речима потпуковника Милинковића, у наредном периоду радити понајвише на проширењу базе података са модулима за израду тестова и тако створити услове за повећање броја тестирања у календарској години, организовању ванредних тестирања по потреби, јачању сарадње тест тимова (посебно у региону) и отварању Центара за самостално учење (SAC) у већим гарнизонима ВС.

■ РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТРИ

Дирекција PELT може се похвалити још једним постигнућем – 25. јануара у гарнизону Врање, у команди 4. бригаде КоВ, биће отворен регионални Центар за самостално учење енглеског језика (SAC – SELF-ACCESS ENGLISH LANGUAGE LEARNING CENTRE).

Центар за самостално учење енглеског језика опремљен је компјутерима и најсавременијим софтверима за учење енглеског језика, те сталном интернетском везом и могућношћу за посету сајтовима, посебно обликованим за учење општег и војног енглеског језика методом на даљину (*on line*). Напреднији ученици могу да остварују кон-

ТЕСТ ТИМ У ЦРНОЈ ГОРИ

Ради унапређења билатералне војне сарадње са Министарством одбране Републике Црне Горе, Национални тим Србије за тестирање знања енглеског језика тестираће припадника МО Црне Горе. Наиме, српски тим ће у периоду од 21. до 23. јануара 2008. тестирати 25 припадника МО ЦГ у Подгорици и тако заменити Национални тим из Словеније, који је обављао досадашње тестове знања енглеског језика по стандарду STANAG 6001 у МО Црне Горе. На тај начин стварају се предуслови и за тестирање припадника МО осталих земаља у региону.

Велике заслуге за ту активност припадају стручном саветнику Дирекције PELT и менаџера РЕР за Србију и Црну Гору, господин Џејмс Сатерленд Смит. Пројекат РЕР има планирана средства за потребе тестирања земаља у региону која немају националне тимове за тестирање и сноси све трошкове ове активности.

Потпуковник Жижица Милинковић
начелник Дирекције PELT

наравно, и различите иностране новине. SAC је намењен свим припадницима Министарства одбране и Војске Србије.

Обучено лице које управља Центром сваком ће кориснику понудити да у складу са својим језичким могућностима и потребама успешно напредује. Самостално усавршавање, дакле, биће омогућено сваком кориснику, али најбољи резултати постижу се у упоредној комбинацији са курсом енглеског језика. Корисник у Центру може да обради све оно што није постигао на часу.

Потпуковник Милинковић највећи значај Центра види у чињеници да успех у процесу учења енглеског језика зависи од самог корисника, његове мотивације и уложеног напора. То развија одговорност и свест о личном усавршавању.

Поред отварања другог регионалног SAC у гарнизону Врање, ове године ће се, захваљујући донаторима, опремити кабинети страних језика и отворити још две такве регионалне институције у гарнизонима Панчево и Нови Сад.

Подсећамо да је први Центар за самостално учење енглеског језика (SAC) отворен у Београду, на Војној академији у децембру 2002. године, уз донаторску и стручну помоћ Британског савета у Србији. Први регионални Центар за самостално учење енглеског језика ван Београда отворен је у гарнизону Ниш, у јуну 2007. године, уз помоћ донација амбасада Норвешке, Велике Британије, Холандије и Данске упућених Дирекцији PELT.

■ СРПСКИ STANAG ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Скраћеница настала од енглеских речи STANdardisation AGreement (споразум о стандардизацији) – STANAG, означава међународни војни стандард настао из потребе савезничких снага земаља НАТО и Програма Партнерства за мир да усагласе националне стандарде ради побољшања ефикасности здруженог деловања. У областима које по својој природи излазе ван националног оквира и директно утичу на функционисање Алијансе, онолико колико је то неопходно, усаглашавају се процеси, процедуре, термини и услови заједничког рада актера који долазе из различитих држава.

STANAG 6001 везан је за језик као средство комуникације у земљама Програма Партнерства за мир и њиме се описују нивои познавања страног језика.

STANAG 6001 није тест постигнућа који се полаже након завршеног курса да би се проверило стечено знање на курсу, већ је то тест укупног познавања језика.

За потребе Министарства одбране и Војске Републике Србије тестове саставља Национални тим за израду тестова и тестирање, који је у раду аутономан, а чине га професори енглеског језика. За свако тестирање састављају се нови тестови, будући да једном употребљен тест није дозвољено поново користити.

Свака земља саставља своје тестове. Тестови се не могу „позајмљивати“ другим земљама.

Пре него што се званично пусти у оптицај, тест пролази кроз строге провере ваљаности и поузданости. ■

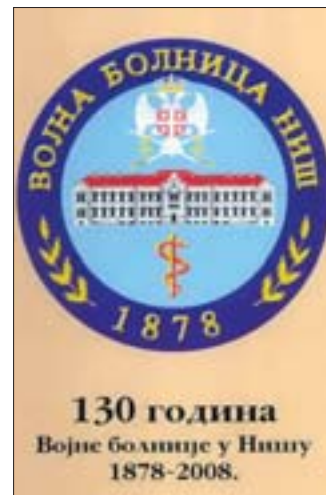
С. ЂОКИЋ
Снимимо Д. БАНДА

ЧУВАРИ ЗДРАВЉА КРОЗ ВЕКОВЕ

Десетак дана после ослобођења Ниша, у српско-турском рату 1878. године основана је Војна болница, као прва здравствена установа у том делу Србије. Од тада па до данас она ради без прекида и на истом месту. Збрињавајући болесне, повређене и рањене, стекла је часно место у историји здравства града Ниша, јужне Србије и целе земље.

СТО ТРИДЕСЕТ
ГОДИНА
ПОСТОЈАЊА
И РАДА ВОЈНЕ
БОЛНИЦЕ У НИШУ

Прослава 130 година постојања и рада Војне болнице у Нишу несумњиво је вредан јубилеј српског војног санитета, српског здравства и српске историје. Пирамида на улазу у болницу, споменик посвећен оболелима и умрлима од пегаовог тифуса, чува сећање и јединствену поруку – „и овде су пализа отаџбину“. Поменуте речи уклесане у камену подсећају данашње медицинске раднике, болеснике и путнике намернике на хуманост, пожртвованост, човекољубље и храброст генерација лекара и медицинских сестара, који су протеклих тринаест деценија градили и дограђивали капацитете, стручност, професионализам у раду и кодекс нишке болнице.

Десетак дана после ослобођења Ниша, у српско-турском рату 1878. године основана је Војна болница, као прва здравствена установа у том делу Србије. Од тада па до данас она ради без прекида и на истом месту. Збрињавајући болесне, повређене и рањене, стекла је часно место у историји здравства града Ниша, јужне Србије и целе земље. Данашњи састав Војне болнице, предвођен потпуковником др Славишом Ђирићем, пронашао је своје место у оквиру реформисаног војног здравственог система и успе-

ЈУБИЛЕЈ

У оквиру програма обележавања 130 година постојања и рада Војне болнице у Нишу, 22. јануара одржаће се свечана академија у Клубу Војске Србије. Уз пригодан културно-уметнички програм биће уручена признања и приказан документарни филм о Болници. У току је израда монографије посвећене вредном јубилеју нишке болнице, која треба да научно вреднује прошлост те установе. Реч је о публицистичко-историјском спису наших најбољих историчара.

шно збрињава војне и цивилне осигуранике. Најбољи показатељ њиховог рада у прошлој години је реализација 60.000 болесничких дана, 150.000 специјалистичких и 35.000 систематских прегледа и више од милион осталих услуга.

■ СЕДАМ РАТОВА

Војна болница у Нишу је дословце изграђена на друмовима који постоје од времена цара Константина, недалеко од римске императорске резиденције Медијане. Од самог оснивања особље те здравствене институције примењује одредбе Хипократове заклетве – при вршењу лекарске мисије нема разлика међу пацијентима у односу на њихову вероисповест, националност, расу, политичку или класну припадност. Тако су у болници лечени Турци, Бугари, Арнаути, Аустријанци, Немци и многи други.

Ратови намећу темпо рада Војне болнице и у њима су бранећи домовину медицински радници превазилазили границе људских и лекарских могућности. Балкански ратови се и данас у Нишу памте по епидемији колере, док је епидемија пегавог тифуса у Првом светском рату однела чак 300.000 живота. У том периоду у нишкој болници су се сузбијале највеће епидемије у Србији, и у њој је лечено више хиљада оболелих. Од 988 радника Војне болнице од трбушног тифуса оболела су 552, а њих 56 је умрло од те болести.

После Другог светског рата наступа раздобље развоја, иновација и интензивног стручног и научноистраживачког рада. У годинама распада СФРЈ хируршке екипе нишке болнице обављају примарну хируршку обраду у ратним болницама по савременим принципима хируршке доктрине, док се 1998. године формира стална хируршка екипа у гарнизону Ђаковица. У рату 1999. године Војна болница у Нишу је санитетски ослонац у збрињавању рањеника, а хирурзи се са много успеха прилагођавају борбеној ситуацији и успешно хоспитализују 1.500 рањеника.

Истовремено, ту је збринато више хиљада психотрауматизованих особа и људи оболелих од психосоматских обољења изазваних ратним дејствима, а нису изостала ни лечења од ратних зараза. И 2001. године болница са три хируршке екипе покрива улазак наших јединица у Копнену зону безбедности. Посебно значајно место припадници Војне болнице имали су у случајевима великих елементарних несрећа, епидемија, саобраћајних несрећа и других ургентних ситуација великих размера, као што је то било приликом збрињавања повређених после земљотреса у Скопљу, судара возова код Сталаћа, експлозије у алексиначким рудницима и аутобуске несреће код Дољевца.

За историјат Војне болнице у Нишу везана су бројна еминентна имена српског здравства попут родоначелника ратне санитетске службе др Владана Ђорђевића, творца хируршке доктрине др Михајла – Мике Марковића, санитетског генерала др Михаила Петровића, књижевника и лекара потпуковника др Лазе Лазаревића, борца против епидемије тифуса др Владимира – Владе Станојевића, генерала и хуманисте др Саве Поповића и многих других. На рад у ту установу долазили су лекари, медицинске сестре, болничари и други радници из целе некадашње Југославије, а у аналима болнице записано је да је у њој радило и особље из Пољске, Чешке, Русије, Француске и Бугарске.

■ ЗАОКРУЖЕНА ЦЕЛИНА

Војна болница у Нишу је општа специјалистичка здравствена установа, која пружа услуге на секундарном нивоу здравствене заштите, оспособљена и опремљена за извршавање свих наменских задатака. Сарађује и са цивилним здравственим установама. Њени специјалисти, доктори и магистри медицинских наука, професори и примаријуси, биохемијски стручњаци, фармацеути, медицинске сестре и техничари свакодневним радом дају велики допринос здравственом образовању, лечењу, нези и санитарној култури града Ниша и целог региона јужне Србије.

– И после тринаест деценија основни циљ припадника наше установе је унапређење струке и чување народног здравља, наравно, у сагласности са новим достигнућима медицинске науке и потре-

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

Војна болница у Нишу је протеклих година имала бројне активности на плану међународне војне сарадње. Пет лекара и осам медицинских техничара учествовало је у мировној мисији у Конгу на задацима евакуације болесника. Искуства из међународних мисија су позитивна, а припадници Војне болнице успешно су извршили постављене задатке. Почетком марта тим болнице учествовао је на вежби НАТОа „Хладан одговор“ у Норвешкој, а нешто касније и на интернационалној санитетској вежби у Молдавији.

Више припадника болнице похађало је војносанитетске курсеве и у склопу војномедицинске сарадње посетило бројне старне земље. Управник Војне болнице у Нишу др Славиша Ђирић недавно је боравио у Норвешкој где је посетио Центар за обуку санитетске службе Норвешке армије Сесволмоен и одржао предавање на клиници за инфективне болести у Ослу. Током године болницу у Нишу посетили су медицински стручњаци из Кине, САД и Норвешке.

бама које савремено доба поставља пред нас – каже управник Војне болнице у Нишу др Славиша Ђирић. – Ми смо спремни да пружимо помоћ свим људима којима је она неопходна, уз наше редовне војносанитетске задатке. Наша стална обавеза је и да увек будемо припрвени за збрињавање повређених у случају масовних несрећа и непогода и за евентуално учешће у мировним снагама.

Реформом војног здравства нису смањене могућности нишке болнице, већ је омогућено да се уобличи здравствена целина која обезбеђује и примарну и специјалистичку здравствену заштиту са дијагностиком, терапијом и болничким лечењем. У саставу Војне болнице налази се Завод за превентивну медицинску заштиту, а од скоро је у њеном саставу и некадашњи Војномедицински центар Ниш, као одељење примарне здравствене заштите. Такође, у њој постоје и одељење хирургије, одсеци за ортопедију и трауматологију, анестезиологију и реанимацију, урологију, диспанзер за жене са саветовалиштем, интерно одељење и одељење за инфективне болести, уз потребне логистичке капацитете.

Управник Војне болнице у Нишу потпуковник др Славиша Ђирић

Војна болница Ниш и у трећем веку постојања достојанствено следи пут који је започела давне 1878. године, када је 22. јануара наредбом Врховне команде српске војске формирана Велика нишка војна болница за хиљаду рањеника и болесника. Не сме се заборавити да је током протеклих тринаест деценија нишка болница била централна у чак седам ратова, што је чини јединственом на нашим просторима. Нема сумње да ће и у наредном периоду медицински радници из Ниша одговорити на све изазове и обавити све задатке у складу са угледом који та модерна здравствена кућа има. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ЧЕШКА ИСКУСТВА У РЕФОРМИ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ

ЧУВАЊЕ СВОЈЕ КУЋЕ

Ново време је пред
обавештајне службе
земаља у транзицији
поставило тежак задатак
– да се преобразе
у чувара демократије,
слободе, али и
безбедности земље,
а не непријатеље
обичних грађана

Обавештајне службе у бившим комунистичким земљама оптерећене су противречном сликом коју је јавност о њима имала. Стога су земље у транзицији биле приморане да мењају те службе, настојећи да од њих направе чуваре слободе и безбедности земље, а не непријатеље обичних грађана. Трансформација у цењену обавештајну службу демократске земље тежак је процес. Искуство Чешке Републике може послужити као пример таквог постигнућа. О томе је недавно било речи на панел дискусији која је одржана у амбасади те земље у Београду.

У организацији JAGELLO 2000 и уз подршку Министарства спољних послова Чешке, на поменутој дискусији учествовали су бивши директори Обавештајне и Војнообавештајне службе Чешке Олдрих Черни и Андор Шандор, али и представник Министарства одбране Републике Србије пуковник Дејан Јанковић. Скуп, намењен владином и невладином сектору, који се бави изучавањем обавештајних служби, отворио је амбасадор Чешке Републике у Београду Иван Јестраб.

■ РЕЦЕПТ ЗА ТАЈНЕ СЛУЖБЕ

Постоји ли рецепт како треба трансформисати обавештајне службе? Свакако да не, па ни говорници из Чешке нису настојали да увере присутне да је њихов модел, ма како био успешан, баш онај који треба применити и у Србији. Међутим, свако искуство вредно је пажње.

Према речима господина Чернија, Чеси су прошли дуг и компликован пут у настојању да своје обавештајне службе прилагоде захтевима новог времена и стварним потребама. Чешка није имала претходне политичке процесе, као Мађарска или Пољска, који би олакшали пут у демократију, па тиме ни њене службе нису имале времена за прилагођавање. Прва успостављена демократска влада није имала министра унутрашњих послова, а када је министар „устоличен“, поставило се питање кадра обавештајних служби. Бивши су имали искуство, везе и знање, те су многи од њих организовали приватне послове. Не-

ЉУДИ – КЉУЧНА РЕЧ

Генерал у пензији Андор Шандор, некадашњи начелник Војне обавештајне службе Чешке, данас је цењени познавалац система безбедности. Стога смо сусрет с њим искористили за разговор за наш лист.

Шта је најважније при организовању обавештајних служби?

– Кључна реч су – људи. Позите кога бирате.

Шта препознајете као највеће безбедносне ризике у вашој земљи?

– То су пре свега организовани криминал у коме се уједињују политичари и велики бизнис. То је основни проблем, који, ако се не држи ефикасно под контролом, може дубоко поткопати демократију.

Друга претња је исламистички тероризам. Аргументи који наводе на тај став су бројни – ми имамо најбољи однос са Израелом од свих земаља ЕУ, као и трупе у Авганистану. Затим, Праг се сматра највећим централноевропским центром јудејске културе, а уз то, сматрам да земља ипак није добро припремљена за одбрану од тероризма. Територије САД и Велике Британије, на пример, мање су рањиве од нас, јер су више улагале у безбедност. Може се очекивати да ће терористи почети да нападају слабије брањене стране мете на нашој територији. Мислим да то није питање да ли ће се десити, већ – када.

Проблем су и пролиферација оружја и технологије, дрога и проституција.

Колико је систем спреман да им се супротстави?

– То је питање политичке одлуке, односно одлуке да се за безбедност потроши новац. Уз то, нема правог закона који би полицији и војсци дали одговарајућа овлашћења без којих они не могу ефикасније да се боре са претњама. А да имају такву моћ, она би морала да буде под ефикасном контролом. У либералном демократском друштву морате бити спремни да вас чак и мали број људи може озбиљно угрожити. Или ћете се, дакле, сложити да обавештајне службе имају већа овлашћења, која ће угрожавати на одређено време ваша људска права, и бити хирурзи, или ћете задржати исти ниво људских права и бити изложенији безбедносном угрожавању. Али, шта год да одаберете, нећете бити потпуно сигурни. Потпуну заштиту може обезбедити само тоталитарни систем. Због тога би јавност требало да одговори на питање да ли жели да буде ефикасно заштићена, иако то може угрожавати поједина људска права у одређеном периоду. А то је питање које треба да покрену политичари.

ки су ипак поново ангажовани и наставили да раде по старом, при чему су за главне непријатеље означавали и даље САД и Немачку. Ипак, након одговарајућих потеза, реорганизација је успела, а нова служба попуњена је младим регрутима, бившим дисидентима. Те људе је требало обучити, а помоћ им је пристигла са Запада. Подела земље, премда је протекла прилично мирно, донела је нове проблеме – најпре поделу архива.

Пуковник Дејан Јанковић

Он је говорио и о опрезном поступању са сарадницима обавештајних служби. „Открију ли се та имена, поставља се питање – да ли ћемо моћи доћи до нових сарадника?“ Када је реч о „чишћењу властите куће“, генерал и ту сугерише опрез – не треба се ослобађати оних који су добри зналци свога посла, а нису учинили ништа лоше. Он додаје и следеће: „Не треба дозволити да ваше људе обучавају стране службе. Тако их излажете. Наравно да их треба слати у иностранство на обуку, али веома пажљиво, са јасном идејом како могу послужити организацији.“

Генерал је отворено говорио и о сарадњи са страним обавештајним службама: „Многи политичари кажу да смо сувише слаби, те да морамо да сарађујемо и у овој области. Али у стварности, ваша сигурност заснива се пре свега на вашој способности. Не треба се много ослањати на друге у обавештајној области. То не значи да не треба делити информације са страним обавештајним службама, али не очекујте да ћете од њих добити много. Иако се размењују хиљаде информација, мали број њих се односи на претње вашој земљи. Значи, не треба рачунати на пријатељство у овој области, већ само на интерес.“

Пуковник Дејан Јанковић из МО РС представио је основне смернице реформе обавештајно-безбедносног система нашег МО. Циљ реформе је стварање модерног, релевантног, професионалног и ефикасног обавештајно-безбедносног система, у складу са европским и светским стандардима, који омогућава ефикасну подршку мисијама Војске Србије и штити државне интересе. ■

Снежана ЂОКИЋ
Снимимо Д. БАНДА

САНИТЕТСКИ ТИМ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У КОНГУ

ЛЕТЕЋИ ДОКТОРИ

АМЕТ (Aero-Medical Evacuation Team) скраћени је назив за ваздухопловно-медицински тим за евакуацију, задужен за пружање медицинске помоћи током превозења авионима и хеликоптерима. Такви тимови у оквиру мисије Уједињених нација – МОНУК у Конгу знатно смањују ризик од смртности током транспорта до болнице, нарочито ако се зна да је авион једино превозно средство у највећем делу те велике афричке земље.

еократска Република Конго, која је између 1971. и 1997. носила име Заир, трећа је по површини држава у Африци. Некадашња белгијска колонија осамосталила се 1960. године под вођством Патриса Лумумбе. Од стицања независности до данас тамо готово непрекидно бесне племенски и регионални сукоби. После свргавања Момбутуа Сесе Секоа 1997, на власт долази побуњенички вођа Лоран Кабила који 2001. гине у атентату. На челу државе наследио га је син Јозеф.

Средином 1999. године на основу Споразума о прекиду ватре између свих актера сукоба у Конгу и резолуције 1291 Савета безбедности УН успостављена је међународна мировна мисија МОНУК. У оквиру МОНУК-а функционише АМЕТ (Aero-Medical Evacuation Team).

У оквиру АМЕТ-9 од 15. маја до 25. новембра у мисији Уједињених нација у Конгу учествовао је медицински тим Војске Србије који су чинили: потпуковник др Бранко Цимбаљевић, вођа тима, поручник др Горан Рондовић, заставник Слађан Младеновић, старији водници прве класе Дејан Хајдуковић и Младен Јовановић, те старији водник Александар Павићевић.

После повратка наш санитетски тим представио је у Центру за мировне операције искуства стечена у мисији. Потпуковник Цимбаљевић изразио је задовољство због успешно обављеног задатка током кога није било непредвиђених или опасних ситуација. Сви чланови српског медицинског тима вратили су се безбедно и доброг су здравља.

Наш санитетски тим имао је привилегију да буде смештен у Киншаси, у прилично урбаном делу земље, за разлику од колега из Јордана, Пакистана и Марока који су били базирани у далеко неприступачнијим деловима Конга.

Како каже потпуковник Цимбаљевић, смештај и услови за рад, а нарочито опрема која им је била на располагању, превазишли су очекивања. Једини озбиљан недостатак наши лекари виде у неприлагођеном начину исхране због чега су морали често да налазе алтернативне начине за допуну оброка.

Основи задатак нашег војног санитетског тима био је медицинско збрињавање пацијената током превоза авионом. Наши лекари углавном су радили на релацији између такозваних националних болница, где се обављају примарни хируршки захвати, до регионалних болница, где се пацијенти трајно збрињавају. Треба рећи да је због неприступачности, величине и нерозвијености Конга ваздушни саобраћај једино развијен, али далеко испод европских стандарда, док друмских саобраћајница готово да нема.

Подаци МОНУК-а говоре да је током 2006, примера ради, АМЕТ обавио 416 медицинских евакуација. Највише пацијената би-

ло је рањено, а многи су имали кардиоваскуларне проблеме или су били заражени маларијом.

Закључак доктора Цимбаљевића о мисији био је позитиван, нарочито са аспекта ангажовања Центра за мировне операције и сарадње са руководством МОНУК-а. Он је изнео неколико предлога који се углавном тичу критеријума за одабир људства за мисију и њихове припреме како би се предугоредили могући проблеми. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

Евалуација у Центру
за мировне операције

С п е ц и ј а л н и п р и л о г

АРСЕНАЛ 13

РОБОТИ НА БОЈНОМ ПОЉУ

МЕХАНИЧКИ БОЛНИЧАР

ЈУРИШНИК LOCKHEED F-117A NIGHTHAWK

ОДЛАЗАК ГОСПОДАРА НОЋНОГ НЕБА

ШКОЛСКО-БОРБЕНИ
МЛАЗНИ АВИОН Г-2

ЈОШ ЛЕТЕ ГАЛЕБОВИ

МЕХАНИЧКИ БОЛНИЧАР

САДРЖАЈ

Роботи на бојном пољу
МЕХАНИЧКИ БОЛНИЧАР 32

Руски ручни противоклопни
лансер РПГ-29
**СТРАХ И ТРЕПЕТ
ЗА ТЕНКОВЕ** 36

Седишта за катапултирање
**ПОУЗДАНА ЗАШТИТА
ПИЛОТА** 38

Јуришник Lockheed F-117A
Nighthawk
**ОДЛАЗАК ГОСПОДАРА
НОЋНОГ НЕБА** 42

Туристичке подморнице
ЛУКСУЗНА ПЛОВИЛА 46

Школско-борбени млазни авион Г-2
ЈОШ ЛЕТЕ ГАЛЕБОВИ 50

Некада су стваране илузије
о роботима борцима који би
побеђивали на бојишту.
Однедавно војни стручњаци
за роботiku размишљају
и о томе како да помогну
ратницима у невољи, посебно
кад им је живот угрожен
непосредном опасношћу
или су тешко рањени, а
болничарима није безбедно
да стигну до њих и извуку
их из ватреног окршаја.

Мало је целовитих студија о коришћењу робота на бојном пољу, иако је та идеја веома стара. Но, и поред тога индустрија мултифункционалних робота се захуктала у многим земљама света. Једна од студија израђена је још 1976. године на независном Међународном стокхолмском институту за изучавање мира SIPRI, под називом „Наоружање и разоружање у нуклеарном добу“. Кад је реч о примени аутоматизованих борбених система оружја у књизи, та идеја се повезује са напретком аутоматизације бојишта, електронике, телекомуникације, дигиталне технологије, хемије и других подручја људске знаности.

До данашњих дана та је идеја еволуирала у дигитално бојиште. У студији су били дефинисани проблеми који су се односили на аутоматизовано одређивање положаја и идентификацију противника, односно фаза прикупљања података. Кад се одреди положај непријатеља, доноси се одлука о одговарајућој тактици за његово неутралисање или уништавање. Затим следи употреба одговарајућих борбених система, након чега је неопходно евидентирати ефекте и оценити ефикасност одабраних борбених дејстава.

Наравно, на аутоматизованом бојишту противнички циљеви се идентификују бројним сензорским системима са земље, из ваздуха и помоћу сателита – у реалном времену.

VECNA Bear V07

РАТОВИ РОБОТА

Једно од актуелних питања јесте и то: *Колико смо далеко од ратова робота?* Према садашњим сазнањима – веома далеко. Још увек ће основни носилац борбених дејстава бити човек, а савремена техника (међу којом и софистицирани роботи) обезбеђиваће његову предност над противником. При том ваља имати у виду да данас у свету постоји једна велика сила која улаже огромна финансијска средства да би обезбедила технолошку надмоћ у борбеним дејствима. За сада она води ратове са противницима који јој нису технолошки дорасли. Међутим, њихова софистицирана технологија је, ипак, одговор на нове облике ратовања које примењују противници, користећи различиту тактику у којој велику улогу има индивидуални моменат, односно терористичка логика и пракса.

Два рата у Ираку, рат у Авганистану, и на Блиском истоку, потврдили су да у фронталном сукобу инфериорна армија нема перспективу против супериорног противника. Међутим, супериорност опада када се расплине на неборбене и друге задатке одржавања мира у ровитом и сложеном друштву које своју перспективу види у сталном сукобу. А у тим условима нема софистициране технологије и робота који ће доносити тактичке и стратегијске политичке одлуке.

Историја ратовања указује на бројне типове сензора који су се употребљавали у биткама и бојевима – од нагазних контактних жица до радара, уређаја који реагују на електронске, сеизмичке, топлотне, акустичне, хемијске и многе друге сигнале на бојном пољу. Опрема за њихово читавање, обраду и приказивање веома је усавршена и данас команди борбених формација имају податке о свим доступним сензорским сигналима у реалном времену. То знатно убрзава доношење одлуке за употребу одговарајуће тактике и борбених система за дејство по противнику, од платформе борбених система, до оружја и муниције. Да ли ће то бити реч о вођеним оружјима или оружјима за дејство по простору, о системима који аутоматизовано сами траже мету – зависи од врсте и својстава циља по ком се дејствује, али и од многих других околности.

АУТОМАТИЗОВАНО БОЈИШТЕ

Овакав поглед на аутоматизовано бојиште довео је до теорије о прецизном ратовању. У споменутој студији SIPRI наведено је да око пола милиона научника и техничара у свету свакодневно усавршава оружја за прецизно ратовање и развија нове борбене системе. У просеку се у НАТОу годишње уведе у наоружање око 10 нових борбених система. Нова достигнућа у усавршавању технологије прецизног вођења борбених дејстава већ су револуционисала савремено ратовање, поготово ако се употребљавају у комбинацији са аутоматизованим и роботизованим системима за вођење борбе.

Кад су у питању велике силе, у данашње време се све активности прате и усмеравају помоћу Система за дигитализовано управљање бојним пољем (DBMS или Digital battle management systems). Први корак у аутоматизацији бојишта учињен је током рату у Вијетнаму, када је употребљена самонаводећа совјетска противавионска ракета СА-7 *граил*, која је касније кориштена и против израелских авиона у рату са Сиријом и Египтом.

Током рата на Средњем истоку развијени су и самонаводећи противтенковски пројектили. Данас су то и ласерски навођење бомбе, крстареће ракете, самонаводеће касетне бомбе или нека друга „паметна оружја“ која су кориштена и приликом бомбардовања наше земље 1999. године, али и у ратовима у Авганистану, Ираку и на Блиском истоку.

Идеја о прецизним борбеним дејствима развила је и теорију о „хуманом ратовању“, која представља манипулацију идејом да ће прецизна оружја уништавати само војне циљеве и да ће цивили бити поштеђени. Међутим, колатералне штете у бомбардовању наше земље 1999. године, примери из ратова у Авганистану, Ираку и на Блиском истоку – говоре супротно. Још увек су цивилне жртве рата веће од губитка војника.

Од аутоматизованог бојишта, преко идеје о прецизном ратовању, до замисли о коришћењу роботизованих борбених система на савременом бојишту није требало много. Томе је допринео и сам развој роботике крајем 20. и почетком 21. века. Под роботским системом подразумева се уређај који је програмиран да самостално извршава одређене механичке или друге радње без непосредног човековог утицаја. При томе ваља имати у виду да су се роботизовани борбени системи увек посматрали у функцији напада или одбране и њихова ефикасност се сагледавала у томе колико су у стању да нанесу противнику губитке у живој сили и техници. Највише таквих система израђено је и тестирано за потребе осматрања и откривања противничких циљева, али и за њихово уништавање.

Пројеката је све више и више у свим областима ратовања – на копну, у ваздуху и под водом. Неки најновији познати пројекти у копненој војсци мултинационалних снага у Ираку јесу: Dragon Runner (роботизовано осматрачко и извиђачко возило) и MARC (Multifunctional advance remote control), који се користи као извиђачко возило испред колоне у покрету по путевима, где су могуће заседе или се претпоставља да су постављене мине. Британци у тактичким дејствима користе змијоликог робота (Spy snake-like robot) за осматрање и шпијунирање противника у насељеним местима и на израђеним фортификацијским утврђењима. Изабације се из хеликоптера на простор који треба осма-

Производ фирме iRobot Packbot Ig

трати и извиђати. У сваком случају то је еволуциони помак у механици робота, јер је то први такав пројекат који нема тачкове за кретање.

АУТОМАТИЗОВАНА ВОЗИЛА

Пентагон је одобрио и употребу роботске платформе MARCBOT (Multi-function Agile Remote Control Robotic) за откривање и превенцију терористичких напада против америчких војника. Тренутно се у америчким јединицама у Ираку налази око 30 таквих роботских осматрача и извиђача. Компанија iRobot из САД развија серију транспортних, осматрачких, извиђачких, противнајперских и тзв. EOD (робота за разминирање бомби) за потребе мултинационалних снага у Ираку и Авганистану.

Један од типова роботских система који имају навише шанси да се испробају у Авганистану и Ираку јесте тзв. iRobot PackBot, мултифункционално самоуправљиво гусенично возило за кретање по пешчаним теренима. Америчка агенција за истраживање и производњу наоружања – DARPA ангажована је и у развоју минијатурних роботских хеликоптера са нано својствима. Несумњиво је да ће такав пројекат одмах наћи своје место у тактичким дејствима на бојном пољу за осматрање, откривање циљева и навођење ватре у Авганистану и Ираку.

Најкомплетније роботско возило са вишеструком наменом јесте робот тзв. SWORD (Special Weapons Observation Reconnaissance Detection). Он на вишенаменској гусеничној платформи има уграђене панорамске и зум-камере, могу му се додати и други сензори, а наоружан је и митраљезом M249 са нишанском камером. То је један из серије робота који на себи поседују и наоружање употребљиво у урбаним дејствима, али и на тактичком бојишту.

Наравно, и многе друге институције виде своју шансу да промовишу роботске системе за бојиште, па је Масачусетски институт за технологије (Massachusetts Institute of Technology MIT) развио „roboshopper“ летелицу, која може да носи системе за осма-

трање, извиђање, навођење, па и оружја за дејствовање по противнику.

Много је типова самоходних возила за дотурање муниције, хране и других борбених потреба на бојишту у тактичким или оперативним размерама. Један од таквих је и роботски оклопни јуришни систем (Robotic Armored Assault System – RAAS), развијен у оквиру пројекта *Борбени систем будућности*

(Future Combat Systems). А све то је делић ширег пројекта названог „Нови модел војника копнене војске“ (A New Model Army Soldier), објављеног још 2005. године, за чију реализацију је Пентагон издвојио 419,3 милијарди долара до 2010. године. Наравно, слични програми роботизације бојног поља одвијају се и у Ратној морнарици и Морнаричкој пешадији САД, те у Ратном ваздухопловству.

Најдаље се отишло у космичким снагама, где брзина реаговања, по стратегији одбране, зависи од способности аутоматизованих и роботизованих одбрамбених система да брзо препознају реалну опасност и активирају одбрамбене потенцијале за што краће време. Пре свега као одговор на све већи међународни тероризам.

СПАСАВАЊЕ РАЊЕНИКА

Революционарна промена у роботизацији бојишта догодила се недавно, када је компанија „Vecna“ најавила да развија робот типа BEAR (Battlefield Extraction and Retrieval Robot), односно робот који би спасавао рањене борце на бојишту, уместо људских болничара. То је један од првих неборбених пројеката робота за бојно поље. Пројекат се развија под надзором Истраживачког центра америчке Копнене војске за телемедицину и усавршене технологије (US Army Telemedicine and Advanced Technology Research Center TATRC – part of the US Army Medical Research and Materiel Command). Носилац пројекта је „Vecna“ – Истраживачка лабораторија за технологију из Кембриџа у близини Бостона (Vecna Technologies Cambridge Research Laboratory near Boston). Тим стручњака и техничара пред-

Роботско возило SWORD

Иатраживачки
робот двоточкаш

Израелски
Maverick Hunter VIPeR

ма оптичке невидљивости због дима или магле.

Постоји пет комуникационих мрежа (канала), и то посебно за сваку руку (леву и десну), за свако стопало (гусенице), а и за торзо. Све податке обједињује процесор уграђен у робота, који их бежичним путем доставља до контролног рачунара. Међутим, многе функције робота су полуаутоматске, с обзиром на то да оператор не може увек

воде Даниел и Дебора Теобалд, оснивачи и челни људи те лабораторије (www.vec-la.com). За реализацију пројекта амерички конгрес је за фискалну 2007. годину одобрио милион долара.

Реч је о хуманоидном роботу са гусеничним погоним. Робот је конструисан тако да на бојном пољу, својим снажним рукама, може подићи рањеника, избавити га из борбеног окршаја и пренети до прве станице за пружање хитне медицинске помоћи. То му омогућује хидраулични склоп и други саставни делови. Израђен је прототип који је испитиван у различитим условима, а јавности је у новембру 2006. го-

дине приказана шеста верзија (BEAR V6). Та верзија робота је могла да подигне са тла и носи масу од 165 килограма, док је верзија 7, односно прототип, у 2007. години усавршен и може да подигне масу од 317,51 килограма.

Метални делови су израђени од титанијума. Хидраулика обезбеђује велику покретљивост тог робота. Веома је добро

да у реалним времену прати све параметре који обезбеђују функционисање робота.

Управљачки систем за робота је модуларан и обједињује све функционалности предвиђене америчким војним стандардом JAUS (Joint Architecture for Unmanned Systems – обједињена структура за управљање системима без посаде).

Несумњиво је да се у роботизацији бојишта отишло веома далеко и да је направљено више корака који указују да се не размишља само о роботским борбеним системима већ и о системима за логистичку подршку и за хитну медицинску помоћ. Да ли су томе допринели повећани губици америчких војника у Ираку у протеклих неколико година или је то пут зацртан на основу изучавања ратова током историје, тешко је закључити. Могло би се рећи

да је идеја о аутоматизацији и роботизацији логистике и хитне медицинске помоћи била давно зацртана, али је постала актуелна када су губици људских живота у савременим ратовима превазишли сва очекивања и прорачуне војних стручњака, односно праг након кога јавност почиње да поставља неугодна питања.

Људски животи су ненадокнадив губитак, а техника, па била она савремена и веома софистицирана, увек се развија и новији модели непрекидно замењују претходне верзије. Нова логика да је лакше поднети губитак техничких средстава, а спасити људски живот, револуционарно мења и логику управљања савременим бојним пољем – у овом случају у тактичким оквирима. А савремени полигони за такву нову технику и технологију су Авганистан, Ирак и Блиски исток. ■

Никола ОСТОЈИЋ

Pack Bot 510

BEAR робот
за спасавање
на бојном пољу

развијена и електронска структура за управљање роботом, а све команде преносе се у локалној мрежи преко све подаци добијени са сензора (видеокамера, аудиосензора и ГПС уређаја уграђених у робота). У систему постоје видео и аудио контролни подсистем, жirosкопска и контрола акцелерације, који обезбеђују балансирање и равнотежу. Сензорски сигнали са руку, тела и торза робота преносе се кроз комуникациону мрежу бежичним путем, каналима до управљачког уређаја. Камере, микрофони и остали сензори обезбеђују функционисање робота у дневним и ноћним условима, односно у услови-

СТРАХ И ТРЕПЕТ ЗА ТЕНКОВЕ

Резултати руских тестова против најбољих домаћих тенкова 2003. године и нарочито недавни сукоби у Либану и Ираку, показали су да помало запостављени ручни противоклопни бацачи, посебно РПГ-29 *вампир*, и те како представљају велику опасност не само за старије оклопњаке већ и за оне последње генерације.

Ручни противоклопни бацачи или лансери достигли су свој врхунац током педесетих и шездесетих година прошлог века. У то доба, технологија израде кумулативних бојних глава достигла је довољан ниво да омогући пробијање практично свих оперативних тенкова на свету и то са чела. Међутим, у каснијем периоду, појавом вишеслојног и експлозивно-реактивног оклопа (ЕРО), њихов значај је у великој мери опао, из простог разлога што су биле потребне бојне главе таквих димензија и масе да то оружје није могао да пренесе један војник.

Напредак у изради кумулативних бојних глава седамдесетих и осамдесетих година прошлог века и појава тандем-кумулятивних глава у одређеној мери су надоместили остварену предност тенковског оклопа, али се обично веровало да би ручна противоклопна средства требало користити пре свега при гађању савремених тенкова у бок (где је оклоп тањи него на челу), а и лакше оклопљених возила,

као што су тенкови старијих генерација и оклопни транспортери, односно борбена возила пешадије.

Крај хладног рата и отварање Сојетског Савеза, односно Русије према свету, те многобојни локални ратови и сукоби ниског интензитета (у којима су биле и још увек су умешане светске силе), показали су колико савремена ручна противоклопна средства могу бити ефикасна по најсавременије тенкове чак и са чела. Главни актер тих дешавања је руски ручни ракетни противоклопни бацач РПГ-29 *вампир*.

ВАМПИР

Вампир је почео да се уводи у оперативну употребу Црвене армије 1989. године, непосредно пред распад СССР и крај хладног рата. Основни разлог за појаву тог оруђа је масовно увођење савремених тенкова на западу, против којих старија средства нису имала жељени ефекат са чеоне стране, а и појава тенкова опремљених са ЕРО (парадоксално, највећи број тако опремљених тенкова долази из Русије, а само мањи број са запада). Реч је о оруђу какво Совјети, односно Руси, нису користили: са ракетним погоном, где се пројектил ПГ-29В поставља са задње стране, као што је то био случај са познатом америчком базуком М9 и М20.

Пројектил је опремљен чврстим ракетним горивом, које почиње да сагорева одмах након притиска на обарач и завршава сагоревање пре него што пројектил напусти цев, тако да се слободно може окарактерисати и као барутно пуњење бестрзајног оруђа. Пројектил након тога наставља кретање дејством инерције. Почетна брзина је 280 м/с. Цев је глатка, калибра 105 мм, велике дужине, тако да се укупно узевши у односу на ранија средства, РПГ-7, остварује готово двоструко већи ефикасни домет од 500 м и знатно боља прецизност. Међутим, оруђе дуго 1.850 мм у борбеном положају ни у ком случају није лако преносиво, што је само делимично решено растављањем цеви на два дела, где се на предњем делу налази пиштољски рукохват, сигурносни систем, помоћни механички нишани и оптички нишан са увећањем 2,7 пута, док се на задњем налази ослонац. Ипак, преношење оруђа које има масу без пројектила од 11,5 кг, а масу са пројектилом од 18,2 кг сигурно не представља лак посао, иако оруђе опслужују два човека.

Систем за опалење је електронски и, према објављеним подацима, врло је сличан оном који је коришћен на старијем бацачу типа РПГ-16, специјално развијеном током шездесетих за совјетске ваздушно-десантне трупе, којима је требало прецизније оружје већег домета него РПГ-7. Бојна глава је тандем типа, тако да је наме-

њена за дејство против ЕРО. Основна бојна глава има калибар 105 мм, док је предња (бојна глава) намењена за активирање ЕРО калибра 65 мм. На тај начин остварује се пробојност која износи 600–750 мм хомогеног ваљаног панцирног челика (литературни подаци се разликују, Руси тврде да је пробојност „већа од 600 мм“) након активираних ЕРО.

Пробојност армираног бетона и цигле износи више од 1,5 м, док је пробојност слоја земље и дрвеног материјала већа од 3,7 м! Поред ове, постоји и термобарична бојна глава ознаке ТБГ-29В, што је постала пракса када је реч о руским ручним бацачима. Наиме, термобарична бојна глава обезбеђује већу ефикасност против бункера, укопаног противника и има намену пружања опште ватрене подршке пешадији.

РАТНА ПРИМЕНА

Двадесетог октобра 1999. године руска армија је на полигону ЦНИИО 643а приредила балистичке тестове чеоне оклопне заштите њихових најбољих тенкова, Т-80У и Т-90. Тестирана је ефикасност поткалибарних противоклопних тенковских пројектила БМ42, противоклопних вођених ракета *маљутка-2*, *метис*, *конкурс* и *корнет*, а и ручних лансера РПГ-7, РПГ-26 и РПГ-29. Треба напоменути да је бојна глава најсавременијег ручног средства РПГ-29 идентична са најновијом противоклопном бојном главом испаливаном са старијег РПГ-7, ознаке ПГ-7ВР, што значи да им је и пробојност идентична. Резултати су показали да су од пет испалених РПГ-29, три пробиле тенк Т-80У и Т-90. Сви пројектили су испалени у чеону зону тенка, неки су погађали куполу, а неки труп, при чему су сви пројектили испалени на Т-90 погодили ЕРО, а на Т-80, два су га „промашила“.

Бацач РПГ-29 са пројектилом ПГ-29В. Исту бојну главу користи и бацач за једнократну употребу РПГ-27

Друго ангажовање РПГ-29 није потврђено, али се сумња да је везано за сукоб израелске армије и бораца Хезболаха у јужном Либану у лето 2006. године. Наиме, сумња се да је РПГ-29 „одговоран“ за заустављање пар тенкова *меркава* непознате варијанте (вероватно *меркава 2* или 3). Руски министар одбране Сергеј Иванов је током билатералних разговора са Израелом демантовао да је Русија продала ове ручне бацаче Хезболаху.

И трећи, најпознатији инцидент десио се у пролеће 2007. године, када је један британски тенк Challenger 2 погођен из ракетног бацача РПГ-29 у ирачком граду Ал-Амра. Том приликом, пробијена је доња чеона плоча једног од најбоље оклопљених тенкова данас, при чему је возач изгубио пола левог стопала.

ЕФИКАСНОСТ

Како то да је пројектил ПГ-29В ручног бацача ракета РПГ-29 *вампир* толико ефикасан против неких од најсавремени-

јих и најбоље оклопљених тенкова данас? Најпре, треба истаћи да инциденти с израелским тенковима нису у потпуности потврђени и да није познато из ког правца су тенкови погођени. Ако су погођени са бока, сасвим је разумљиво да су моментално заустављени, јер је познато да бочни оклоп није ни приближно толико дебео као чеони. Руски тенкови се у великој мери ослањају на ЕРО, чиме постижу импресивну оклопну заштиту, упоредиву са знатно тежим западним тенковима. Међутим, РПГ-29, односно његова бојна глава, конструисана је са циљем да се претпуњењем активира ЕРО, након чега главно пуњење пробија основни оклоп.

И коначно, како то да је пробијен оклоп таквог титана какав је 62,5 тоне тежак Challenger 2? Иако према неким проценама горња чеона плоча трупа пружа заштиту еквивалента 650/1.000 мм хомогеног панцирног челика, односно 950/1.500 мм (против APFSDS/HEAT пројектила) на куполи, примећена је употреба ЕРО типа *ромор* на доњој плочи трупа. То сугерише да је доња чеона плоча знатно слабије оклопљена него горња, а сада је јасно да је њен еквивалент заштите испод нивоа пробојности РПГ-29, односно, креће се у границама између 550 и 700 милиметара.

Питање је да ли би остварили исте резултате и други савремени ручни противоклопни бацачи као што је нпр. *Panzerfaust 3* са бојном главом Pzf3-T, пробојности веће од 700 мм иза ЕРО, или израелски *Shipon*, пробојности 800 мм иза ЕРО? Вероватно да би, али је сигурно да тренутно апсолутну предност на светском тржишту има руско оруђе у виду бојне главе за широко распрострањене РПГ-7, ПГ-7ВР и РПГ-27. Ако ни због чега другог, оно због репутације која је доказана у борби. ■

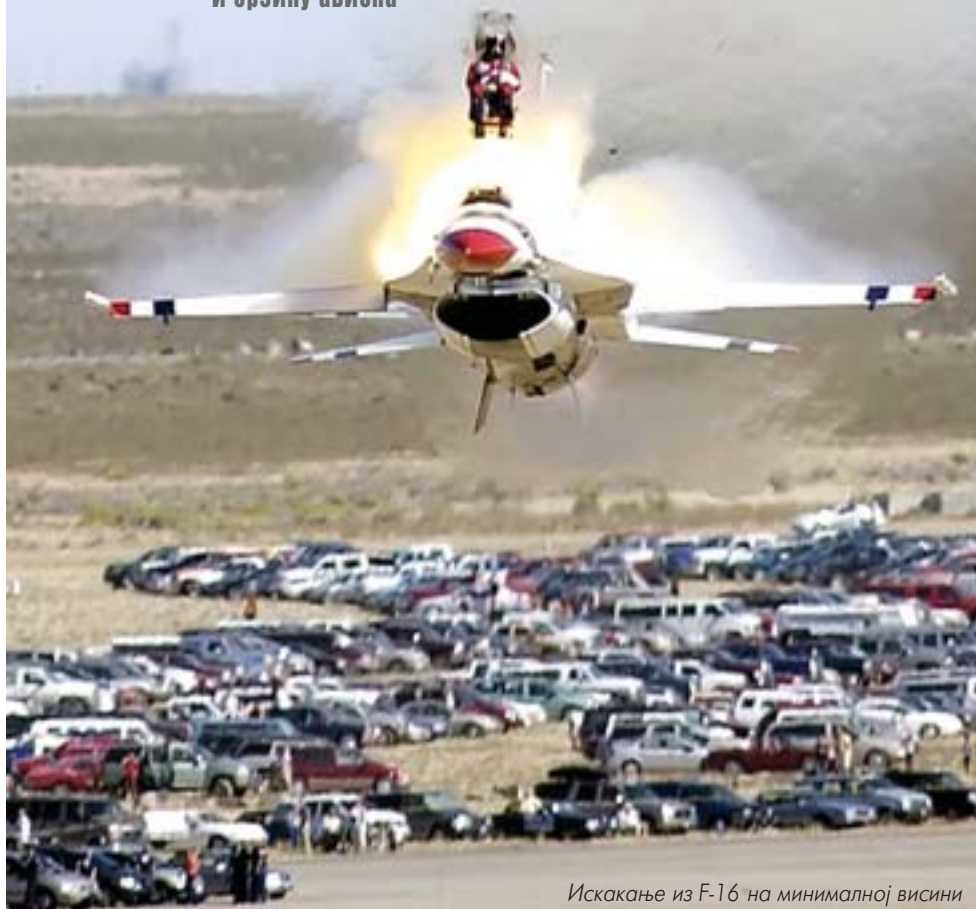
Себастијан БАЛОШ

„Дејли телеграф“ је 13. маја 2007. објавио како је РПГ-29 у Ираку пробио оклоп једног од најбољих тенкова – „челичника-2“

ПОУЗДАНА ЗАШТИТА ПИЛОТА

У почетку несигурна,
а данас поуздана,
седишта за катапултирање
пружају пилотима готово
потпуну сигурност при
избацивању без обзира на
висину лета
и брзину авиона

Искакање из F-16 на минималној висини

Седиште за катапултирање је уређај чија је намена избацивање пилота и/или других чланова посаде из авиона у случају хитности, када је неопходно напуштање летелице над којом је, из различитих узрока, изгубљена контрола.

Развој те врсте седишта почео је током друге половине тридесетих година прошлог века, када је постало јасно да ће, са порастом брзине лета авиона, пилотима бити све теже да се, изложени великом оптерећењу које врше центрифугална сила и ваздушна струја, за неопходно време извуку из уског простора кабине и напусте летелицу, а да их при томе не удари вертикални и хоризонтални стабилизатор или неки други део авиона.

ПРИМАТ У РАЗВОЈУ

Примат у развоју седишта имају Немци и Швеђани. Одсек за ваздухопловну медицину *Луфтвафе* је још 1939. године отпочео испитивања са циљем да се посади бомбардера за обрушавање *Ju-87* *штука*, који су изложени енормном оптерећењу при извлачењу из обрушавања, омогући безбедно напуштање авиона. Тада је установљено да људски организам може да издржи оптерећење од +20 G у трајању од 0,1 секунде. Мада је патент регистрован на четири стручњака из фирме „Јункерс“, даљи развој седишта поверен је компанији познатог произвођача авиона Ернста Хајнкела.

Усвојени модел седишта састојао се од авионског седишта са по два чокчића, са сваке стране, постављена у паралелним жлебовима на шинама дугим 105 центиметара. Активирањем патроне од 30 г експлозива лансирано је седиште брзином од око 12 м у секунди, а оптерећење пилота је при том износило +12 G.

До 1942. године сви немачки експериментални авиони били су опремљени тим типом седишта. Већ 13. јануара 1942. забележено је прво искакање у лету, када је пилот Хелмут Шенк морао да напусти млазни авион *хајнкел* He-280 зато што су се замрзле површине за управљање.

Први серијски авион са овим седиштем био је ноћни ловац He-219, а инсталирано је још у *месершмит* Me-262, *дорније* Do-335, *арадо*-234 и ракетни ловац Me-163, али су у потоњем случају за избацивање коришћене снажне опруге.

До краја рата забележено је више од 60 искакања пилота *Луфтвафе*. Са капитулацијом Немачке, сва сазнања о развојној технологији седишта доспела су у руке земаља победница.

Шведска је прве пробе извела 1941. године, али је у почетку за избацивање седишта коришћен компримовани ваздух. Током

НАЈВЕЋА ВИСИНА

Највећа висина на којој је до сада изведено катапултирање износи 57.000 стопа (19.000 метара), а одиграло се 1958. године, из британског авиона типа *Canberra*. Непотврђени подаци говоре да је пилот америчког стратешког извиђачког авиона SR-71 искочио са висине од 80.000 стопа (око 26.000 м).

1943, фирма „Бофорс“ развила је седиште са експлозивном патроном слично немачком, тзв. тип 1. Прво пробно искацање изведено је 27. фебруара 1944. из бомбардера SAAB 17, а први авион серијске производње опремљен тим седиштем био је ловац SAAB J-21. Шведски пилот морао је да се катапултира из авиона први пут 29. јула 1946. године.

Ловачки авион на млазни погон SAAB J-29, познат као *летеће буре*, опремљен је усавршеним моделом седишта тип 2, где су шведски конструктори исказали своју далековидост. Наиме, да би се умањила фронтална површина тела пилота изложена удару ваздушне струје након избацивања из авиона, а повећала толеранција на G оптерећење, седиште је нагнуто 30 степени уназад.

Тај концепт поново је примењен тек после 30 година на ловцу F-16, са седиштем ACES II. Повлачењем унапред ручице изнад главе пилота, а која је уједно примарни окидач, пилот на лице навлачи завесу ради заштите од динамичког удара ваздуха. Поред

Тренутак избацивања из „глостер - метеора“

примарног, примењен је и секундарни окидач. Он је смештен између колена пилота и његова намена је била да омогући активирање седишта чак и у случају када му неповољно G оптерећење не дозвољава да подигне руке изнад главе како би активирао примарни окидач. Тај окидач се данас примењује готово код свих типова седишта као главни.

У Великој Британији, фирма „Мартин Бејкер“ напустила је дотадашњу производњу авиона и преоријентисала се на развој седишта за искацање. Прво пробно избацивање изведено је 24. јула 1946. из млазног ловца *глостер метеор*, док је прво катапултирање у случају хитности морао да изведе пилот Џо Ланкастер из прототипа летећег крила *Armstrong Whitworth AV 52*.

Прва генерација седишта, тзв. Mk 1, избацивало је пилота брзином од 20 метара у секунди, након чега је он морао да се одвезе од седишта и отвори свој падобран, док се седиште спуштало аутоматским падобраном за стабилизацију.

Примарни проблем огледао се у томе што је пилот морао самостално да се одвоји

од седишта, а то није могао извести ако је онесвешћен, повређен или рањен. Осим тога, није постојао начин за правилну процену одговарајуће висине за отварање падобрана. То је решено седиштем Mk 2, где се аутоматским механизмом, пет секунди након избацивања из авиона, одваја падобран за стабилизацију, који, при томе, извлачи главни падобран.

Следеће генерације доносе нова побољшања. Седиште Mk 7 произведено је у највећем броју примерака јер је изабрано за двосед ловац *McDonnell Douglas F-4 Phantom II* (којих је израђено око 5.000, што значи 10.000 седишта). А Mk 10 је инсталиран и у југословенским авионима J-22 *орав* и Г-4 *супералеб*. Најновија генерација, Mk 16, код које се седиште састоји од око 1.300 делова, изабрано је за ловце *Dassault Rafale* и *Eurofighter Typhoon*.

Током 55 година производње, фирма „Мартин Бејкер“ израдила је 70.000 седишта којима су опремљени авиони у 92 ваздухопловства, а до маја 2006. године забележена су 7.152 успешна искацања из авиона.

ПАКЕТ ЗА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ

Савремена избацива седишта не помажу само пилоту да помоћу њих безбедно напусти летелицу већ и да потпомогну његово преживљавање и након доскока. Наиме, већина седишта у себи садржи тзв. пакете за преживљавање који комбинују гумени чамац, храну, упутства за преживљавање, удице, шибице, нож и низ других детаља (као што је и ГПС). Све то је неопходно док не стигне помоћ. Састав тих пакета у великој мери зависи и од избора наручиоца, односно региона где се очекује да би се пилот могао приземлити, јер су гумени чамац и удица свакако од користи на Пацифику, али не и у Сахари.

АМЕРИЧКА ИСКУСТВА

И САД су се увелико заинтересовале за седишта за катапултирање, и већ 17. августа 1946. изведено је прво пробно избацивање. Традиционално ривалство ваздухопловства и морнаричке авијације условило је различите приступе. Ваздухопловство је фаворизовало немачка искуства, где је окидач смештен у наслоне за руке на седишту, док је морнарица следила британски став по коме је окидач смештен изнад главе, јер се подизањем руку ради активирања седишта, кичма доводи у најповољнији положај за искацање. Зато се седишта у авионима F-86 *Sabre* и F-84 *Thunderjet*, којима је опремљено ваздухопловство, активирају на један, а у морнаричким ловцима F9F и F11F

МиГ-21 СК-1

на други начин. Али су Американци уместо експлозивног пуњења, за избацивање пилота почели да користиле ракете.

Током Корејског рата, пилоти воздухопловства извели су око 2.000 искакања, од којих је 60 одсто било без штетних последица. Прво катапултирање при надзвучној брзини од 1,05 Маха забележено је 1955. године, када је пилот искочио из F-100 Super Sabre, који је прешао у неконтролисано планирање. За време Вијетнамског рата (1963–1975) више од 25 одсто искакања из морнарничког извиђачког авиона RA-5 Vigilante одиграло се при надзвучним брзинама.

ИЗБАЦИВАЊЕ НАНИЖЕ

На основу искустава из Корејског рата, компанија „Локид“ развила је познатог ловаца F-104 Starfighter. С обзиром на то што је F-104 имао високе репне површине у облику слова T, а и на чињеницу да су се борбе у ваздуху одвијале на све већим висинама, одлучено је да се у нови ловац инсталира седиште Стенли С-1, које се избацивало наниже. Очигледно је у потпуности занемарен проблем негативног оптерећења и искакања на малим висинама, што је било у складу са увреженим ставом да искакање на висинама испод 500 стопа (око 160 м) даје врло мале шансе за преживљавање. Сасвим је разумљиво да су пилоти са великим неповерењем гледали на такав концепт.

Да би их донекле разуверили и умирили, инжењери „Локида“ саветовали су да се при искакању на малим висинама авион прво доведе у положај „на нож“ (90 степени) или „на леђа“, како би седиште и пилот били избачени у страну или навише. Међутим, у случају гашења мотора или квара на хидраулици, тај маневар се није могао извести. Десило се оно што се оне или касније морало десити – погибија познатог и популарног пробног пилота Ивана Кинчелоуа. Он је, непосредно након узлетања са писте у воздухопловној бази Едвардс, 26. јула 1958, морао да искочи из свог F-104. У потпуности је испоштовао процедуру, поставио авион „на нож“ и искочио у хоризонтални, али га је струјање ветра однело право у ватрену лопту срушеног F-104 на тлу.

Одмах након те трагедије, приземљење су сви F-104 и у њих су уграђена седишта која су се избацивала навише, али двадесетак пилота USAF није преживело катапултирање на малим висинама из наведеног разлога. Авион F-104 био је велики извозни успех „Локида“, јер су га купиле многе земље НАТОа, затим Јапан, Пакистан и Јордан, али су сва европска воздухопловства заменила америчко седиште у њему и инсталирала Мартин Бејкер Mk DQ-7. Међутим, неколико западнонемачких пилота погинуло је при искакању, а истрага је установила да су колена пилота ударала о ивицу ветробрана при избацивању из авиона јер је пилот био превише померен унапред, како би било места за падобран.

Модификованим седиштем MB GQ-7F тај проблем је решен, мада је F-104 био и остао захтеван авион због велике брзине при слетању, мале површине крила, те инсистирања појединих земаља да се користи и као ловац бомбардер, мада је пројектован за задатке пресретања. Уз то су пилоти прошли кроз тренажни програм на америчком западу где су потпуно другачији метеоролошки услови на небу од оних у западној Европи.

У САД је током шездесетих постојало осам произвођача седишта за катапултирање: Норт Американ, Даглас, Рипаблик, Локид, Грамен, Вебер, Стенли и Стенсел. Пилот који врши преобуку морао је да зна све не само о новом типу

Седиште „Мартин Бејкер“ Mk 16 за „еурофајтер тајфун“

БРЗА РЕАКЦИЈА

За безбедно искакање на малим висинама, најважнији чинилац је брзина реакције пилота, који претходно мора да донесе одлуку о напуштању авиона. Стога се разматра опремање авиона аутоматским системом за избацивање, који би се активирао ако нагиб или нападни угао авиона пређу зацртане параметре. Тај систем је примењен код совјетских авиона са вертикалним узлетањем Јак-36 и Јак-38, где је надмашио сва очекивања, јер је спасено 100 одсто пилота који су се катапултирала због губитка контроле при узлетању или слетању.

авиона, већ и о седишту у њему. Ниједно од њих није пружало могућност преживљавања у нултим условима, односно при нултој брзини и висини, а само неколико их је омогућивало преживљавање при искакању са висине мање од 500 стопа. Стога је половином седамдесетих година одлучено да се изради седиште које ће бити стандардно за све авионе ваздухопловства САД. Тако је настало ACES II, (Advanced Concept Ejection Seat), које је први пут инсталирано 1978. године у авион типа A-10 Thunderbolt II. Овим је остварено скраћење времена, искакање у нултим условима, олакшана набавка резервних делова, поједностављено одржавање и обука механичара и пилота.

То седиште припада тзв. трећој генерацији, која омогућује катапултирање до брзине од 900 чворова (око 1.600 км на сат), при чему оптерећење пилота износи +12 G. Седиште има три радна режима – први за нулту брзину и висину, где се падобран отвара за мање од две секунде, други за средњу брзину/висину, где се падобран отвара за мање од шест секунди, и трећи, за велике брзине и висине, где се пилот и седиште не одвајају док се не стекну услови за први или други режим. Морнарничко ваздухопловство следило је тај концепт, те је тако маја 1985. усвојено седиште NACES (Navy Aircrew Common Ejection Seat). Ово је прво седиште у коме процес избацивања контролишу микропроцесори.

Катапултирање пилота из запаљеног авиона F-8 „крузејдер“

Према досадашњој статистици било је 94,4 одсто успешних искакања.

ДОПРИНОС СОВЈЕТА

Совјетски Савез је такође искористио немачка искуства, по којима је 40 одсто катапултирања, током ратних година, имало фатални исход. Прво се катапултирао из модификованог бомбардера петљаков Пе-2 Г. А. Кондрашов 24. јуна 1947. године. Прво седиште, чији је произвођач био ОКБ „Микојана“, примењено је у ловцима МиГ-15 и МиГ-17 и омогућавало је катапултирање до брзине од 700 км на сат, изнад висине од 250 метара. Касније серије прошириле су параметре избацивања на брзину до 900 км на сат.

Године 1962. године, ОКБ „Микојана“ креирао је нови систем заштите пилота, у којем је део ветробрана повезан са седиштем, како би штитио од удараца ветра при избацивању. Инсталиран на првим моделима ловца пресретача МиГ-21 (F-13, Р и РF), до-

звољавао је катапултирање до брзине од 1.100 км на сат, изнад висине од 110 метара. Слично САД, авиони Микојана и Сухоја имали су различите типове седишта. Ради стандардизације, а и проблема искакања у нултим условима, ОКБ „Звезда“ створила је седиште К-36, масе од 205 кг, које омогућава избацивање до максималне висине од 25.000 метара и брзине од 2,5 Маха (с тим да је потоње проверено у пракси).

Карактеристике тог седишта (К-36) демонстриране су 1989. године на малим висинама током аеромитинга на аеродрому Л Бурже код Париза, када је пилот морао да искочи из МиГ-29 у вертикалном обрुшавању на висини мањој од 60 м, а затим и 1993. у Ферфорду (В. Британија), где су се два МиГ-29 сударила у најнижој тачки петље изведене на малој висини. Сва три пилота приземљила су се неповређена.

То седиште су током 1993. године испитали и стручњаци америчког ваздухопловства и морнаричке авијације, како на руском полигону, тако и у ваздухопловној бази Холман у САД. Резултати су показали да је седиште К-36Д супериорније у односу на она америчке производње.

ОКБ „Звезда“ такође производи прво седиште за искакање из хеликоптера – К-37. Њиме су опремљени Ка-50 *чернаја акула* и Ка-52 *алигатор*. При активирању седишта, експлозивно пуњење у корену ротора одбацује краке ротора, потом се одбацује стаклени поклопац кабине, а ракета смештена у кабини спаљује навише. Ракета је повезана са седиштем и извлачи га из кабине, а затим се активира падобран.

РИЗИЦИ ИСКАКАЊА

Најчешће повреде које се задобију при катапултирању су компресивни преломи кичменог стуба и преломи екстремитета (ногу и руку). Прерано отварање главног подбрана доводи до измештања вратних пршљенова кичменог стуба, па чак и прелома. Кичмена мождина при том ретко бива повређена. Додатни ризик на великим висинама су ниске температуре и могуће промрзлине, а недостатак кисеоника (хипоксија)

може довести до фаталног исхода ако се при искакању откине маска за кисеоник. Код

доскока су честе повреде скочног зглоба, које се јављају у пет одсто случајева, по америчким изворима.

Кичмени стуб може да поднесе велика оптерећења ако сила делује дуж његове вертикалне осовине, али је довољно да угао дејства буде само 12–15 степени у односу на вертикалу, па да настану теже повреде. Амерички извори, такође, наводе да се у 30–50 одсто случајева јасно верификују рендгенски снимци повреде кичменог стуба, и саветују да се свим пилотима након искакања уради рентген кичменог стуба, а по потреби и компјутеризована томографија (скенер).

Развој седишта за катапултирање у будућности (којима ће бити опремљени авиони наредних генерација, као што је F-35 *Joint Strike Fighter*, а што је циљ програма CREST – *CRew EEscape Technology*, на ком раде компанија „Боинг“ и ваздухопловство САД) кретаће се у правцу преживљавање пилота након избацивања, почев од нултих услова, преко искакања из авиона који изводи фигуру ваљка на висини од 30 м, до катапултирања на 70.000 стопа (око 23.000 м), при брзини од три Маха. Систем за избацивање садржаће шест до осам комора са отворима потисника млазника који се покрећу у свим правцима, а под контролом су микропроцесорске командне јединице, програмиране да омогуће безбедно приземљење пилота без обзира на положај авиона у тренутку катапултирања. ■

Др Александар МУТАВЦИЋ

СРЕЋА У НЕСРЕЋИ

Највише среће при искакању из авиона имао је израелски пилот који је летео на јуришнику A-4 *Skyhawk*, брзином од 350 чворова (нешто више од 600 км на сат), на малој висини. Једино чега се пилот сећа јесте да је у једном моменту летео у правој линији, а потом се, са страшном главобољом, нашао на земљи. Анализа догађаја утврдила је како је птица ударила у ветробран авиона и пробила га, а потом ударила пилота у шлем, онесвестивши га у исти мах. Затим су се остаци тела птице одбили навише и ударили у ручице за катапултирање, чиме је седиште активирано, а пилот избачен из авиона.

ОДЛАЗАК ГОСПОДАРА НОЋНОГ НЕБА

Јуришник ноћни јастреб

F-117A (Nighthawk) сматран је

једним од симбола америчке

не само ваздушне већ уопште

војне глобалне моћи

и технолошког нивоа,

али се његова употреба у

америчком ваздухопловству

ближи крају

Неуобичајен изглед, тајновитост и статус медијске звезде током Првог заливског рата допринеле су да јуришник F-117A ноћни јастреб постане један од најпознатијих борбених авиона краја двадесетог века. То је двомоторни нискокрилац са притајеним (stealth) својствима намењен за извршавање, пре свега, специјалних задатака, као што су ватрена дејства по важним копненим циљевима, попут добро брањених командних места, центара везе, радарских и ракетних положаја противваздухопловне одбране, саобраћајних чворишта и слично.

ТАЈНИ ПРОЈЕКАТ

Корени F-117 потичу из 1974. године, када је Агенција за напредне истраживачке одбрамбене пројекте (Defense Advanced Research Projects Agency – DARPA) започела рад на студији о истраживању могућности да радар што теже открије борбене авионе. У то време компанија „Локид“ (Lockheed) није позвана да учествује у истраживањима, а за

постојање тог програма није имало информација ни Ратно ваздухопловство САД (United States Air Force – USAF), иако је оно касније преузело послове DARPA.

Тек у августу 1975. позване су компаније Локид и Нортроп (Northrop) да учествују у програму развоја и испитивања летелице под кодним називом XST, као акроним од Experimental Survivable Testbed. Годину дана касније, медији су сазнали за постојање тог програма, али су га погрешно протумачили као Experimental Stealth Testbed. У међувремену, обе компаније су израдиле демонстраторе од којих је за даљи програм под називом Have Blue изабран „Локидов“ авион, захваљујући, пре свега, компјутерском програму за предвиђање радарског одраза под ознаком Echo 1.

Резултат истраживања „Локидовог“ математичара Била Шредера (Bill Schroeder) био је авион необичног концепта и дизајна, који доводи до тога да се радарски зраци одбијају даље од радарског пријемника, израђеног од материјала који апсорбују радарске сигнале.

Први од два прототипа НВ 1001 полетео је 1. децембра 1977. са „Локидовим“ опитним пилотом Билом Парком (Bill Park) за командама. Међутим, у већини извештаја је као датум првог лета наведен јануар или фебруар 1978. године. Читав XST програм коштао је 43 милиона америчких долара, од тога је 10,4 милиона финансирала сама компанија „Локид“.

УШТЕДЕ

Авион F-117 је високоподзвучни двомоторни нискокрилац. Дужина авиона износи 20,08 метра, висина 3,78 метара, а распон крила је 13,2 м. Површина крила износи 105,9 квадратних метара. Погонску групу чине два мотора General Electric F404-GE-F1D2, без могућности допунског сагоревања, сваки потиска 48 kN. Највећа брзина ноћног јастреба је 1.040 километара на час, а нормални оперативни Маков број 0,9. Носивост убојних средстава у унутрашњости је 2.268 килограма, а борбени радијус са том масом убојних средстава, без допуњавања горивом у ваздуху, износи 1.112 километара. Такозвани G limits је +6. Због свог необичног дизајна, авион је аеродинамички нестабилан, па су потребни моћни компјутери који му омогућавају да лети.

Унутрашњост кабине ноћног јастреба је мање-више стандардна, као и за сваки други борбени авион, а многе од компонента су позајмљене са других летелица, пре свега са авиона F/A-18 Hornet, али и P-2 Neptune, F-104 Starfighter, T-33, P-3C Orion... Разлог је била уштеда, али и чување тајности програма. Авион је опремљен седиштем McDonnell Douglas ACES 2 које се може катапултирати. Поред приказивача у

висини главе који даје основне податке о лету (head-up display – HUD) на главном панелу се налазе велики CRT и IRADS видео екран, те два вишенаменска приказивача, и низ других инструмената. Контроле лета су fly-by-wire.

АВИОНИКА

Оригиналну авионику F-117 чинио је real-time procesor, састављен од три компјутера Delco M326F, позајмљена са F-16, по-

везана двоструком магистралом MIL-STD-1553. Процесор је повезан са приказивачима, контролама, аутоматским пилотом, сензорима, SPN-GEANS INS навигацијским системом и другим компонентама. Ради изузетне важности која јој је придавана, авионика на F-117 је средином осамдесетих модернизована и унапређивана. Почетком 1984. започета је модернизација под именом WSCS (Weapon System Computer Sub-system), током које су уграђени нови компјутери AP-102 са двоструком магистралом по-

Наоружање тог јуришника чине ласерски навођене авио-бомбе

ВАТРЕНО КРШТЕЊЕ

У октобру 1989. дотадашња 4450. тактичка група преклассификована је у 37. тактички ловачки винг. А у ноћи 19. на 20. децембар два F-117 узлетела су са задатком подршке специјалним снагама које су кренуле на Панаму. Међутим, опозвани су пред сам улазак у панамски ваздушни простор. Поред тога, два ноћна јастреба била су резерва, а још два су имала задатак бомбардовања ради збуњивања панамских одбрамбених снага. Њихова мета било је велико поље поред касарне панамских одбрамбених снага, а не само касарна?!

Авиони су избацили две авио-бомбе GBU-27A/B. Вођа пара био је мајор Грег Фрист, пилот који ће први бацити и бомбе на Багдад. Критичари, пре свега у Конгресу, оценили су да се исти ефекат могао постићи и малим пословним авионом.

датака MIL-STD-1750A. Taj компјутерски пакет развио је IBM из компјутерског система за спејс-шатл.

НАОРУЖАЊЕ

Наоружање јуришника F-117 чини прецизно оружје, тј. ласерски навођене авионске бомбе. Током развоја и каснијег опитовања F-117 користио је убојна средства за обуку BDU-33 и BDU-50, али и класичне авио-бомбе Mk 82. На већини мисија, F-117 је носио једну или две бомбе из серије GBU-10. Та бомба представља класичну авио-бомбу Mk 84 од 907 килограма, или бомбу за дубоку пенетрацију BLU-102B (I-2000), коју је посебно за F-117 развио „Локид“, обе опремљене комплетом за навођење Paveway II.

Бомба GBU-24 из фамилије Paveway III посебно развијена је за *ноћног јастреба*. Наиме, она је заснована на GBU-24, али са

напред постављеним канарима и задњим стабилизаторима који су базирани на Paveway II. У варијанти са бојном главом Mk 84 носи ознаку GBU-27/B, а у варијанти BLU-109B ознаку GBU-27A/B. Такође, авио-бомба је намењена за избацивање са средњих висина и има одређени ниво stand-off својстава.

Један од извештаја сачињених током операције Пустинска олуја наводи да су у једној мисији у близини кувајтске границе *ноћни јастребови* користили GBU-12 (авио-бомбе Mk 82 опремљене комплетом Paveway II). Пред Пустинску олују за F-117 развијана је и Boosted Penetrator Bomb. Иако је називан Stealth Fighter (притајени ловац) F-117, у ствари, нема никаквих могућности за дејства воздух-воздух. Наиме, та летелица није опремљена топом, као ни пројектилама воздух-воздух, мада је теоретски била могућа интеграција ракета воздух-воздух попут

AIM-9 Sidewinder, и ракета воздух-земља AGM-65 Maverick, али уз модификације и на самом авиону и на пројектилама. Такође, тај авион никада није био планиран ни за SIOP план, попут осталих тактичких борбених авиона, па није био намењен ни за ношење нулеарног оружја.

ПУСТИЊСКА ОЛУЈА

Готово одмах након што су ирачке снаге извршиле инвазију на Кувајт, *ноћни јастребови* 37. тактичког ловачког винга упућени су у ваздухопловну базу Краљ Калид у југозападном делу Саудијске Арабије, 1.610 километара од Багдада. Током Пустинске олује авиони тог типа извршили су 1.271 борбено авио-полетање и употребили више од 1.814 тона убојних средстава. У операцији су учествовала 42 *ноћна јастреба* и око 60 пилота који су налетели више од 6.900 часова.

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКИ ПОДАЦИ

Погонска група: два мотора General Electric F404-GE-F1D2 без могућности допунског сагоревања, сваки потиска 48 kN
 Размах крила: 13,2 м
 Дужина: 20,08 м
 Висина: 3,78 м
 Површина крила: 105,9 квадратних метара
 Маса празне летелице: 13.608 кг
 Максимална маса при полетању: 23.814 кг
 Маса унутрашњег наоружања: 2.268 кг
 Максимална брзина: 1.040 км/ч
 Нормални оперативни Махов број: 0,9
 Брзина при полетању са нормалним борбеним теретом: 306 км/ч
 Брзина при слетању: 227 км/ч
 Борбени радијус са теретом од 2.268 килограма без допуњавања горивом: 1.112 км
 G ограничење: +6

Притајени ловац нема никаквих могућности за дејства ваздух-ваздух

НЕСРЕЋНИ ПРВЕНЦИ

Током тридесет шестог опитног лета 4. маја 1978. авион HST-1 НВ 1001 изгубљен је приликом слетања, а други прототип НВ 1002 полетео је 20. јула исте године. Та летелица је, такође, изгубљена у јуну 1979. године и попут претходника, вероватно, била закопана дубоко у удаљеном крају пустиње у Невади.

Први авион YF-117А добио је регистарски број 79-10780, или једноставније 780. Зла коб пратила је и први серијски F-117, а његово место заузео је авион са серијским бројем 80-10785. Прва оперативна јединица која је наоружана ноћним јастребовима била је 4450. тактичка група, која је у мају 1982. премештена из ваздухопловне базе Грум Лејк (Groom Lake) на опитни полигон Тонопа (Tonopah), 225 километара северозападно од Лас Вегаса.

Међу успешне задатке сврставају се уништење *аднана-2*, ирачког *авакса* и три бомбардера *тупољев Ту-16*, који су према америчким подацима били опремљени за употребу биолошког оружја. Ту је и уништавање ракетних система ПВО типа *хоук* (Hawk), које су Ирачани запленили приликом агресије на Кувајт.

Према званичним подацима USAF, *ноћни јастребови* су током Првог заливског рата имали проценат оперативности од 85,8 одсто, што је четири процента више него у мирnodопско време. Поједини руски извори навели су да је један F-117 оборен ватром из ПА топа руске (совјетске) производње.

АГРЕСИЈА НА СРЈ

У оквиру ваздушних удара на бившу Савезну Републику Југославију под кодним називом *Ослобађајућа сила* (Deliberate Force) учествовала су 24 *ноћна јастреба* из састава 49. ловачког винга из базе Холман у Новом Мексику, јединице која је преузела оперативну употребу F-117 од бившег 37. ловачког винга. Као мера предострожности од југословенских ракетних система ПВО са оптичким системом навођења, пилотима је забрањено спуштање на висине ниже од 6.300 метара. Међутим, 27. марта 1999. југословенска ПВО је, помоћу ракетног система ПВО средњег домета, типа нева-М (Нато код SA-3 Goa) оборила F-117A, регистрациски број 82-806, са ознаком базе „НО“, тј. Holoman.

Том приликом су на „стоседамнаестку“ лансиране две ракете, од којих га је друга

погодила док је покушавао да изведе противракетни маневар и да се највећом брзином пењања попне са пет на седам хиљада метара. Такође, још два F-117 расходована су након ваздушних удара на СРЈ.

СИВИ ЗМАЈ

Током децембра 2003, у оквиру 1. детаשמана 53. опитног винга започет је програм испитивања нове шеме бојења за F-117. Циљ тог програма, под именом *Сиви змај*, био је утврђивање предности и ограничења у употреби сиве шеме бојења од две нијансе, за коју се користи иста фарба као и за F-22 и која има слична својства као и досадашња црна фарба за F-117.

Први авион који је добио ново бојење био је 85-0835/OT из састава 53. групе, након чега је и F-117A 410. опитног сквадрона 412, опитног винга из ваздухопловне базе Едвардс, добио нови изглед. Циљ тог пројекта био је да се смањи уочљивост током дана, у складу са визијом начелника Генералштаба USAF генерала Џона Џампера (John Jumper) – присуство *стелтова* на бојишту 24 часа дневно. Програм је прекинут са обзиром на то да *ноћни јастребови* напуштају флоту америчког ваздухопловства.

И поред лошег искуства у Југославији, F-117A *ноћни јастреб* је остао летелица која представља још једну прекретницу у развоју авијације. У међувремену је ловачки авион F-22A Raptor у потпуности испунио очекивања оних који су *ноћном јастребу* дали надимак *Stealth Fighter*. Поред *раптора*, ту је и нови F-35 Lightning II, а развој авиона са својствима *стелта* остаје један од приоритета америчког ратног ваздухопловства.

Ноћни јастреб одлази у пензију и ваздухопловну историју. Али ће се са F-117 летети још неко време, до његовог потпуног „пензионисања“. Док се то не деси, пилоте ће одржавати слоган те летелице: *Ми поседујемо ноћ*. ■

Младен ТИШМА

Југословенска ПВО је 27. марта 1999. помоћу ракетног система „нева-М“, оборила „невидљивог“

ЛУКСУЗНА ПЛОВИЛА

Од првог покушаја да се направи подморница, па до наших дана изграђено је у свету око 5.000 тих објеката, углавном борбених. Они су мењали слику историје и ратова, демонстрирали првенствено техничку моћ земаља које су их градили. Али се данас, поред њих, све више праве и луксузне подморнице које имају искључиво туристичку намену.

Филозофија рата и мира, технологија материјала, моћ оружја и специфичности подводног амбијента прецизно су делиле подморнице на торпедне, минске, ракетне, спасилачке, истраживачке и туристичке. Пуно је литературе о подморницама доступно читаоцима, али је релативно мало текстова о најмлађој врсти – туристичким подморницама.

Захтевни, компликовани и скупи подводни објекти за разгледање подморског амбијента били су дуго табу-тема, како за водеће бродограђевне стручњаке широм света, тако и за потенцијалне инвеститоре, који су, мора се признати, уочили квалитетно нову туристичку атракцију – zgodне су за анимирање широког туристичког тржишта,

пружају прилику да се буде оригиналан и, наравно, да се згрне велики новац.

Да апетити богатих људи немају граница казују подаци да данас у свету има 2.300 мегајахти, те да је повелики ред испред једног космодрома за излете у свемир до орбиталних станишта. Већ се производе и купцима испоручују нове „личне“ подморнице, као подврста туристичких, невиђеног луксуза и свега што иде уз рејтинг тих људи. А пројектују се и чаробне подводне насеобине. И то је реалност.

АТЛАНТИС

Како вода није човекова животна средина, сасвим је разумљив отпор и страх од одласка у дубине, под притисак, на кисеоник, у клаустрофобију и све остале аспекте фаме која традиционално прати подморничарство. Али су наука и техника успеле да реше све недоумице и да до танчина разјасне могуће опасности под водом, па су слике са морског дна успеле да одреде многобројне туристе да завире у њега. Није онда нимало чудно што је у 2006. два милиона људи широм света ушло у туристичке подморнице, провозало се дубинама и вратило кућама без иједног инцидента.

Прву такву подморницу саградио је физичар, истраживач и пустолов Аугуст Пикар (Auguste Piccard) у Швајцарској 1964, када је и била приказана на сајму у Лозани. Био је то прворазредни светски догађај, а подморница је имала импресивна својства (дужина 28,5 м, депласман 180 тона, дубина роњења 750 м), па је за 16 месеци 32.000 знатижељних туриста провозано Леманским језером. Пикар, међутим, није могао да одоли доброј понуди Американаца да им прода своје дело, па је подморница брзо пребачена у САД. Тамо су прекопирана сва добра решења, а подморница је раскодована и враћена Швајцарској 1999, где је и сада у једном музеју.

Године 1984. саграђена је туристичка подморница „Атлантис 1“, а потом серија од 12 објеката капацитета 12–28 путника, које и данас доносе огромне профите својим власницима. Тих година је почело завођење реда стандардизацијом и сертификацијама, па су многи одустали, а неки и банкротирали. Тако се за почетак масовног возикања туриста у подморницама води 1985. година, а данас је у свету оперативни 65 таквих пловила, првенствено у топлим морима која туристи и највише походе.

У припреми дестинација за употребу туристичких подморница бирају се атрактивне локације или се вештачки стварају занимљиве тачке (потапање каквог брода, побадање сидра, бродских степеница, пропеле-

ра, итд.), које након неког времена, обраде морским прилепцима, стварају слику пријатну оку туристе. На једној позицији испред Флориде Американци су прошле године на дубину од 70 м потопили расхатовани носач авиона, који ће за неколико година представљати атракцију прве врсте за све подводне путнике.

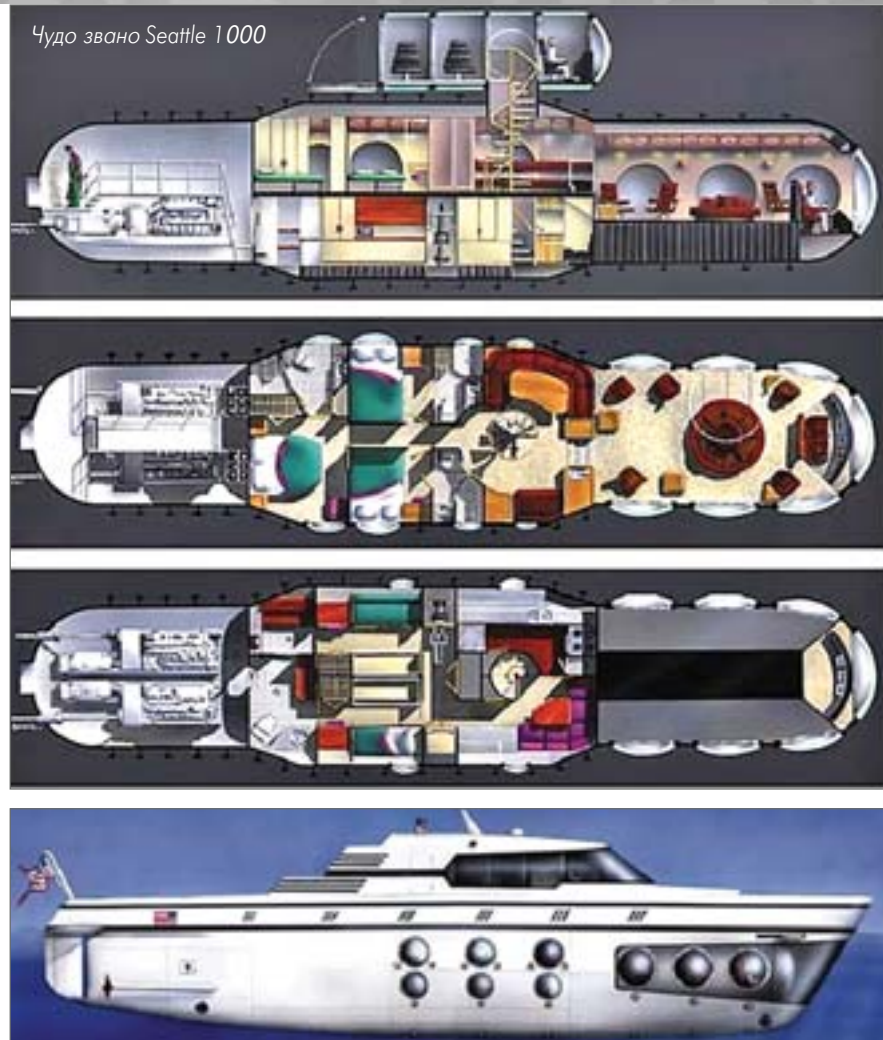
Неке подморнице укрцавају путнике уз обалу са пригодних пристана, али се онда губи драгоцено време да се стигне до жељене подводне коте. Бољи оператери имају усидрене платформе подале од обале, често и изнад самих одређених роњења, до којих путнике превозе бродићима, а сама смена се обавља на платформи, да се не би губило време до пристана и назад, чиме је омогућено дуже уживање у подводним задовољствима.

Критични фактори у реализацији стварања тих подморница у функцију су бројни, али су најзанимљивији следећи: квалитет туристичке локације (прозрачност мора, дубина, занимљивости подводног света), поморска логистика (време, стање мора, струје, удаљеност од обале), профил тржишта, поморски закони земље, околина, тип и врста подморнице, сложеност њеног одржавања, људски ресурси, објекти за туристе, итд.

КОМФОР

Теорија бродоградње каже да највећи отпор спољном притиску пружају најпре кугла као геометријско тело, па онда ваљак. А управо су све подморнице грађене на принципу продуженог ваљка. Труп се гради по секцијама, или модуларно, од квалитетног челика. На прамцу се монтира сферични прозор од тзв. акрилне пластике, апсолутно прозиран, кроз који пилот осматра амбијент водећи подморницу.

Крмена страна се затвара демонтажном прирубницом, која се током ремонта скида ради манипулисања уређајима и опремом. На своду подморнице редовно се налазе два округла отвора стандардних подморничких димензија (Ø 800 мм), кроз које се посада и путници укрцавају и искрцавају. Бочни прозори, пречника 600–800 мм, имају кључну улогу у задовољству путни-

ка док посматрају подморје, а распоредом седишта по два путника оријентисана су на један прозор.

Највећи број туристичких подморница саграђен је за превоз 46–48 путника, као најекономичније решење, а затим за 26–28. У новије време је све више објеката за 4–6 путника (дужине до 8 м), које се виђају на палубама мегајахти испод дизалица за спуштање у воду.

Да би комфор туриста био највиши могући, на већини туристичких подморница

(кратког домета) нема дизел-мотора (бука, гориво, уља, непожељни мириси, итд.), већ је пропулзија конципирана на чистом електропогону, што има и добрих и лоших страна. Добре су у томе што је све чисто, а погон врло тих, и то годи путницима. А лошија страна су ограничена брзина, домет и време пражњења акумулатора, поготово кад се има на уму дневно напрезање од 10 до 12 вођњи.

Погонски електромотор ради на напону 120–240 V истосмерне струје из акуму-

ПРЕЖИВЕЛИ ЦУНАМИ

Чудне су животне приче. Четрдесет осам туриста из подморнице DS-48 усхићено је децембра 2004. ушло у њену кабину. Потом су заронили и током вођења доживели неколико нејасних нагињања под водом на миљу од обале. А кад су изашли живи и здрави, нашли су се међу десетинама хиљада мртвих, које је цунами у Пукету (Тајланд) убио док су они уживали под водом.

латора. За тип туристичких подморница које возе 48 путника мотор има снагу 15/18 kW. Брзине се крећу у распону 3–5 чворова (има и бржих), а брзина подводног крстарења је један чвор (1,852 км/ч). Већина подморница има и помоћни погон у виду малих пропелера за бочни маневар и по дубини.

Акумулатори су класични оловни, дакле, тешки, па се због бољег стабилитета туристичке подморнице смештају на ниже позиције. Како је простор испод главне палубе заузет танковима битне намене, онда се акумулатори алтернативно пакују испод седишта путника. Добри акумулатори морају имати капацитет за 12 једносатних пражњења дневно (12 вожњи). Са завршетком радног дана туристичка подморница се у луци (на пристану) прикључује на пуњач, који током ноћи враћа пуни капацитет како би могла сутрадан да уђе у нови циклус вожњи.

Масени удео акумулатора у депласману туристичких подморница износи око 20 одсто, што је коректно, полазећи од пројектног захтева за великим дневним напрезањем подморнице, а тиме и акумулатора. Код пројектовања тих подморница нема борбе за приоритет као на борбеним (оружје, сензори, смештај посаде, итд.), већ се с лакоћом установљава релација: добри акумулатори – поуздан труп – комфор путника, што у суштини и одсликава право устројство тих подморница.

За борбене подморнице испоручују се акумулатори са гаранцијом од пет година или 500 циклуса (пражњења/пуњења), а за туристичке пет година и 1.500 циклуса. Акумулатори се не смеју празнити више од 80 одсто у дневним пражњењима, али морају до 100 одсто једном месечно, након чега следи пуњење по посебном режиму ради очувања перформанси. После истека пет година акумулатори се искрцавају и предају произвођачу ради рециклаже. Поред основ-

них акумулатора за погон, на тим подморницама се инсталирају посебни акумулатори за комуникацију и навигацију.

ПРОЦЕДУРА ЗАРОЊАВАЊА

Подморница зароњава, као што је познато, поништавањем резервног узгона, тј. плављењем главних танкова роњења (ГТР) који празни, *de facto*, држе сваку подморницу у површинском стању. Запремина ГТР се на конвенционалним подморницама креће у границама око 15 одсто површинског депласмана, а на туристичким се рачуна приближно телесној маси путника и чланова посаде. Проблем присуства мањег броја путника је решен унутрашњим танковима за уравниотежење зароњеног објекта.

Маневар зароњавања или изроњавања траје по процедурама туристичких подморница десетак минута, те за разгледање подморја остаје 45–50 минута. Пилоту стоје на располагању информације типа „*нужно*“ – стање

ко би посада стекла искуство и добила инструкције о томе шта радити у којој ситуацији. Педесет људи у туристичким подморницама, са просеком од 70 кг телесне масе, износи 3,5 тона, а то је понекад респективно и на борбеним подморницама. Како посаде туристичких подморница сачињавају бивши борбени подморничари, увелико су им познати проблеми са уравниотежењем.

У борбеној подморници, где члан посаде има око 15 кубних метара нето простора у којем се дише, проценат угљен-диоксида (CO₂) после два сата роњења нарашће на 0,5 одсто, или након четири сата на један одсто, ако се познатим мерама не заустави пораст. У туристичким подморницама, где по путнику има до три кубна метра простора, концентрација CO₂ ће нарасти до максимално дозвољене (0,5%) за 10–12 минута, ако се благовремено не укључи уређај за елиминацију CO₂ и дозирање кисеоника унутар простора, који се мора држати у границама 19–22 одсто.

Друга опасност иза CO₂ јесте водоник (H₂), који се ослобађа у процесу рада оловних акумулатора и који у одређеном проценту смеше с ваздухом постаје запаљив (до четири одсто), или експлозиван преко те границе. Водоник је био разлог хаварије наше подморнице 811 (1963), када су два члана посаде погинула у експлозији. Дозвољена концентрација H₂ се у подморници одржава уређајем на чијој платинској жарној нити сагорева водоник.

Врло су строге и мере противпожарне заштите у виду инструкција намењених путницима, те контрола и преглед уношења потенцијално опасних ствари у подморницу (извори варничења, топлоте, хемикалије, и сл.). Два су приступа у спречавању могућих пожара: уградња незапаљивих материјала и систем за гашење пожара (детектор, аларм и халон 1301). Уколико избије дим,

Дискавери 1000

ГТР, дубина, брзина, отклон хидроплана, главни и помоћни погон, те стање акумулатора, док копилот брине о „редовним“ информацијама – проценту кисеоника, угљен-диоксида и слободног водоника, раду климатизера, компресора, противпожарном статусу, итд.

У фази пријема новосаграђене подморнице проверавају се сви екстремни случајеви поремећаја тежина, нагиба, итд., ка-

ПРОФИТ

Од два милиона путника, прошле године је инкасирано 150 милиона долара, шта даје просечну цену „подморничке“ карте од 75 долара. Вероватно је још толико новца дато за пропратне садржаје, сувенире, подморничка знамења ...

А на којим оперативном-економским основама власник једне туристичке подморнице гради профит и колики је? На калкулацији 10–12 зароњавања подморнице дневно, са попуњеношћу 48 кабинских места од 90 одсто (тј. 43), 320 дана годишње и по датој цени карата. Сложено, напорно, али изводљиво – дванаест милиона долара. Минус плате, потрошни и репродукциони материјал, те давања држави. Стога им, вероватно, остаје за још једну подморницу у две године рода.

постоји унутрашњи индивидуални затворени систем за двосатну аутономију дисања у загађеној атмосфери подморнице.

С обзиром на то да се те подморнице крећу у топлим водама, добра климатизација је саставни део укупног уживања током роњења. Уколико унутар подморнице нарасте притисак (а разлог може бити само пропуштање на цевним спојевима кисеоника или ваздуха високог притиска), онда се он обара на нормални укључивањем компресора, како би се избегли проблеми приликом отварања горњих поклопаца на кабинама после изроњавања.

КВАЛИТЕТ

Сигурносне мере током роњења обухватају два аспекта: залихе кисеоника, воде и хране, прву помоћ и спасилачки појас – унутар подморнице и, друго, непрекидно праћење подморнице током роњења које реализује официр навигатор на броду/чамцу, стално држећи тај објекат у домету својих хидроакустичких сензора. Ради тога је на оплати подморнице уграђен локатор који је интегрисан у мрежу тражења потонулих објеката. Сем тога, површински официр има стално на вези пилота подморнице и комуницира са њим на 8,8 и 27 KHz.

На питање шта бива са путницима и посадом ако због било ког разлога туристичка подморница падне на дно и не може да изрони, а до доласка помоћи са површине може проћи и 24 (48) сати, одговор је да постоје тзв. неприкосновене залихе кисео-

ЛОГИСТИКА

Да би се од услуга туристичких подморница остварио профит у вредности од више милиона долара годишње, потребне су силне студије, пословни планови, програми градње, инвестиције, сертификације квалитета, непогрешиво управљање, стручни и посвећени кадрови, итд. Једна информација каже да је у компанији која има само једну такву подморницу потребан минимум од 35 људи – управа, екипа пилота и копилота, површинска служба, рониоци, тренинг официри, екипа за одржавање, и слично.

Логистичка компонента подразумева највиши степен познавања сваког система и уређаја и спремност да се интервенише у минутима, те да се сви радови изведу обноћ, јер сутрадан следе нови путници и вожње. Кључ логистике је да се у непрекидним мерама одржи 100 одсто капацитет акумулатора, а све према оном светском начелу да конвенционална подморница вреди онолико колико су јој добри акумулатори.

Прва кинеска туристичка подморница

Пилот је у сталној комуникацији са официром на површини

ника, воде и хране за још 72 сата, што се сматра реалним временом да се путници и посада избаве из опасности.

Сертификацију квалитета градње туристичких подморница, а и свих осталих пловила по познатим поморским конвенцијама и процедурама, раде националне класификационе куће, које су међусобно компатибилне, а то су: American Bureau of Shipping, Lloyd's Register, Det Norske Veritas, Germanischer Lloyd, Bureau Veritas, итд.

ТЕНДЕНЦИЈЕ

Компанија ASI је недавно поринула туристичку подморницу капацитета 64 путника, која ће бити лоцирана на Хавајима, а следи градња још три, чија ће одређишта бити на Флориди. Један од циљева јесте и градња подморница депласмана 600 тона, јасно за мање дубине роњења и у луксузним варијантама са десетак салона налик Пулмановом вагону из воза Оријент експрес.

За клијентелу жељну адреналина градиће се мање подморнице, до 16 места, али за веће дубине роњења (300 м), које ће бити комплексније и скупље, што ће се, свакако, одразити и на висину цена улазница.

Блиска перспектива јесу (а прототипно већ функционише) и подводна станишта до којих ће се стизати мањим туристичким подморницама, опремљеним да прекрцају путнике у рај од провидних зидова, снобовских барова, ресторана на дну мора и осталих лудости, одакле би се излазило после 24 сата боравка.

Број туристичких подморница ће свакако расти са ширењем операцијске основе за њихову употребу, маркетиншким вештинама и бољим буџетом све бројније туристичке клијентеле. Није реално очекивати преуређење борбених подморница у туристичке због више разлога, али је питање дана када ће прва морнарица повести платежне туристе под воду у правим борбеним подморницама. ■

Милан КОМАР

ЈОШ ЛЕТЕ ГАЛЕБОВИ

Када би се правила листа најбољих конструкција авиона у некадашњој СФРЈ, вероватно би прво место заслужио школски борбени млазни авион галеб Г-2. Хиљаде пилота РВ Југославије, Либије и Замбије стекле су пилотско звање управо за командама Г-2. Један авион још увек лети са ознакама ВПВО ВС, као симбол старих добрих времена, када су стајанке биле преплављене галебовима.

Корени настанка авиона *галеб* воде у другу половину педесетих, када су у Југословенско ратно ваздухопловство (ЈРВ) уведени млазни авиони америчког порекла. А технолошки скок морале су да прате и промене у систему школовања. У то време питомци Ваздухопловне војне академије (ВВА) су, после селективне обуке на авиону *аеро-3*, главни део налета изводили на домаћим двоседима *522*. Тек у завршној фази обуке одабрани пилоти за службу у пуковима млазних авиона летели су на америчким млазним двоседима Т-33А. Али они нису били погодни за основну обуку и за обуку у гађању, ракетања, бомбардовању (ГРБ).

Нови авиони били су хитно потребни у време када се и у свету трагало за погодним моделом школовања за млазне авионе. У ЈРВ традиционално су ценили британска искуства и зато су са занимањем пратили нови приступ раду са младим пилотима, заснован на *ab in incio* (од почетка) мо-

делу обуке на млазном авиону. Британци су развили авион *цет провост*, са упоредо смештеним седиштима, а погоњен мотором фабрике „Ролс-Ројс“ из породице *Вајлер*. Италијани су са идентичним мотором развили МВ 326, са седиштима у тандему. Французи су на *мажистеру* применили тандем, али са погонском групом од два мотора. А југословенски стручњаци су у то време радили на неколико различитих пројеката школских двоседа.

ПРОТОТИПОВИ

Одлуком која је донета 1956. године било је предвиђено да се изради домаћи школски борбени авион, са мотором потиска више од 1.000 килограма. У војном врху су 1957. године одлучили да се ради повезивања конструктора из Војске и фабрика увежу истраживачке и конструкторске делатности унутар ВТИ (Ваздухопловно техничког института) у Жаркову, до нивоа

разраде техничке документације за прото-типове. После те концентрације стручњака у Жаркову започео је рад на авиону *галеб*.

Изабрани су британски турбомлазни мотори *Вајпер* Mk 22-6, који су у то време били изузетно добро решење са великим међуремонтним циклусом од 1.000 часова. Са Британцима су се градили тежишно комерцијални односи, што је било необично за време *хладног рата*. Али политичка и одбрамбена сарадња између две државе није била на потребном нивоу, тачније, бележила је силазни ток у време када су закључивани уговори о набавкама авионских мотора и авионике. У целини, набавке из Британије износиле су 52 одсто вредности авиона.

Од *галеба* се захтевало да има пуне борбене могућности и зато су у носу авиона смештена два митраљеза калибра 12,7 мм *колт-браунинг* М3, а под крилима носачи за класичне авионске бомбе и невођене ракете 127 мм ХВАР-5. Накнадно су додати лансери за невођена ракетна зрна 57 милиметара.

Због процене да би авиони у случају рата могли лако настрадати у матичним базама у првом изненадном удару, предвиђено је да *галеб* користи и травнате полетно-слетне стазе. Уводници ваздуха су прилагођени како би се избегло усисавање страних тела. Стајни трап је пројектован према стандардима за носаче авиона како би издржао јаке ударце.

У време када се припремала израда првог *галеба*, београдска фабрика „Икарус“, која се до тада сматрала водећом у домаћој индустрији, повлачила се из области авиације, а послове је преузео мостарски „Соко“. У тој фабрици серијски су израђивани авиони 522 и одржавани млазни ловци бомбардери Ф-84Г. Током педесетих стално се трагало за лиценцом за млазни борбени авион страног порекла, погодан за пренаоружање вида. Фабрика „Соко“ се припремала за тај задатак, али он никада није остварен. Уместо стране конструкције у „Соколу“ су 1959. године преузели техничку документацију из ВТИ за први и други прототип *галеба*.

После фабричких пробних летова први *галеб-1* пребачен је на аеродром у Батајници и предат Ваздухопловном опитном центру. Пробни пилот Љубомир Зековица, на авиону са евиденцијским бројем 0537 (касније промењеним у 23001), 3. јула 1961. године извео је први лет из програма тог центра. Откривен је низ недостатака, па су проведене модификације на авиону. То је одложило радове до јула 1963. године, када је завршен други прототип *галеб-2*, означен бројем 23002.

На авиону 23001 остварене су максималне перформансе у време док је био у аеродинамички чистој конфигурацији (без носача наоружања) и без камуфлажног бојења, са углачаним крилом. Под тим условима *галеб* је постигао брзину од 812

КРАЈИШНИК

У историји Н-60 куриозум је судбина две летелице коришћене у 105. бригади Војске Српске Крајине (СВК) са аеродрома Удбина. Авиони 23122 и 23123 расходовани су 1988. године – први је постао учило, а други макета у кругу ВВА. Године 1993. у СВК нису поседовали борбене авионе, па су учинили све да врате у живот старе Н-60. У време продора хрватских снага у Медачки цеп, летови Н-60, под називом „Крајишник“, били су велико изненађење које је СВК приредила противнику.

Током „Олује“, августа 1995. авиони Н-60 нису били у летном стању, па су постали део ратног плена. Под хрватским ознакама је 23123 преименован у 661 и поново се, накратко, вратио у ваздух.

км/ч. После пребојавања брзина се смањила за око 15 км/ч. У понирању се достигао Махов број 0,81. Превлачење авиона лаком могло се предупредити на основу „тресења крила“ као сигнала пред прелазак у благо сваљивање на нос и крило. Авион се сам вадио из ковитача, ако се пусти пилотска палица. То се сматрало посебно погодном особином због неискуства питомца.

Накнадно се, 1971. године, породици *галебова* придружио и трећи прототип Г-3

Авиони из прве серије „галебова“ на стајанци 105. пука Аеродрома Земуник

Пробни пилот Љубомир Зековица летео је на првом прототипу Г-2

23003, настао интеграцијом мотора *Вајпер* 531 на змај *галеба*, набављеног за *јастребове*.

ПОГОДАН ЗА ОБУКУ

За пренаоружавање ЈРВ и ПВО наручени су авиони фабричке ознаке *галеб* Г-2А, са моторима Мк. 22-6, интерне ознаке вида Н-60 (Н- наставни). Челни авион из серије број 23101 је 30. јула 1965. из фабрике предат ВОЦ-у. Три авиона Н-60 – 23102, 23103 и 23104 – примио је 19. јануара 1966. године 105. пук, базиран на аеродрому Земуник код Задра, а додељени су првој јединици РВ и ПВО изабраној за пренаоружање. Нови авиони заменили су 522 и од 1968. године у Земуну се проводила обука према промењеном наставном плану и програму по моделу *ab inicio*.

У 105. пуку кандидати за ВВА пролазили су селективно летење у трајању од 12 часова на авиону *злин-526*. Почевши од друге године школовања, имали су 150

часова налета у основној и вишој летачкој обуци на Н-60. Завршни део обуке пролазили су у наменским центрима на ловачким и ловачко-бомбардерским авионима. Основа идеја тог модела обуке сачувала се све до краја постојања СФРЈ.

Из „Сокола“ је ескадрилама РВ и ПВО, од 1965. до 1971. године, предато 106 Н-60, са евиденцијским бројевима додељеним у низу од 23001 до 23206. Последња два авиона извезена су у Замбију, а два Н-60, израђена 1974. године, добила су исте бројеве 205 и 206. Још шест Н-60 предато је ЈРВ и ПВО до 1976. године и носили су ознаке од 23207 до 23212. Главни корисник тих авиона биле су 249. и 251. ловачко-бомбардерска авијацијска ескадрила (лбае) из 105. пука за основну обуку питомаца, затим, 229. и 243. лбае из 185. пука на аеродрому Пула, у којима се проводила обука питомаца у инструменталном и ноћном летењу. Накнадно се формација 105. пука проширила за трећу ескадрилу у којој су се

налазили Н-60 и касније *јастребови* из акро-групе. Пилоти сталног састава школских пукова упоредо су, поред рада са пилотцима, пролазили и обуку у извршавању наменских задатака ловачко-бомбардерске авијације.

За одржавање тренаже пилота на дужностима у командама користио се Н-60 у једном одељењу 525. тренажне авијацијске ескадриле на аеродрому Батајница. У сваку од ескадрила наоружаних *јастребовима*, једноседим дериватима *галеба*, уврштено је неколико комада Н-60 за тренаж пилота.

Због великих потреба за школовањем страних пилота, у ВВА од 1978. на Н-60 лети 3. мешовита ескадрила 107. пука на аеродрому Мостар, која 1979. године прераста у Центар за обуку пилота припадника страних оружаних снага (ЦОП-ПСОС), са 1. и 245. лбае. У том центру коришћена је већина од 18 Н-60 (23251-23268) из додатне серије израђене од 1979. до 1981. године.

У складу са динамиком увођења нове технике у вид током осамдесетих година, смањено се број ескадрила наоружаних са Н-60. На аеродрому Пула једну ескадрилу Н-60 заменили су ловци МиГ-21 за потребе обуке ловачке авијације, а у 229. лбае 1985. године Н-60 су сменили авиони нове генерације Н-62 (*галеб* Г-4). Они су уведени 1987. године и у 249. лбае у Земуну.

После расформирања ЦОП-ПСОС-а, од 1988. до 1990. године Н-60 задржани су у Мостару у 334. лбае за обуку полазника Школе резервних официра авијације (ШРОА). То су били пилоти са дозволом стеченом у цивилству, који су пролазили летачку обуку у дужини трајања редовног војног рока. После гашења 334. лбае Н-60, из Мостара су прешли у Земуник, у 333. лбае. Известан број авиона се приде налазио у ловачко-бомбардерским ескадрилама наоружаним *јастребовима* и у 252. лбае (бивша 525. тае). У односу на формацију тих јединица, попуна са Н-60 износила је 318 одсто. У ВВА су летела 45 Н-60, а у другим јединицама 25 авиона. Девет Н-60 налазило се на ремонту.

РАТНА ИСКУСТВА

Са тим стањем је вид ЈРВ и ПВО ушао у грађански рат 1991. године. После избијања првих оружаних сукоба у Хрватској, авиони стационирани на Земуну били су угрожени, па се 251. лбае пребазирала на аеродром Удбина у Лици. У састав те ескадриле ушли су Н-60 из расформираних 333. лбае.

На задацима ватрене подршке у Далмацији оборена су два Н-60 из 333. лбае. На борбеном задатку 20. септем-

бра, током деблокаде јединица ЈНА у ширем рејону Шибеника код Зечева, ракетом *стрела-2М* погођен је Н-60 23264. Капетан Живан Милошев није преживео искакање из авиона у море. У близини пашког моста, 8. новембра, оборен је Н-60 23256. Поручник Авелино Шалић настрадао је под неразјашњеним околностима.

Пилоти 251. лбае имали су око 360 борбених летова. Изнад Лике је ракетом *стрела-2М* погођен Н-60 23265. Пилот Павел Марчок успео је да се врати на Удбину са тешко оштећеним авионом. У наредном инциденту, из авиона 23148, погођеног у рејону Медак, пилот се извукао искакањем.

Авиони и припадници 251. лбае су 6. фебруара 1992. пребазирани на аеродром Голубовци и наставили су са обуком питомаца, односно, студената рода авијације, како се говорило у новој држави СРЈ. У складу са *Подрегионалним споразумом о контроли наоружања* из 1996. године, 17 Н-60 прошло је процедуру преквалификације из борбених у неборбене авионе. Уклоњени су митраљези, поткрилни носачи, ниша и све друге инсталације за наоружање. Због центраже су у нос авиона, на место митраљеза, постављене оловне плоче. Десет Н-60 постало је део збирке Музеја ваздухопловства на аеродрому „Никола Тесла“ у Београду. Део сувишних авиона је уништен, а остали су постали макете или су продати приватним корисницима.

Ненаоружани авиони користили су се у обуци студената све до пролећа 1999. године. Тада су авиони Натоа уништили све Н-60. После рата могла су да се поправе оштећења само на авиону 23252. Тај авион поново лети од 2003. године, после радова проведених у Заводу „Мома Станојловић“. Користи се у Сектору за летна испитивања за редовне задатке и приказе летачке вештине на аеромитинзима.

СТРАНИ КОРИСНИЦИ

Југословенско-замбијска сарадња у домену РВ почела је 1969. године уговором о школовању пилота на Ваздухопловној војној академији. Школске 1970/1971. примљени су питомци који су савладали основе заната летећи на Н-60 и Ј-21 у 172. пуку. Они су добили летачке знакове 1974. године. У међувремену су уговорене набавка авиона и изградња инфраструктуре. У пакету је било шест *галебова* Г-2А3 за потребе замбијске Пилотске академије. Ти авиони више не лете због истека животног века, за разлику од флоте либијских авиона која се још добро држи.

Осим обуке стотина пилота Либијца, уговорена је седамдесетих година по-

Авион из састава либијског Ратног ваздухопловства

Акро-група „Звезде“ из Новог Сада

Једини активни „галеб“ у Војсци Србије

дршка у формирању њихове летачке академије и набавке авиона. У „Соколу“ су од 1978. до 1985. године израдили за Либију 112 *галебова* Г-2АЛ и 34 *јастреба*, унапређених уградњом климатизације, бољих навигационих уређаја у односу на авионе Н-60 и нових радио-уређаја. Са Г-2АЛ наоружане су три ескадриле у либијској академији, у бази Мисуратија, у којима су, уз помоћ југословенских наставника летења, школовани пилоти официри. Либијци су били толико задовољни авионима да су у другој половини осамдесетих преговарали о могућности наставка производње Г-2АЛ за још 48 примерака. Међутим, тај уговор се није реализовао због драстичног смањења либијских набавки после пада цене нафте.

За дугорочно одржавање *галебова* и *јастребова* и мотора, југословенске фирме су саградиле ремонтни завод у бази Таманхинт, у средишту пустиње у близини места Себа.

Гадафијев режим се вратио у главне светске токове почетком 2004. године, по-

сле низа потеза усмерених на придобијање подршке Вашингтона. Либијци су се придружили рату против тероризма и одрекли се амбиције да поседују оружје за масовно уништавање. Уједињене нације наградиле су њихову земљу укидањем ембарга на послове са наоружањем. Тиме су се отвориле могућности за обнову либијских оружаних снага, које су током дугогодишње изолације остале без доброг дела техничких ресурса. Приоритет за Либију били су школски авиони потребни за обнову обуке. Зато је 2005. и 2006. године уз помоћ Срба у Тамахнитну ремонтвано 20 Г-2АЛ, који и сада лете у Мисурати.

ПРИВАТНЕ ЛЕТЕЛИЦЕ

Пораст стандарда љубитеља летења од осамдесетих проширио је избор авиона и на разоружане борбене летелице. Од 1988. године на листи за продају вишкова оружаних снага били су престарели примерци Н-60 из 105. пука. Шест летелица преузели су приватни власници из САД. Прекоокеански *галебови* лете на ае-

ромитинзима и виђају се и у филмовима. У једном филму из серија „Челични орао“ појавила су се чак четири *галеба* у улози ловаца нарко-мафије у Латинској Америци. *Галеб* се једно време налазио и у флоти славног Џона Траволте, познатог по страсти за летењем.

Нови примерци Н-60 понуђени су на продају након 1996. године. До сада је њих десет добило домаћу цивилну регистрацију са почетним словом У, резервисану за олдтајмере. Први на листи – УУ-УАВ, бивши 23170, из инвентара ЈРВ и ПВО, лети од 1999. године. Један по један придружили су се и други авиони пријављени као имовина Аероклуба „Галеб“ из Београда. Други аероклуб, назван „Г-4“, основан у Новом Саду, има од 2007. године акрогрупу „Звезде“ са четири *галеба*. Они су једина приватна акро-група на свету која има млазне авионе. Са цивилним ознакама *галебови* ће сигурно летети још дуго и подсећати на велики подвиг југословенских конструктора и индустрије. ■

Александар РАДИЋ

Пише
Бранко
КОПУНОВИЋ

ДРУЖЕЊЕ СА ЖИВОТОМ

Многи људи осетили су горчину носталгије за родним крајем, а тек мали број њих успео је да му се врати на начин какав је наурио пре него што се отиснуо у свет. Данас се, притиснути којекаквим лошим препорукама, све ређе одлучују на повратак у своју земљу, а још ређе да свој иметак уложи у њен развој. Слушамо лоше вести са берзе, динар нам стоји час овако, час онако, страни инвеститори, иако присутни код нас, све теже дреше кесу. Добро, када странци дижу обрве, шта је са нашим људима који најављују свој повратак из белог света?

Прави пример патриотске одлуке, ма како то звучало, донео је господин Душан Васиљевић, успешан бизнисмен, енергичан, марљив и упоран човек. Јер, да није такав не би у далекој Јужној Африци стекао позамашан капитал. Његово богатство, сасвим легално стечено, не огледа се само у новцу, већ у великој и сложној породици, чији је понос десеторо деце.

Елем, Душан нам се вратио и дај боже да је више таквих Срба. Поље нашег виноградарства биће оплемењено његовим искуством у вођењу послова и здравим капиталом. Његово десеторо деце, погони који ће запошљавати раднике без посла и човек таквог кова прави су дар земљи Србији. Господин Васиљевић је одмах препознао и потребу да се инвестира у младе, њихово школовање и посао. Изразио је спремност да то учини, па ће на тај начин подстаћи оне који желе да уче да и остану у својој земљи.

Уместо често безразложног трвења потребна нам је слога. Истинска, безрезервна, искрена. Слога на коју нас често позива патријарх Павле, ма како се звали и ма којој вери припадали. Не може нам нико бити већи кочничар него што смо сами себи. Ех, да нам се тај усуд скине с врата...

Често се чују притужбе на рад лекара, помињу се корупција, штрајкови, несавестан рад... Тек понегде и понекад истакну се ликови људи у белим мантилима, њихова стручност, пожртвовање, људске вредности...

Медицина је прва и највећа љубав доктора Данила Војводића, легенде Студентске поликлинике у Београду. Његов посао је велико дружење са животом који га је водио преко свих паралела и меридијана. Описујући догађаје и људе које је сретао, написао је петнаест романа. Као бродски лекар опловио је мора и океане. Насред Атлантика извео је тешку операцију и спасао живот тешко повређеном морнару. Од ујака је, каже, наследио дар за сликарство, па се његови пејзажи, нарочито призор Дечана, дуго памте и боје душу питомим тоновима.

Има пријатеље по целом свету, био је у друштву Софије Лорен, Изабеле Ађани, Жана Пола Белмонда... Наочити доктор је својеврсни амбасадор наше земље.

Свака пловидба бродом је прича за себе, што су дуже, догађаји су узбудљивији. На једном таквом путовању, некадашња мис Немачке запазила је нашег Данила. Није скидала поглед са шармантног доктора све док га није позвала на плес. Игра са заносном дамом, пуном темперамента, бацила га је у њен очаравајући загрљај. У врелој ноћи обећала му је љубав до краја живота, а он је поверовао како је то прст судбине који показује на њу. Ујутру је брод пристао у велику луку. Са изласком сунца нестала је магија. Без трага је отпловила лепотица из снова. И то је живот...

Његова велика пасија јесте позориште. Воли „даске које живот значе“, глумце и режисере. Лекар је чувеног „Атељеа 212“. Зна колико су уметници изложени стресу и свакојаким напорима, зато и брине о њиховом здрављу. За време боравка у Венецуели, свако вече је дежурвао иза сцене. Убрзо је научио текст представе напамет па је дошао у искушење да шапуће.

На свом радном месту чувар је здравља академских грађана. И сам је био успешан студент па зна да многи не долазе само по рецепт или на контролу. Лепа реч је драгоцене, охрабрење такође. А где би бољи савет саслушали него код свог омиљеног лекара...

Свих је дана Лука Станојевић из Горњег Грабовика, покрај Крагујевца, добио од сина мип. Сазнање које се, само по себи, не би могло назвати вест да није наставка или увода у целу истину. Наиме, Лука је тек ове јесени положио возачки испит иако је на његовом животном конту 75 лета. Пред строгом комисијом положио је из првог покушаја, што мало коме полази за руком. Упоран и темељан, каквог га је бог дао, вољано се припремио у сваком погледу. Искусни саобраћајни полицајци кажу да одавно нису имали тако доброг кандидата. Беспрекорног.

Шта је претходило епизоди? Живот који га није мазио, тежак рад и још теже стицање. Са својом животном сапутницом Динком има четворо деце, на које је поносан – на њихово школовање, одрастање. Три ћерке су лекари, син пословни човек. Вазда је нешто било прече. Е, онда је син решио да се одужи оцу, уплатио му обуку и купио теренско возило. Сада ће Лука да провоза своју госпођу пут Лучана и Ариља да обиђу родбину и застану успут, тамо где се душа напаја лепотом и изворском водом. О томе су маштали док су били млади.

Ето доказа да никада није касно... ■

ПОКРЕТНЕ СЛИКЕ ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА

Мало је земаља које госту могу понудити превозно средство чија се прошлост везивала за институцију председника државе. Плави воз се поистовећује са симболом једног времена, трајања и угледа бивше Југославије, Титових путева и путовања. Препознатљива композиција, у чијим су гламурозним вагонима уживале гостопримство познате историјске личности, данас је много више од туристичке атракције. Очуван и технички беспрекоран, Плави воз постаје још један српски бренд, који ће, на дуже време гледано, представљати националну вредност и средство солидних прихода. Томе је, на свој начин, дала допринос и Војска Србије.

Бренд је реч чудног порекла. Потиче из давнина, али постоји неколико верзија њеног настанка. Међутим, никада није била толико изговарана као у првој деценији овог века. Са времени токови донели су је и на наше језичке обале, као у бесцаринску зону, па смо је прихватили такву каква је, без обавезе да је преведемо и до краја објаснимо њен садржај. Добро, ако је безрезервно прихваћена у целом свету, зашто да цеидлачимо? Боже мој, једна реч...

Али не можемо против нашег лепог српског језика. Превешће мо је, па нека остане „бренд“. А значи: жиг, марка, трговачки знак, буктиња, чак... Елем, бренд је за сигурно знак познавања, распознавања, вредности, поштовања, нешто вредно и уважавано. То је печат порекла и служи на част оном ко га има. У савременом свету, радозналом и спремном на нова открића, може да подразумева много тога, од фирмиране гардеробе до свемирских програма.

Дабоме, не можемо мимо света и не треба. Тако се стиче афирмација и представљају националне вредности, што у тешкој утакмици за положај на табели значи поен више. Србија се има чиме представити и подићи. Наши манастири, планине, Ђавоља варош, национални паркови, кањон Таре... Јесу ту и јединствени радови златиборских плетива, тенисери, тенисерке, индустријски производи, гастрономски специјалитети, вина, шљивовица... Сутра ће то постати прве девојке – официри школоване на Војној академији.

Није згорег сетити се свега што нас топлим светлошћу обасјава, поготово у овом тешком времену, када у тренуцима (не)оправдане мрзовоље, свашта помислимо о себи.

■ МЕЂУ ВЕЛИКАНИМА

Један од наших знакова на путу јесте и треба да буде чувени Плави воз, најпознатија композиција на колосецима бивше Југославије. Везивала се за углед земље и председника, чије је име обележило знатан део њене историје. Тито га је много волео. Проводио је време у вагону који је њему намењен, али и у осталим просторима, удобним салонима. Радо је путовао тим возом, а покретне слике једног времена садрже симболику његовог трајања.

Од првог путовања 1959. године, када је воз направљен, до последњег, кишног дана у пролеће 1980. године, када је

композиција кренула од Љубљане пут Београда, а народ је испраћао с нескривеном тугом због растанка с председником, Плави воз постао је институција, путујућа резиденција, свуда топло дочекана и срдечно испраћана. Наравно, био је и предмет поштовања и знатижеље.

Ретки су људи који су у њему боравили, а официри војске и милиције имали су строгу обавезу чувања службене тајне. Локомотива и десет вагона представљали су једну целину, а у композицији су се налазили – председников салон, кола за конференције, салон за госте, кола за спавање, ресторан, кухиња, вагон

за енергетско напајање (струје, уређаја за климатизацију, средстава везе...) и још један намењен превозу аутомобила. Причало се како је воз блиндиран, да су стакла непробојна. Конструкција јесте рађена од посебно обрађеног материјала, али не ради некаквог оклопа, а стакла су била обична. Безбедносни систем представљала је претходница и композиција која се кретала иза главне.

Ентеријер вагона је углавном прављен од махагоонија, дрвета крушке и ораха. Украшен је уникатним интарзијама. Јела су се током путовања служила у кобалтном сервису. Воз је опремљен уређајима за регулацију температуре и влажности ваздуха, пренос и репродукцију звука, кино опремом...

Међу бисерима у историји железнице постојали су Оријент експрес, Сребрна муња, Лејтон експрес., али ниједан се није везивао за председника државе. Плави воз јесте. Од 1959. до 1980. године, током путовања на којима је Тито угостио више од 60 светских државника, прешао је 600.000 километара. Његови гости, сем осталих, били су и Краљица Елизабета II, Принцеза Ана и Принц Филип, Цар Етиопије Хајле Селасије, председници Леонид Брежњев, Џавахарлал Нехру, Гамал Абдел Насер, Ахмад Сукарно...

■ ДРУГИ ЖИВОТ

Са одласком председника, а поготово након распада СФРЈ, и Плави воз је замало отишао у заборав. Срећом, од 1991. године налази се у власништву Железнице Србије, која га је одржавала и чекала погодан тренутак за његов повратак у саобраћај. Тек 2005. чувена композиција отиснула се пут Атине. Од тада се интензивно размишљало о другом животу Плавог воза и његовој ко-

Свечани салон

ЗАПЕЧАЋЕНИ КОВЕРТИ

За време Титових путовања мере безбедности су биле у духу времена. Није постојао ред возње Плавим возом, а само је узан круг људи, под шифром, знао када и куда ће кренути. Припадници служби безбедности су на дан путовања разносили запечећене коверте шефовима услутних станица са назначом да их отворе (само један од њих) на одређени телефонски позив. Тек када би примили поруку са командом: „Отвори коверат тај и тај“, они би прочитали садржај и поступали према упутству.

После тога, исти људи који су им донели фамозне коверте, долазили су по њих. Тешко оном ко је завирио у текст коверте чија му шифра није саопштена.

Нешто слично духовито је испричано, у домаћем филму „Три карте за Холивуд“, где командир станице милиције, опседнут властитом паранојом, припрема мало место за дочек председниковог воза. И тренира строгоћу, наравно.

ПРИСТУПАЧНЕ ЦЕНЕ

Без обзира на скупо одржавање и ангажовање стручног кадра, цене су сасвим прилагођене нашим условима. Тако закуп Плавог воза на релацији Београд–Ужице и назад кошта 2.347, до Врњачке Бање 2.741 а Суботице 2.260 евра. И поред свега, Железнице Србије су нашле рачуницу и позитивно послују.

Током путовања гости могу бити послужени специјалитетима домаће кухиње, уз звуке изворне народне музике или – већ по жељи.

Вагон који је некада служио за превоз и прање аутомобила ускоро ће добити другачију намену. То би могао да буде простор за дискотеку, малу сцену или галерију. Идеје се множе и нека их је све више.

мерцијалној употреби. Пројекат је од почетка водила госпођа Бранка Стаменковић, помоћник директора за посебне превозе Железнице Србије. По њеним речима, да би се амбициозно замишљен програм остварио, требало је урадити много тога, од техничке исправности до планова путовања.

Већ 2006. године забележено је 37 полазака са 7.000 путника. У возу су обележене многе годишњице, прославе успе-

Возовођа Тома Поповић (други здесна) са колегама

време је учинило своје. Остало је још свега неколико сведока Титових путовања омиљеним превозом. Један од њих је Тома Поповић, возовођа Плавог воза. Са супругом Миром, пензионерске дане проводи у Београду. Здравље га добро служи, на радост породице, близанаца Драгане и Драгана, те унука стасалих за војску.

Из засеока Кршљање крај Мокре Горе, млад се запутио у велики град, марљиво радио и школовао се. Његова љубав били су возови. Почео је као пружни радник на панчевачком мосту, потом је постао кочничар, па маневриста, скретничар, кондуктер... Од 1973. године његово радно место је било у гаражи Плавог воза. Запажен као марљив и поуздан радник, положио је испите и постао возовођа, пратилац вагона Плавог воза.

Тешко је описати све његове успомене. Много путовања према Скопљу, Сарајеву, Загребу, Пули...

– Ишли смо за Приштину 1974. године. Ноћили смо у Бањској, а ујутру, сасвим изненада, на вратима вагона појавио се председник, сишао и пружио нам руку, честитајући 14. април Дан железничара. Били смо одушевљени његовом пажњом.

Годину дана касније беше страшна зима. Затекли смо се у Крању и кренули пут Јесеница. Испред наше композиције кретала се снажна локомотива са раоником, која је отклањала снег с пруге, нападао „преко главе“. Том приликом права санта се одломилла и пала испод Титовог салона, ишчупала црева за кочење и напајање. Воз је одмах стао. Нашао сам се близу, искочио из вагона, бацио се испод вагона и голим рукама почео да разгрћем снег. Ношен неком чудном снагом успео сам

шних фирми, одржани бројни семинари... Наравно, радост путовања јединственим возом осетили су многи наши људи, али и гости из иностранства. Више хиљада америчких туриста, на пример, дивило се чарима путовања у вагонима где су некада уживали чувени државници, уметници, научници... Како истиче госпођа Стаменковић, осим послужења, путници добију прегршт занимљивих информација о историјату Плавог воза, а упућени водичи спремни су да одговоре на бројна питања знатижељника.

Како би аутентичност композиције била потпуна, на вагоне су враћени и државни грбови СФРЈ, који су, ко зна због којих разлога, скинути после распада земље. Путовало би се више и чешће да елементарне непогоде, поплаве пре свега, нису учиниле своје и списку штете додале још једну. Међутим, прошлогодишња сезона била је бериђетна. Број полазака се попео на 47, а број путника постао је петоцифрен. Још нешто – највише државне институције прихватиле су предлог да се Плави воз сврста у културну баштину Србије. Путовало се до Вршца, Врњачке Бање, Палића, Мокре Горе, па чувеном Шарганском осмицом преко Златибора...

Кошаркашки ас Владе Дивац позвао је госте из целог света, чак и звезде НБА, на опроштајну утакмицу. До његовог родног Пријепоља, где је Владе убацио свој последњи кош, путовао је са гостимо у Плавом возу.

Путника је све више. Међу пилот пројектима у 2008. години налази се и обилазак Моровића, некада омиљеног Титовог ловишта. Оно што је сасвим извесно биће

ТОМИНЕ УСПОМЕНЕ

за тили час, али оштрице леда су ме изгребале до крви. Одмах сам дао знак за покрет, не примећујући Тита који ме посматрао с прозора. Питао ме колико сам повређен, а ја сам одговорио да је то ситница. За неколико минута крај мене је био Титов лекар и превео ми руку...

Био сам практично припадник пратећег батаљона Плавог воза у коме се налазило и неколико железничара. Радно место ми је било у првом вагону, такозваном инспекторату. Велика част и обавеза.

Плави воз је свега три пута путовао у иностранство. Два пута у Париз и једном у Солун. Без Тита је ишао у Темишвар 1979. године, када смо превезли камбојанског принца Нородома Сиханука. Сећам се да је на рантанку с Титом у Топчидару плакао. Када смо кренули, рекао нам је: „Благо вама и будите поносни што имате оваког председника“. Вероватно је слутио да га више неће видети...

У јесен исте године Тито је последњи пут за живота путовао од Зенице до Београда. Најтужније путовање остаће нам свима у трајној успомени, јер је цела земља била у сузама. Шестог маја кренули смо из Љубљане на Титово последње путовање. Сећам се да је падала ситна киша, небо је било тмурно, а ми опхрвани тугом...

Слушам сада којекакве, углавном неистините приче о Плавом возу. Нећу да се оглашавам и да их демантујем, свако има свој образ и савест. Истина је следећа: због Плавог воза минимално се реметило постојећи ред возње. Поступали смо по чувеном „Правилнику 7“, што је подразумевало дискрецију у сваком погледу, безбедност учесника у саобраћају и чување службене тајне – прича Тома.

и једна свадба. Наиме, младенци су резервисали возњу за 25. мај и венчање у Сремским Карловцима. Такође су планирана 64 поласка, с тим што ће се тај број повећати у ходу, највероватније за додатних двадесетак.

■ КАРИКА КОЈА НЕДОСТАЈЕ

За причу о Плавом возу не можемо рећи да има срећан крај, јер траје и – нека потраје што дуже. Оно што недостаје убрзо ће се решити. Наиме, срце сваког воза јесте локомотива. „Плавог” је најпре вукла парњача и, наравно, отишла је у музеј. На њено место стигле су три „дизелке” са ознаком „761”. Време је учинило своје, па су и оне с временом „пензинисане”. Добиле су замену у виду саврменијег вучоноше „666”. У потрази за оригиналном сликом историје, Железница Србије ће понудити немачкој фирми, произвођачу модела „761” сва три своја примерка, у замену за један ремонтван и опремљен за безбедно функционисање.

Радни сто председника

ФОРМАЦИЈА

Плави воз је, углавном, имао стандардну формацију са локомотивом и девет вагона. Вагони су дугачки 25 метара, а тежи од 46 до 52 тоне, у зависности од намене. Тако је и тежина композиције варирала између 700 и 1.200 тона. Конструисана је за брзине до 120 километара на час, али се због безбедности није возило брже од 100. Судбину композиције држао је деценијама у вештим рукама машиновођа Дане Рапаић.

Карика која недостаје јесте салон-вагон, који „дужи” 64. батаљон логистике Војске Србије. О чему је, заправо, реч објаснио нам је пуковник Никола Осмокровић из Управе за снабдевање Министарства одбране. Наиме, од 1995. године тај вагон је „по формацији” припадао функцији савезног секретара за народну одбрану. После распада СФРЈ остао је Топчидеру, где се данас чува. Исправан је. За разлику од осталих вагона Плавог воза, он се може прикључити било којој композицији. Али то би заиста било непримерено и несврхисходно. Шта је он сам, без своје сабраће на шинама?

Како каже пуковник Осмокровић, Министарство одбране је изразило спремност да, као његов власник, прода тај вагон. То је потписом претходног министра Зорана Станковића преточено у важећи документ. У духу Закона о јавним набавкама, расписан је тендер, чији је садржај објављен у Службеном гласнику. Нај-

ОСТАЛО ЈЕ ИМЕ

Садашњи шеф Плавог воза јесте Милета Николић, даровити стручњак железничког саобраћаја, који руководи правим малим покретним предузећем. Да би цео систем био у функцији, неопходно је много свакодневног рада. Нарочито се води рачуна о одржавању свих делова композиције.

– Наши путници не крију одушевљење што им је пружена прилика да путују Плавим возом. Током вожње постављају занимљива питања, која се најчешће односе на простор где је боравио Тито. Ја их упорно враћам на 1959. годину, када је воз изграђен, а у њему су у оно време били купатило, кино-пројектор, уређаји за климатизацију... Многи очекују златне предмете и остале симболе раскоши, али тога нема. Без обзира на то што је у вагонима комфор заиста потпун, истакао бих да је сав унутрашњи простор уређен укусно и са мером, без претеривања и наглашеног луксуза. Тито је био државник великог формата, а гости на путовањима позната имена из новије историје. У складу с тим чињеницама Плави воз је био права мера – каже господин Николић.

У низу занимљивих детаља везаних за познату композицију, један се брзо распознаје. Наиме, постоји вагон који носи име чувеног француског председника Шарла Де Гола.

– Планирана је његова посета 1971. године. Тито је желео да га угости и у Плавом возу. Адаптирани су неки детаљи једног вагона, нарочито постеље, јер је генерал Де Гол био изразито висок човек. Постоје различите приче зашто се тада двојица државника нису срела, али вагон с његовим именом је остао до данас – истиче Милета Николић.

пре се јавила једна фирма која је касније одустала од куповине. Сада је заинтересована Железница Србије, па се очекује да ће се посао привести крају на обострано задовољство. Најприродније би било да се вагон-ресторан нађе у матичној композицији. Тако ће се комплетирати још један српски бренд... ■

Бранко КОПУНОВИЋ

Трпезарија

ПОДМОРНИЧАР, КАРИКАТУРИСТА, ИЛУСТРАТОР НИКОЛА ОТАШ

И КАРИКАТУРА ЈЕ ОРУЖЈЕ

Својим ангажованим, посебно антиратним карикатурама, Никола Оташ освојио је истакнуто место у српској карикатури. Његови цртежи, од којих су неки светло дана угледали баш у војним гласилима, већ петнаестак година освајају награде на престижним конкурсима у Европи и свету. И нагоне нас на размишљање.

Рођен почетком маја 1960. године у Делиблату, много пре Ђорђа Балашевића осетио је жал за несталим Панонским морем. Зато је Никола Оташ, већ после основне школе, са непуних 15 година, жуто непрегледно море песка заменио плавим морем воденог пространства. Отишао је у Сплит, у Морнаричко-техничку војну школу да постане морнар. Да оствари прву, можда и најранију, од својих великих жеља. По завршетку средње школе, одлучио је да се, с плаветне површине Јадрана, спусти дубље, у тајновите морске дубине. Да истражи непознато, да види до тада невиђено. Постао је подморничар, припадник једне од елитних, специјалних војних јединица.

Једном подморничар, увек подморничар, рећи ће Оташ да нас, иако се већ више од две деценије не бави тим тешким занатом. Незгода коју је доживео четири године после свог првог уласка у подморницу, одвојила га је од морских дубина, али не и од подморница, од мисли и снова о тим подводним лепотицама. Зато је пре пет година био међу оснивачима српског Удружења подморничара, првог такве врсте у нас. Србија више нема море, али има морнаре, има подморничаре.

КОЛЕГЕ НА ПРВИМ КАРИКАТУРАМА

— Ко једном осети море, тешко се од њега одваја. Зато смо и основали то, за ове крајеве, за наш народ, можда необично удружење — прича Никола Оташ, пензионисани морнарички подофицир. — Позив морнаричког официра, посебно онога који професионалну каријеру започне у подморници, у специфичним, веома тешким радним и животним условима, спада међу елитне у свакој војсци. Тако је било и у некадашњој Југословенској народној армији. Пловили смо веома често, веома дуго и на великим дубинама. Тек кад сам доживео озбиљну несрећу, кад је моја подморница, једном приликом, због квара у погонском делу, нагло пропала у превелике дубине, схватио сам шта радим и чиме се бавим. Извукли смо се некако, данас мислим да смо имали врашку срећу у несрећи, поред нашег зна-

ВЕЧИТИ ОПТИМИСТА

Својим сатиричним изразом, јасним цртежом и увек чистом композицијом карикатуре којом осликава свет око нас, Никола Оташ несумњиво доприноси лакшем разумевању данашњице. Свака његова карикатура одише бескрајним оптимизмом и вером у снагу човека, упркос исказаним и уоченим слабостима.

Упирући прстом, или пером, у слабости, Оташ заправо жели да пробуди снагу и ум човеков. А мотиви су многобројни, баш као и слабости људске. Никола Оташ црта људе у различитим ситуацијама, војнике, рибаре, морепловце, пилоте, црта рибе и птице, црта космос, месец и сунце, звезде и планете. Оловком бележи снове и надања, збиљу и машту. Нашу и за нас.

ња и брзине, наравно, секунде су одлучивале, али више нисам могао да зароним. Био сам млад, тада сам имао тек коју годину после двадесете, а на питање како и шта даље, нисам имао прави одговор. Помислио сам да би, можда, требало више да се посветим хобију којим сам се до тада, тек спорадично бавио.

Иако им је било тесно, иако су имали пуно обавеза, иако у подморници није било превише времена за одмор, налазили су прилику за забаву, за дружење, за неке „споредне ствари“. Оташ се бавио карикатуром, коју је заволео још у средњој школи. Уживао је да црта своје наставнике, а затим и другове, посебно док су одговарали. Касније су се сви добро забављали због вешто забележених ученичких гримаса, ухваћених нарочито

у приликама кад не би знали одговоре на питања наставника.

Слично је било и у подморници, где је све чешће налазио разлоге да црта шаљиве, комичне портрете својих колега, а потом и њихових командира. Карикатуре су биле добре, закључивао је, пошто се нико од нацртаних није наљутио. Касније су најуспелији цртежи објављени у „Подморничару“, јединственом листу такве врсте у Ратној морнарици. Од тога, до прве изложбе његових карикатура, коју је отворио адмирал Петар Шимић, није прошло много времена.

Крајем осамдесетих година Никола Оташ се вратио у Србију и потражио једног од најпознатијих српских и југословенских карикатуриста Александра Класа. Његово разумевање и искрено занимање за младог и талентованог карикатуриста није било изненађујуће. Баш као ни признања стручне јавности, која су веома брзо уследила. Већ после првог Оташевог учешћа на конкурс у Грчкој.

– На тај конкурс јавио сам се на изричит Класов наговор. Кад ми је, нешто касније из Грчке стигла монографија у којој сам добио три странице, знатно више него неки много познатији карикатуристи, било ми је јасно да сам нашао свој пут и да је Александар Клас био у праву кад је рекао да имам шта да кажем – сећа се Никола Оташ.

Десет година касније, његов „мецена“ написао је да карикатуристи својим радовима не могу да промене, или побољшају нешто што је лоше. Али, зато могу читаоца и гледаоца да натерају да размишља. Никола Оташ каже да је то мисија која га заокупља од кад се бави цртањем карикатура. За њега карикатура није смешна, није духовита. Она је, пре свега, озбиљна. Она је специфично, а опет, универзално средство исказивања мисли, средство које често разумеју и они који не говоре истим језиком. Зато је карикатура попут музике. Нагонети на размишљање, огољено представљајући живот и збивања око нас, карикатура нам даје

прилику да се запитамо, а онда и да потражимо одговоре на свакодневна, мање или више, битна питања. И ако сваки одговор буде другачији, снага промишљања биће већа.

ИМПУЛС ЗА РАЗМИШЉАЊЕ

Својом карикатуром Оташ жели управо то, да подстакне на размишљање. Ма како апсурдно звучало, обрадује се кад сазна да је нека његова карикатура различито схваћена, да није виђена на исти начин, да је различитим људима, различитим карактерима дала различиту поруку.

– Заиста не мислим да карикатуриста треба да мења свет. Оно што желим јесте да моја карикатура буде примећена, да остави утисак на онога ко је гледа, или „чита“. Сваки мој цртеж, свака моја карикатура, одражава део мене, начин мог размишљања, мог схватања света, или неких вредности и појава око нас. Ја нисам и не могу да будем изван дневних збивања. Оно што дотиче људе око мене, мени блиске и драге особе, дотиче и мене, то је исти, наш свет. Својом карикатуром ја желим да покажем како видим тај свет и збивања око нас. Ако онај који гледа моје карикатуре не види нацртани мотив на исти начин, ако му не буди иста осећања, није трагично. Важно је да карикатура остави утисак, да инспирише на промишљање. То је сврха рада. Ако узгред и насмејем, добро је. Смех је лековит – каже Оташ.

Оно што Оташа данас радује, више него ранијих година, јесте буђење Истока који, за разлику од богатијег и, само привидно, самодовољног Запада, још има шта да каже. Зато, ваљда, у европској карикатури све више доминирају руска, бугарска, српска, па и румунска карикатура. Транзиција је отворила врата преиспитивању, ослободила

духове, одвезала душу. Бујање мисли доприноси распламсавању карикатуре, која, са своје стране, на свој специфичан начин, представља и оно што би, да је другачије, остало неисказано, недоречено, недомисљено. ■

Душан ГЛИШИЋ

НАГРАДЕ

После своје прве изложбе карикатура, реализоване у сплитској луци *Лора*, 1982. године, Никола Оташ излагао је још четрдесетак пута. Увек с великим успехом и запаженим занимањем посматрача.

Његове карикатуре налазиле су своје место и на многобројним престижним конкурсима ангажованих карикатура, на којима је освојио више од 50 награда. Карикатуре Николе Оташа биле су награђиване на веома цењеним конкурсима у Израелу, Бугарској, Румунији, Великој Британији, Италији, Македонији, Пољској, Чешкој, Русији...

БОЕМ

По доласку у Београд, крајем осамдесетих година Никола Оташ наставља да живи дотадашњим, боемским животом. Уз несребичну подршку своје супруге, Сплићанке Асје, у Далматинској улици у центру Београда, сви је гнездо у приземној кући, окруженој палмом и агавом. Уз добро вино и бескрајни оптимизам он и његови гости, колеге карикатуристи и илустратори, готово свакодневно осликавају суморну стварност, пружајући нам веру у ведрију сутрашњицу.

НОВИ БРОЈ ВОЈНОИСТОРИЈСКОГ ГЛАСНИКА

Нови број Војноисторијског гласника за 2006. годину посвећен је 130. годишњици организационих војноисторијских истраживања у Србији. Овај водећи стручни часопис из области војне историје на подручју Балкана, покренут је 1950. године.

Након организационих промена којима је била обухваћена некадашња матична кућа часописа – Војноисторијски институт, сада излази као гласило Одељења за војну историју Института за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране. До данас је публиковано више од двеста бројева тог часописа.

Садржински, двоброј за 2006. годину подељен је на шест тематских целина и обухвата радове реномираних међународних и домаћих аутора, међу којима су: Љубодраг Димић, Милан Ристовић, Мирослав Јовановић, Драган Богетић, др Зијад Шехића, др Миле Бјелајац, мр Слободан Селинић, мр Александар Животић, проф. др Ђорђе Станковић, др Игњат Криворов, Иштван Варшанђија, Едвард Ј. Ериксон, Шен Џихуа, Олег Рудолфович Ајрапетова, Боровић Ђ. Поповић. Уредник часописа је др Милан Терзић, а стручни секретар редакције поручник Далибор Денда.

Двоброј за 2006. годину штампан је уз допринос Савеза потомака ратника Србије од 1912. до 1918 и уз материјалну подршку Сектора за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике Републике Србије.

Очекује се да двоброј за 2007. годину ускоро изађе из штампе. ■

СЕРВИС ЗА РАТНЕ ВЕТЕРАНЕ

Удружење бораца последњих ратова општине Звездара, са 650 чланова, друга је по величини борачка организација у Београду. Ослањајући се највише на сопствене снаге, уз подршку локалне управе и појединих донатора, ово удружење је током целе прошле године на различите начине помагало својим члановима.

Удружење је, пре свега, помагало супругам и деци погинулих бораца. За двадесеторо деце ратних ветерана омогућило је опоравак на Црногорском приморју. За децу бораца организовало је курс енглеског језика током целе школске године. Омогућило је бесплатну пре-квалификацију за пет чланова домаћинства ратних ветерана, а неким је помогло да се запосле. Према речима Моме Јевтића, секретара борачке организације, Удружење је током целе прошле године било свакодневни сервис за своје припаднике.

Прошле године успоставили су комуникацију са ветеранима Руске Федерације и започели разговоре о могућим облицима сарадње.

Пред Нову годину ова борачка организација уприличила је за децу ратних ветерана две позоришне представе и поделила око 400 пакетића. ■

М. П.

PRIVREDNA AKADEMIJA NOVI SAD
FAKULTET ZA OBRAZOVANJE DIPLOMIраних ПРАВНИКА I DIPLOMIраних
EKONOMISTA ZA RUKOVODEĆE KADROVE „FORKUP“

ОБЈАВЉУЈЕ
КОНКУРС
За школску 2007/2008. годину
За упис кандидата на:

1. ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ: студијски програм MENADŽMENT I ORGANIZACIJA
- 20 студената
2. ДИПЛОМСКЕ АКАДЕМСКЕ МАСТЕР СТУДИЈЕ, и то:
 - правни смер - 10 студената
 - економски смер - 10 студената
 - menadžment i organizacija - 25 студената
 - menadžment zdravstva - 25 студената

Pravo upisa na студијски програм под редним бројем 1 имају кандидати који су завршили дипломске академске МАСТЕР студије, са остварених 300 ESPB бодова i опћом просећном оценом студија од најмање 8,00.

Pravo upisa на студије под редним бројем 2, имају кандидати са завршеним одговарајућим четворогодишњим факултетом, а за смер MENADŽMENT I ORGANIZACIJA i лица која су завршила Војну Академију и Полицијску Академију, i просећном оценом на редовним студијима преко 8,00.

Лица која имају мањи просек, обавезна су да poloже пријемни испит.

Kонкурс је отворен до 28.01.2008. године.

Plan i програм студија i детаљни услови за упис су дати на сајту FORKUP-a, а детаљније информације се могу добити у Студентској служби Факултета i у Центру за едукацију руководећих кадрова i консалтинг у Београду.

Документа која се подносе приликом уписа:

- оригинал и/или оверене фотокопије дипломе и/или уверења о дипломирању,
- извод из матичне књиге рођених,
- молба за упис,
- биографија,
- два попуњена њив образаца,
- две фотографије.

Пријаве се подносе:

Студентској служби факултета
Iсе Бајца 4,
21000 Нови Сад

и

Центру за Едукацију Руководећих Кадрова i Консалтинг CERK d.o.o.
Булевар Зорана Ђинђића 48/10
11070 Нови Београд

Info: 011/2132-372, 011/3131-246, 063/660-824, info@forkup.org, www.forkup.org

Београд, Ресавска 34А
Тел.: 011/2636-535; 32-01-888; 32-01-887;
32-03-342
Факс: 011/36-16-155

За боравак у хотелу „Бреза“ – Врњачка Бања, у фебруару и марту 2008. године, одобрава се 15% попушта на цену пансиона/полупансиона, за резервације извршене до 31. јануара 2008.

НАЧИН ПЛАЋАЊА:
– 40% на име аванса до 31.01.2008.
– остатак на три месечне рате

Резервације и информације у Војној туристичкој агенцији
– Београд, тел: 011/2636-535.

МАРКЕТИНГ 3241-026

ОДБРАНА

СПЕЦИЈАЛНЕ СНАГЕ КАЗАХСТАНА

ОДРАЗ ПОЛИТИЧКОГ УРЕЂЕЊА

Проблем успостављања националног идентитета и осећања припадности новој, независној држави, после стицања независности од Совјетског Савеза 16. децембра 1991, одразио се не само на руковођење већ и на персонални састав казахстанских служби безбедности и специјалних снага

Казаци, турско-монголска номадска племена, која су се у 13. веку доселила на просторе средње Азије, током историје ретко су били уједињени као народ на устаљеној територији. Русија је то подручје освојила у XVIII веку, а Казахстан је постао Совјетска Република 1936. године. Током педесетих и шездесетих година прошлог века, за време кампања „узорана ледина“, совјетски грађани су подстицани да помажу у култивисању пустара на северу Казахстана. Тај талас имиграната довео је до етничког мешања и знатног повећања удела словенског живља.

Држава је административно подељена на 14 области и три града. Споразумом из 1995. године простор око космодрома Бајконур је изнајмљен Русији на период од 20 година. Формалну законодавну спроводи дводомни парламент, који сачињавају Сенат – са 39 посланика, од којих седам именује председник Републике, а преостали се бирају на директним изборима са шестогодишњим мандатом, и Мецлис – са 77 посланика који се бирају на општим изборима сваких пет година, с тим што победничка странка има аутоматско право на 10 додатних посланика. Главни град је Астана.

Казахстан је земља са председничким системом власти и тежњом проширења председничких овлашћења. Актуелни председник Нурсултан Назарбајев, који је на власти од 1991. године, према сопственим декретима, једини има право предлагања уставних амандмана, именовања и смењивања Владе, распуштања парламента, расписивања референдума и именовања челника у областима и градовима. Председнички избори се, иначе, према Уставу, расписују на сваких седам година.

■ ЛАВОВИ, СОКОЛОВИ И ОРЛОВИ

Специфичност снага за специјална дејства Казахстана огледа се и у супериорности полиције „спецназ“ – тачније органа државне безбедности и органа унутрашњих послова – над војним специјалним формацијама, које су донедавно биле потпуно запостављене. Такав се закључак намеће због чињенице да, након распада заједничке државе, Казахстану није припала ниједна бригада „спецназа“ ГРУ СССР, док су суседном Узбекистану припале не само 15. бригада и 459. самостална чета војног „спецназа“, него и наставни

намене, који је својевремено припремао састав за дејства у Авганистану.

Специјалне полицијске снаге чине јединице *Аристан* (Ari'stan – Лавови) у оквиру КНБ, те формације *Сункар* (Sun-kar – Соколови) и *Беркут* (Byrkit – Орлови), које су у саставу МУП-а. Њихова генеза се преклапа са развојем чувених совјетских, односно руских одреда специјалне намене Алфа, која сада носи назив – Управа Департамента А за борбу против тероризма ФСБ и „Витез“.

Познато је да је група Алфа основана 29. јуна 1974. на иницијативу тадашњег начелника КГБ Ј. Андропова и начелника VII Управе КГБ А. Безчастног. Та формација је под називом Група А деловала у саставу VIII Управе КГБ, са задатком решавања талачких ситуација у оквиру борбе против екстремизма и тероризма у СССР и иностранству. У време оснивања имала је четрдесетак припадника, да би у моменту распада СССР бројала близу 500 официра, укључујући и људство у тадашњем главном граду Казахстана Алма Ати. У саставу КГБ Казахстана је, још у октобру

ЗЕМЉА У БРОЈКАМА

Република Казахстан је по пространству девета земља на свету и убедљиво највећа континентална држава. При томе већи део територије чини слабо насељена степа. Граничи се истоку са Кином, на северу Русијом, на југу са Киргизијом, Туркменистаном и Узбекистаном, а на западу излази на Каспијско језеро. На 2,717.300 км² живи 16,742.000 становника, од тога највише Казака (53,4%) и Руса (30%). Око 47% житеља су муслимани – у огромној већини сунити, док је 44% становништва православне вероисповести. Државни језик је казачки, а у службеној употреби је и руски, који је уобичајен у међуетничкој комуникацији.

1990. године, основано и почело са радом регионално одељење Групе Алфа, такође под називом Служба А.

Током 1991. године Служба А КГБ Казахстана преименована је у јединицу *Аристан*, да би 1992. године била потчињена у том моменту најмоћнијој – Служби безбедности председника (СОП), а већ у априлу 1993. препотчињена органима државне безбедности (КНБ).

У том периоду *Аристаном* је командовао пуковник Ајдар Базилов, иначе совјетски ветеран из рата у Авганистану. Базилов је својевремено успешно руководио и другим сегментима безбедносно-обавештајног система, и то као руководиоца централног апарата КНБ и заменик руководиоца СОП. Он је на чело *Аристана* постављен у јесен 2001. године, али је 1. маја 2002. погинуо у саобраћајној несрећи. Вршилац дужности начелника *Аристана* тада је постао Фејзулах Камењев.

Занимљиво је да, за разлику од КНБ и других специјалних служби и органа у којима је спроведена „чистка“ на основу националности, у саставу *Аристана* значајан сегмент и даље чине етнички Руси. На пример, старшина групе снајпериста је Аркадиј Стрелков.

Познато је, такође, да је у мају 2002. године за потребе *Аристана* набављено пет изузетно скупих снајперских пушака SIG-Sauer, произведених у швајцарским и немачким фирмама, по наруџби Казахстана. О угледу *Аристана* сведочи чињеница да је управо та јединица одређена да изводи практичну обуку у

решавању талачких ситуација специјалних антитерористичких јединица Заједнице Независних Држава у оквиру јединственог Антитерористичког центра ЗНД.

Специјалне јединице *Сункар* и *Беркут* новијег су датума. *Сункар* је основан као специјална јединица милиције 11. маја 1998. године. Та формација несумњиво има за узор већ поменути *Витјаз* – специјалну формацију унутрашње војске (ВВ МВД) Руске Федерације.

У пролеће 2000, у оквиру унутрашње војске Казахстана основана је нова специјална јединица са називом *Беркут*, за коју се сматра да је „чедо“ бившег министра унутрашњих послова Кајербек Сулејманова. За разлику од *Сункара* који функционише као централна јединица у Алма Ати, са регионалним испоставама на терену, *Беркут* делује и преко допунских одељења „спецназа“ у обласним центрима.

■ ТУРСКА ПОМОЋ

Према програму обуке припадника тих састава, нема сумње да су све специјалне формације Казахстана донедавно биле оријентисане стриктно на одговарајуће институције Руске Федерације – на пример, на Центар за посебне намене, у оквиру Департамента за заштиту уставног поретка и борбу против тероризма службе ФСБ. Након познатих догађаја од 11. септембра 2001, обуку казахстанских специјалаца постепено преузимају амерички саветници. Они су посебно заинтересовани за осposобљавање инструктора из редова специјалних формација оружаних снага, али и из неких делова мобилне армије Казахстана. Због тога је одређен број њих морао да прође практичну обуку у одговарајућим наставним центрима САД. Због тога је и војни буџет знатно увећан.

Казахстан је једна од првих земаља централне Азије која је пружила сву подршку америчкој интервенцији у Авганистану, док су оружане снаге САД заузврат обећале највећу помоћ у обуци специјалних снага Министарства одбране те земље. Међутим, помоћ тим формацијама после 11. септембра стиже и са других страна. Тако је Турска већ 15. октобра 2001. свечано предала Министарству одбране Казахстана 15 војних возила и опрему за специјалне снаге – на основу раније закљученог уговора између две земље о бесповратној војној помоћи. ■

Милан МИЛОШЕВИЋ

ЈАПАНСКА ПРОТИВРАКЕТНА ОДБРАНА

Оружане снаге Јапана моћи ће да користе систем противракетне одбране без претходне сагласности са политичким руководством. Од 27. децембра 2007. противракетни систем SM-3 активираће се без претходне сагласности председника владе. Укључивање система SM-3 у састав снага за брзо реаговање донето је након успешног лансирања ове ракете са палубе брода, изведеног 18. децембра 2007. Систем SM-3 је у могућности да успешно делује против балистичких ракета средњег и малог домета које су најбројније у наоружању Северне Кореје, коју Јапан сматра за главног дестабилизатора безбедности региона. ■

РУСКА РАТНА МОРНАРИЦА У АТЛАНТСКОМ ОКЕАНУ

Ударна група од 11 различитих ратних бродова са носачем авиона „Адмирал Кузњецов“, на чијој су палуби 50 авиона Су-27, испловила је крајем децембра из луке Мурманск на својерсно путовање кроз Атлантик до Средоземног мора, уз стално извођење поморских вежби различитих сценарија и садржаја. На вежбама, осим палубне авијације, ангажовани су авиони из састава Северне флоте и стратегијске авијације. То су прве поморске вежбе руске флоте оваквих размера и, према саопштењима из руског министарства одбране, циљ им је најавна озбиљних намера за сталним руским присуством на овим важним поморским комуникацијама. Поход руских поморских снага, дуг скоро 12.000 миља, завршиће средином фебруара упловљавањем у Средоземно море и заједничким вежбама са Црноморском флотом која ће до тог времена бити на истим позицијама. ■

Ударна група од 11 различитих ратних бродова са носачем авиона „Адмирал Кузњецов“, на чијој су палуби 50 авиона Су-27, испловила је крајем децембра из луке Мурманск на својерсно путовање кроз Атлантик до Средоземног мора, уз стално извођење поморских вежби различитих сценарија и садржаја. На вежбама, осим палубне авијације, ангажовани су авиони из састава Северне флоте и стратегијске авијације. То су прве поморске вежбе руске флоте оваквих размера и, према саопштењима из руског министарства одбране, циљ им је најавна озбиљних намера за сталним руским присуством на овим важним поморским комуникацијама. Поход руских поморских снага, дуг скоро 12.000 миља, завршиће средином фебруара упловљавањем у Средоземно море и заједничким вежбама са Црноморском флотом која ће до тог времена бити на истим позицијама. ■

НОВА СМЕНА МАКЕДОНСКИХ КОМАНДОСА У ИРАКУ

На свечаности у касарни „Михаило Апостолски“ у Охриду, уз присуство највиших руководилаца македонске армије, обележен је одлазак нове, осме смене македонског контингента у састав коалиционих снага у операцији „Слобода за Ирак“. У тој смени налази се 36 припадника механизованог вода из састава 2. механизоване бригаде чији ће основни задатак бити обезбеђење логора међународних снага у граду Таи. У операцији коалиционих снага у Ираку Македонија учествује од 1. јуна 2003, најчешће са једним пешадијским или механизованим водом, официрима за везу у Команди здружених снага у Багдаду и Централној команди – CENTCOM у Тампи на Флориди. ■

ХОЛАНДИЈА ПРОДУЖАВА ВОЈНО ПРИСУСТВО У АВГАНИСТАНУ

Холандски парламент, уважавајући потешкоће које међународне снаге имају у испуњавању обавеза у мисији ISAF у Авганистану и одазивајући се на позив генералног секретара НАТО, одобрио је продужење мандата свом контингенту у тој мисији до краја 2010. године. Холандија, од 2006. године у саставу снага НАТО, које делују у јужној авганистанској провинцији Урузган има 1.650 припадника. У наредној години њихов број ће бити смањен на 1.300 и остаће до краја мандата, када ће, према садашњим предвиђањима, авганистанским властима предати контролу над провинцијом. ■

НОВЕ СТРАТЕГИЈСКЕ РАКЕТЕ

Русија је за кратко време извршила пробу нових интерконтиненталних балистичких ракета са различитим бројем бојних глава, које према објашњењима заменика руског премијера Сергеја Иванова могу да пробију било који антиракетни штит. Прва од њих је интерконтинентална балистичка ракета под називом РС-24, са више бојних глава. Она је успешно лансирана са космодрома Плисецк, 800 километра од Москве, и погодила циљеве на полуострву Камчатка. Систем може да носи до 10 различитих бојних глава и може да гађа више различитих циљева истовремено. Његовом оперативном употребом замењују се старији системи Р-18 и Р-20.

Друга ракета са ознаком РС-54 (Skiff S-S-23 према класификацији НАТО), лансирана је са подморнице „Тула“ у Баренцовом мору, са дубине од 55 метара по плану провере борбене готовости стратешких нуклеарних снага руске морнарице. Та ракета има домет 8.340 км и може да носи од 4 до 10 нуклеарних бојних глава. Ракета је произведена у државном ракетном центру „Макевев“, чији стручњаци тврде да је у њеној производњи достигнут највиши технички ниво међу модерним ракетама. ■

АМЕРИЧКО- РУСКЕ ВЕЖБЕ

Припадници америчких и руских оружаных снага за припрему и планирање мировних операција извели су, у првој половини децембра, здружену Командно-штабну вежбу под кодним називом „Торгау-2007“.

Вежба је изведена на полигонима војних база САД Графенвер и Гогенфелц у Немачкој и представља наставак вежби „Торгау-2005 и 2006“. На овогодишњој вежби обрађена су питања заједничког планирања мировних операција под патронатом ОУН, заједничких активности на раздвајању зараћених страна и успостављања мира у регионима конфликта. Том приликом, било је ангажовано по 200 војника са обе стране, који су у практичном делу вежбе имали бојна гађања из оружја супротних страна.

Према изјавама руководиоца вежбе, руског генерала Владимира Чиркина и његовог америчког колеге Кенета Хунзекера, такве вежбе доприносе развоју америчко-руске војне сарадње. ■

Пише
Александар РАДИЋ

МОДЕРНИЗАЦИЈА ХРВАТСКОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА

Већ до краја 2008. године може се очекивати одлука о избору авиона за хрватско ратно ваздухопловство која ће показати да ли за државе из нашег региона у таквим ситуацијама већу важност има стратешко политичко партнерство или технички и економски фактори. То ће бити интересантно искуство и за Србију која ће са годину-две задршке у односу на Хрватску морати да прође кроз сличан процес одлучивања о новом вишенаменском борбеном авиону.

Први задатак нове Владе и Министарства одбране Хрватске у домену међународне сарадње биће избор дугорочног стратешког партнера за модернизацију оружаних снага. Хрватска сада има знатно већа улагања у развој и набавку средстава ратне технике у односу на друге државе у региону, а ускоро ће се одлучити за набавку савремених борбених авиона какве тренутно нема нико на простору бивше југословенске федерације. Претходна Санадерова влада побринула се за то да се ескадрила од 12 нових авиона у стратешким документима постави на врх листе приоритета набавки. За то су већ планирана буџетска средства, а сада предстоји међународни тендер на којем ће се у складу са тактичко-техничким захтевима Хрватских зрачних снага (ХЗС) изабрати авион који ће заменити потпуно застарелу флоту од 12 ловаца МиГ-21бис и УМД.

Одлука о избору новог авиона за мале државе у пракси се своди на једномоторни авион вишенаменских могућности и надзвучних перформанси. Ако се одбаце авиони који се више не налазе у серијској производњи, или ће ускоро изаћи последњи примерци, избор се своди на само два авиона – амерички F-16, производ фирме „Локид“ и шведски SAAB JAS39 *грипен*. Додуше ознаку *Made in Sweden* треба схватити условно, јер се у шведском националном поносу налазе мотор и авионика настали у САД, а и ракете ваздух-ваздух такође су америчког порекла. Оба авиона кориснику доносе сличан потенцијал ако се одлучи за набавку варијанте са пуним избором наоружања и наменске електронике.

Формално, из Министарства одбране Хрватске захтеви за техничким информацијама достављени су француској фирми „Дасо“ произвођачу *миража 2000* и *рафала* и руској фирми РСК МИГ која на тржишту нуди усавршене варијанте авиона МиГ-29. Међутим, у надметању за хрватски уговор, оба авиона већ сада се могу сматрати губитницима.

Американци су већ предузели прве кораке и наводно су понудили релативно јефтин аранжман за пренаоружање ХЗС половним авионима једноседима F-16А и двоседима F-16В са пакетом модернизације који се пре свега односи на побољшавање могућности за борбу против циљева у ваздушном простору. Авиони прве генерације породице F-16 постали су вишак у САД и зато представљају реалну понуду, али цена се мора изразити у политичкој блискости са прекоокеанским савезником Хрватске. Једна од користи које Хрватска може добити набавком F-16 биће, наравно, америчка подршка за улазак у НАТО. Већ на пролеће, на самиту НАТОа у Букурешту државе Јадранске иницијативе – Хрватска, Македонија и Албанија – могу рачунати да то да ће добити позив за прикључење евроатлантском савезу.

У послератној историји хрватске везе са САД биле су врло блиске, уз мала размимоилажења око члана 98, којим се припадници америчких оружаних снага

практично изузимају од кривичне одговорности пред Међународним судом за ратне злочине. Одлука о члану 98 претворила се у привид избора између оријентације према ЕУ и САД. У пракси, последице одбацивања члана 98 брзо су амортизоване и неколико последњих година хрватске оружане снаге са америчким колегама рутински учествују на тактичким вежбама. Поред тога, хрватске оружане снаге послале су контингент у Авганистан и наговестиле шире будуће учешће у међународним мисијама поготово оним под вођством САД.

У ваздушном простору Хрватске у више наврата летели су у смакнутом поретку софистицирани амерички борбени авиона и остарели хрватски МиГ-ови. Американци су се врло радо сликали у кабинџи авиона МиГ-21, али у ваздуху је стално лебдело питање шта ће ХЗС учинити на својој модернизацији. Неретко су из Хрватске, па чак и из ХЗС, стизали гласови о томе да се неће ни набављати нови борбени авиони јер су они превелики трошак и да чак у процесу интеграције нису ни потребни, јер ће се проблем заштите ваздушног простора и ватрене подршке решавати ослонцем на НАТО. Конкретни потези наговештавали су да ХЗС ствара интегрални систем ПВО – инсталирани су осматрачки радари великог домета наручени из САД, а као прелазно решење за одржавање континуитета обуке пилота ремонтвани су авиони МиГ-21.

У садашњим околностима чини се да ће хрватски политички врх фаворизовати амерички авион као избор за модернизацију ХЗС, али ни Швеђани нису одустали. Они су пре годину дана покренули врло снажну маркетиншку офанзиву. Отворили су представништво у Загребу задужено за промоцију *грипена* које се побринуло за стварање позитивне медијске слике о том авиону. У водећим хрватским медијима појавили су се чланци у којима се *грипен* приказује као идеалан избор са техничке стране за мале државе чији се бројчани потенцијали свде на ескадрилу борбених авиона.

Швеђани су се у конкуренцији са „Локидом“ већ изборили за уговоре од по 14 авиона за Чешку и Мађарску и сада врло агресивно желе да обезбеде простор за пласман нових количина авиона на простору југоисточног дела континента. Осим за Хрватску, битка се води за Румунију и Бугарску. У односу на „Локид“, који ужива подршку званичног Вашингтона у родној на новом тржишту, шведски SAAB мора да се надмеће другим средствима – нешто нижом ценом ако се пореди са новим моделима F-16C/D и понудом за индустријску размену односно плаћањем преко офсет програма.

Већ до краја 2008. године може се очекивати одлука о избору авиона за ХЗС која ће показати да ли за државе из нашег региона већу важност има стратешко политичко партнерство или технички и економски фактори. То ће бити интересантно искуство и за Србију која ће са годину-две задршке у односу на хрватску морати да прође кроз сличан процес одлучивања о новом вишенаменском борбеном авиону. ■

ЛАТИЦЕ РУЖЕ РАТОВА

У најкраћем, сјајна илустрована монографија, изазовног и „поетичног“ наслова: „Балканска ружа ратова“, са одредницом у поднаслову: „Србија и Црна Гора, и замље Југоисточне Европе, из пера страних путника од краја 18. до пред крај 19. века“.

Књига о нама и за нас, који живимо у историји, за историју и од историје, па тиме, у много чему, и њене заточенике. Публицистички напор да се хронолошки исприча један век сурове, прекретничке и превратничке балканске збиље, уз поштовање историјских чињеница из времена када су светски путници наше чукундеде описивали као „бојовнике са метком у зубима“.

Реч је о бурном периоду од Француске револуције (1789), преко Наполеонових ршума Европом и војевања овдашњих народа за национално ослобођење, до судњег Берлинског конгреса (1878) и увода у расплет „Источног питања“, што је праскосорје коначног решавања судбине и поделе богате оставштине „болесника са Босфора“.

Тиме је завршен крвави расплет на Балкану, вековном боравишту у огњишту „десетак мањих колеричних народа“ и још више етничких група – сви различитог културног, религијског и језичког порекла, припадника различитих цивилизацијских кругова, којима је једино по чему су били слични, чак и исти, била злосрећна судбина под деспотијом Азијата и пуко сиромаштво. Ипак, у већини су били словенски народи, легитимни баштиничи славе моћне византијске цивилизације и вишевековне жртве Османске империје, који су, као староседеоци са простора цветања раскошне антике, заслуживали лепше име од једног душманског турцизма, као и повољнији третман (к)од себичних и самодовољних, војних и политичких, елита европског Запада.

ВНУТРИНА НИГДИНЕ

Аутори своју причу почињу стихом Танасија Младеновића о српској кући „у ружи ратова“, чему следе тематске целине зналачки одабраних, умно цитираних, с мером коментарисаних записа безмало 300 странаца, који, ко на коњету ко табанајући, крстаре богатима и недођијама простора Полуострва. Па сморени и незнањем и заблудама обрвани, записују и објављују, одговарајући на знатижељу и увеселеније незајахљиве и блазиране Европе, видно наклоњене империјалној сабраћи Турцима. Писци су, с почетка, потпуно необавештени и доживљеним затечени, оптерећени предрасудама и стереотипима, заблудама и вештачким обрасцима, сведочили о овој „нигдини Континента“, „црној рупи“, и „задимљеној крчми“, „бурету барута“, „дивљем истоку Европе“, „резервату у којем царују мржња, неред и деривати свакојаког зла“,

„сабирној јами покора“, „постојбини малих колеричних народа“... Све то, разуме се, насупротив цивилизованој Европи!

Образи и презентацији тог обиља материјала, сачињеног од, по плебес овог пространог региона (520.000 км²) доста неповољних, записа о „лошим момцима Балкана“ – дорастао је био тим: Радован Ковачевић, цео родни век у мисији писане речи, подједнако успешан у новинарству и публицистици, након вишегодишњег претурања по 213 страних и домаћих извора – књига, часописа и листова тог давнашњег времена, написао текст за 325 страница раскошно илустроване књиге овећег формата. Прикупљање богатог и оригиналног ликовног материјала – прилога графичара од пера и инвенције, те селекција и приређивање за штампање стотина ликовних прилога – била је брига Момира Марјановића, дипломате који је годинама све слободно време трошио на трагање, а делом и дешифровање илустрација, налазећи их у књигама, периодичи и штампи, по антикварницама и у оставштини колекционара, у архивама и на бувљацима западних метропола. А лепотом књиге се, веома запажено, бавио, деценијама примерни мајстор у опремању издања престижног војног издаваштва, академски сликар Александар Шведић, који је овом публикацијом са десетком оверио први пензионерски семестар у служби штампарства.

И ето једног од капиталних издања агилног „Филипа Вишњића“, за шта заслуге, сигурно, имају и рецензенти, врхунци зналци ове проблематике, академик Дејан Медаковић и признати музејски и архивски стручњак Милић Ф. Петровић.

ОДБРАНА ИДЕНТИТЕТА

Штиво је зналачки груписано у 11 поглавља, што тематски успешно прати и веродостојно допуњује око 300 аутентичних илустрација. Почиње причом о томе како је далеке 1794. овај простор из незнања и заблуде, млађани дипломац Кембрица, Џон Морит, „крстио“ као Бал Кан, што је био подругљив турцизам у значењу „ланац шумовитих планина“, уместо да је уписао Хемус, стари и лепши назив овог географског подручја. Па се са незнањем и заблудима наставља описивање и завршава стереотипима који нас, потомке, бар век после, представљају у баш

лошем светлу, што има високу цену, чак и у крви. Трагична је истина, вели академик Медаковић, да нас Запад својим неразумеванјем, заблудама и предрасудама, већ два века, „тешко рањава, одузимајући нам право и на одбрану нашег идентитета“.

Крстарећи балканским богатима и недођијама, стотине тих западњака, различитим поводима и у разним мисијама, борави у стаништима наших далеких предака. Па пишу и објављују, често необавештени и заблудели, чиме су стварали лингвистичке основе за речи балканизер и балканизам, које су одавно ушле у језик насиља, постале обележја глобалних пошаста, синоними зла и нетолеранције, уписане у речнике и лексиконе, енциклопедије и политичке бедекере: прва у значењу погрде и псовке; друга као парадигма неслоге и расцепканости ратоборних државица једног региона, затегнутих односа које заоштравају и, из својих интереса, подстичу велике силе. Живи и појам балканштина, као синоним за некултурно и нецивилизацијско, чак дивљачко понашање од локалне до глобалне сцене.

Књига је, по садржају и порукама, не само изазовна већ, рекао бих, преко потребна за тумачење онога што нам се, игром судбине и вољом моћних, догађало, а и да би се прокикло у оно што би нам се – оваквим какви смо и где обитавамо – вероватно могло догађати. Ето разлога више да се овај својерестан водич кроз историју Балкана утолико пажљивије чита. ■

Иван МАТОВИЋ

ВОЈНОТЕХНИЧКИ ГЛАСНИК

Из садржаја децембарског броја *Војнотехничког гласника* издвајамо текстове о есперименталном испитивању ролерона у аеротунелу Т-38, моделовању и анализама противоклопне борбе, те дигиталној топографској карти 1:250 000 према стандардима НАТОа. Они које занимају могућности имплементације савремених система управљања саобраћајем у систему одбране и дефинисање ефикасности организованог колонског саобраћајног тока, имаће разлога да набаве нови број овог гласила. ■

ЗАВЕТ

Пред читалачком публиком појавио се *Завет* – први број гласила Савеза потомака ратника Србије 1912–1920. године. У уводном тексту главног и одговорног уредника Петра Дамјанова, као одговор на питања како, зашто и коме данас дарују *Завет*, стоји да тековине наслеђа, као неизбрисиви траг у времену, постају снага читавих нараштаја да истрају у борби за непрестано ширење хоризонта лепшег, бољег, богатијег и слободнијег друштва, и у њему слободнијег човека. Оне допиру све до наших дана, прожимајући столећа и покољења, опиру се пролазности, трају и уздижу као лук пребачен са обала снова до литица јаве, попут дуге разапете између нас и наших предака. Њихово ослушкивање, призивање или кадшто, само наслуђивање, данас можда пресудније него икада раније, представља снажно извориште надахнућа, тај преко потребан подстицај за нова прегнућа.

Као што се пут учи путујући, историја се чува, баштини и наслеђује једино ишчитавајући, увек изнова трагова у времену. Зато вам *Завет* истински препоручујемо. ■

РЕВИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТ

У новом броју *Ревиије за безбедност*, стручном часопису о корупцији и организованом криминалу Центра за безбедносне студије, можете читати о антикорупцијским мерама на локалном нивоу и посебним доказним радњама у новом *Законику о кривичном поступку*. Контрола имовине јавних функционера и службеника, безбедност личних података у Србије, али и утицај јавног криминала на легалне економске токове, те међународна сарадња у супротстављању организованом криминалу, такође су теме првог броја *Ревиије* у 2008. години. ■

В. ПОЧУЧ

ФЕСТИВАЛ РОДОЉУБИВЕ ПОЕЗИЈЕ СЛАВОДОБИТНИЦА СА КОСМЕТА

Републички одбор Савеза потомака ратника Србије од 1912. до 1920, у сарадњи са Удружењем књижевника Србије и Централним домом Војске Србије, организовао је Трећи фестивал родољубиве поезије. На фестивалу, који је у препуној универзалној сали Централног дома ВС у Београду отворио председник Савеза Љубомир Марковић, представило се петнаестак песника из свих крајева Србије, међу којима је било доста младих. Жири са професором српског језика и књижевности Петром Гајановићем на челу прогласио је за најбољу песму „Коло“ Валентине Питулић, која је специјално за ту прилику допутовала са Косова и Метохије. Да је награда потпуно заслужена, потврдио је и суд публике чији се избор ове године поклопио са избором жирија, тако да је та песма освојила и награду публике. Друго место припало је Далибору Филиповићу из Књажевца за песму „На коју страну да окренемо главу“, а треће Војиславу Дубаку из Ниша за песму „Метохија“.

У уметничком делу програма наступили су глумци Зоран Симоновић и Лепомир Ивковић, почасни чланови Савеза потомака, и музички уметник Милорад Ђурић. Публици је том приликом представљен и први број „Завета“, новог гласила Савеза потомака ратника Србије 1912–1920. године. ■

ЛИРСКИ МЕДАЉОНИ У ОДБРАНИ ЛЕПОТЕ СВЕТА

БРАНИМ СЕ ПЕСМАМА

Друга књига песама Радмиле Ђукелић „Светлост у даљини“ представљена у Удружењу књижевника Србије

У свечаној сали Удружења књижевника Србије, 12. децембра 2007, одржана је промоција књиге поезије „Светлост у даљини“, аутора Радмиле Ђукелић. Књигу је издала „Српска књига“ из Руме, а штампање су помогли Скупштина општина Чукарица и модна кућа „St. George“. Посебну захвалност песникиња је изразила Милану Гутићу и компанији INSTEL. Осим ауторке, на промоцији су говорили академик Матија Бећковић и песници Луне Левојац и Срба Игњатовић, а у уметничком делу програма публика је уживала у звуцима чаробне фуле Боре Дугића.

Са Радмилом смо разговарали неколико дана касније, у паузи скупштине Удружења књижевника, чији је члан постала непосредно пред промоцију своје књиге. У родном Босанском Грахову, прича нам, живела је све до 1994. године, када се са породицом, силом тадашњих прилика и неприлика, преселила у Београд, где и данас живи, ради и ствара. Ово је њена друга књига поезије. Прву је објавила 2003. године са називом „Уместо загрљаја“. Учесник је бројних фестивала поезије, пише текстове за музичке композиције, добитник је више фестивалских награда, посебно за родољубиву поезију.

У својој најновијој књизи обрађује теме завичаја и љубави, али и туге због „згаришта света, рањена и болна“ (из песме „Молитва Лазару“). Стихови су јој „последњи бедем одбране“ (из песме „Браним се песмама“), што је и навело рецензента Перу Зупца да у поговору књиге напише да је „Радмила исписала књигу лирских медаљона као одбрану лепоте света у којем је затечена и заточена“. ■

А. ДАМЈАНОВ

Пише
Горан МИЛОШЕВИЋ

ВИТЕШКА
ВРЕМЕНА (2)

У СКЛАДУ С РАТНИМ ПРАВИЛИМА

Још од Законика цара Душана у Србији се поштовао „ратни кодекс“. Никакав ратни циљ, ни најправеднији разлог ратовања, није смео да буде оправдање за евентуалне злочине. Почињено нечовештво према ратним заробљеницима, или цивилима на запоседнутој територији, строго је кажњавано. По царском закону, главне војсковође биле су још тада одговорне за понашање и деловање својих војника.

Обзиром на своју садржину и смисао, један број одредаба Душановог законика, за оно време изузетно напредног правног документа, има карактер норми данашњег хуманитарног и ратног права. Другим речима, дејство многих од тих одредаба, а посебно оних којима су регулисана питања употребе одређених средстава и метода ратовања, протезало се и на ратне околности. Зато ћемо их изложити у њиховом изворном садржају.

Члан 109. гласи: *О отровима. Ко се утврди као мађионичар и отровник, да се казни по закону старих отаца.* Пажљиво читајући овај члан можемо закључити да се овде ради о забрани употребе отрова, односно хемијског оружја, гледајући са аспекта данашњег ратног права.

Члан 116. забрањује гљачку на непријатељевој територији и строго регулише поступак са узетим стварима: *О налазачу.....а што нађе у туђој земљи, на војсци, да води и носи пред цара и војводу.*

Члан 129. представља одредницу командне одговорности, што показује велики напредак српског средњовековног права и уоквирује одговорност властодршца за поступке својих потчињених војвода: *Овлаштења војводама. На свакој војсци да заповедају војводе исто као и цар – што рекну да се послуша, ако их ко у чему не послуша, нека буде иста осуда као и онима који не би цара послушали и што има малих и великих судова на војсци, да им суде војводе, а други нико.*

Члан 130. Душановог законика је на неки начин претеча садашње Женевске конвенције, јер је санкционисао један од тешких ратних злочина. Тај члан односио се и на царске и на непријатељске војнике. Он у изворном облику гласи: *Црков кто обори на војсци, да се убије или обеси.* Војсци се наређивало да се пажљиво одно-

си према црквеним добрима. Предузимане су најдрастичније мере према онима који би дирали црквене ствари. С правом можемо истаћи да наведени члан представља заштиту културних добара.

На врхунцу правног уређења државе, Душанов законик потврђује праксу устаљену ранијим законима, какав је био и *Војнички закон, о баштинама као основици војне организације: И баштине све да су слободне од свих работ и поданик царства ми, разве да дају соће и војску да војују по закону*. Душанов Законик у многим својим члановима помиње „законе старих Отаца“, при томе мишљења на Савин *Номоканон* и законе осталих српских великана.

Члан 131: *О свађи. На војсци да не буде свађе, ако ли се два сваде, нека се бију, а нико други од војника да им не помаже ако ко потегне и помогне сукоб, и они нека се бију*. У овом члану видимо величину војничког позива и војничке части. Цар Душан захтева строгу дисциплину међу својим војницима, мада одобрава и двобој за решавање свађа, што даје једну веома лепу особину српског војника – *витештво*. Бити витез повлачи за собом и велику одговорност за своје поступке. Витезови су били познати по човекољубљу и оданости према своме господару.

У члану 49. који се односи на заштиту цивилног становништва, односно њихове имовине, која је била заштићена од уништења, каже се: *О властелину крајишнику. Властела крајишници, која војска туђе греде и плени земљу цареву, тере пређе опет през њих земљу, то-зи властела све да плате през којих пређе државу*. Крајишници, односно властела која је имала задатак да обезбеђује сигурност граница за све време владавине династије Немањић, морали су, дакле, да надокнаде сву насталу штету коју би починили плјачкаши или туђе војске, како цару, тако и становништву које је било олђачкано. Ако су пак „гусари“, односно разбојници, или било какви странци, успели да побегну са пленом, властелин – крајишник морао је да седмоструко надокнади штету.

ЗАШТИТА, СМИСАО И УСЛОВ ВЛАСТИ

Будући да царски полицијаци немају други посао него да штите грађанство, сасвим је разумљива одредба да лично надокнађују причињену штету сваком оштећеном становнику те области, што представља веома важну сигурност приватне имовине цивилног становништва. Таква одредба не постоји у данашњим конвенцијама о заштити цивилног становништва.

Члан 144. дефинише институцију избеглице и штити њен статус и имовину: *О избеглици. Ако се нађе властелин или властеличић, или ко био други царства ми, као избеглица, а околна села и жупа крену на грабеж на његову кућу и на његов иметак, што буде оставио, они који то учине да се казне као издајници царства ми*.

Члан 185: *О тамници. На исти начин, који држи тамнице царства ми: Да не приме ничијега човека без писмене заповести царства ми*. У наведеном члану законодавац обавезује да нико не може бити у тамници без писмене наредбе или слободно можемо рећи изречене пресуде, што представља снажну и веома важну законску одредбу и ставља човека као јединку у законски циклус праведности и поштовања.

Јачајући заједно са државом и народом, војска је у време Немањића достигла ниво беспрекорне организације – са изванредним и провереним командним кадром, који је преузимао одговорност за

поступке својих потчињених и захтевао правилан однос према верским објектима, заштиту цркава, надзирао поступање према заробљеном непријатељу.

Постоји велики број повеља из тог доба које се односе на размену ратних заробљеника и закључивање мира између зараћених страна. Поменућемо само најважније.

Јануара 1364. године закључена је размена заробљених ратника између кнеза Војислава и Дубровачке Републике. Радило се о неком Влаху Дубравцу „де се Добрили“, којег су Дубровчани заробили. Дубровачка Република обавештава марта 1404. године војводу Сандаља да је пустила његовог човека (Стинада), па га сада моли као „љубљеног пријатеља“, да он пусти њихове и да врати Републици што је узето.

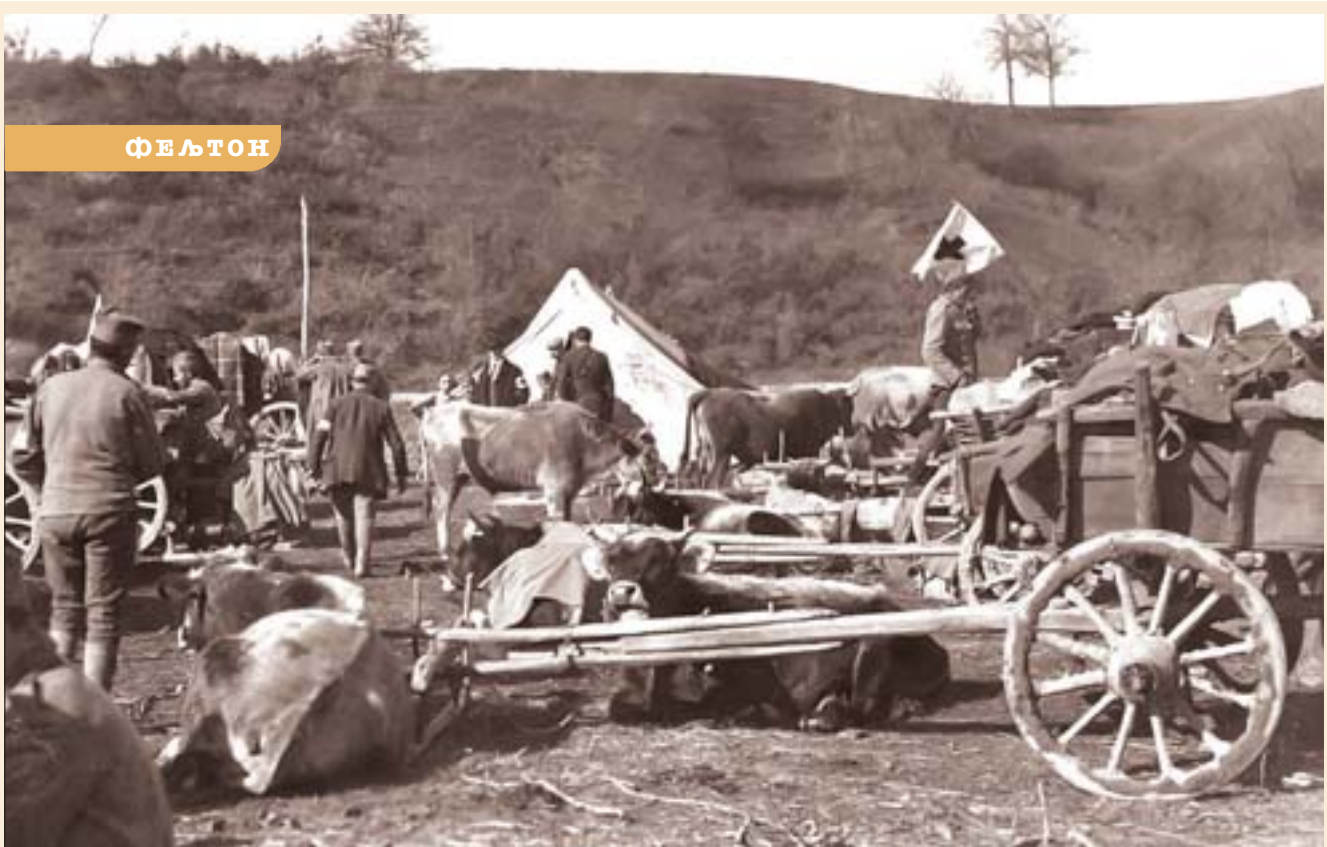
Замена заробљеника уносила се и у уговоре који су сачињени са најамницима. Тако на пример, у уговорима о најамничкој служби из 1403. године, између Грубача Дубчића „са својих 50 добрих јунака Луштинана“ и Дубровачке Републике стајала је, поред осталог, и одредба: *Ако ухвате (заробе) од речених (Луштинана) обећавају (Дубровчани) да га замене са истим од добивених заробљеника*.

Пуштање заробљеника и враћање отетих ствари обично се изводило по закључењу мира. У повељи цара Уроша из августа 1362. године о измирењу Дубровника и кнеза Војислава, предвиђа се пуштање свих „сужњева“ који се налазе у царевом земљи и код властеле.

По окончању рата у Далмацији, крајем 1389. године, босански краљ Твртко Први тражио је од Сплита, преко свог опуномоћеног посланика, крбавског кнеза Ђуре, да пусти на слободу заробљенике из прошлог рата и да пошаље посланике који ће предати град.

СРБИЈА НОВОГ ДОБА

Од Карађорђевић криминалистичких закона, па све до осамдесетих година 19. века у правном систему Србије није било прописа о поменутој теми. Тек децембра 1877. године Србија је донела документ од историјске важности познат као *Ратна правила по међународном праву*. Он се појавио у време настојања Срба и других балканских народа да се дефинитивно ослободе од турске окупације и стекну државну самосталност. Израз тих тежњи био је систем државно-политичких споразума о заједничкој оружаном борби за

кључених у периоду 1866–1868. године између Србије, Црне Горе, Румуније и представника бугарског националног покрета, док је уговор о савезу између Србије и Грчке из 1867. године био темељ политике балканског споразумевања тога доба.

У време познатих догађаја у Босни и Херцеговини 1875. године, Србија је преузела корак у правцу оживљавања балканског савеза, али је то прихватила само Црна Гора. Тако је закључен нов Уговор о савезу 1876. године. Активиран је уласком Русије у рат са Турском. На које кодексе понашања се рачунало у том рату види се и из обраћања кнеза Милана Обреновића српским војницима:

Срби војници! Ми не полазимо у овај рат гоњени људским мржњом и дивље освете, него проникнути неопходном потребом нашом и наше браће на истоку, потребом општег мира. Поносећи се лепим посланством просвете и слободе, које вам је божјим промислом на истоку поверено, ступајте поуздано и смело напред, подижући своје оружје само против оних, који би нам на супрот стали ... Не заборављајте ни на један тренутак, да у пределима, у које идете, живе наша браћа, која ће вас као своје избавитеље раширеним рукама дочекати. Има тамо, истина, и таквих, који су нам се вером одавно отуђили, али су и они, по крви и језику права наша браћа. Ако вам се они успротиве с оружјем у руци, оружјем их и сузбијајте, али чим га положе, штедите их, као и све друге противнике, и заклањајте њихов живот, њихове породице, имање и веру. То је моја тврда воља, а вама света дужност, то ће вам набавити поштовање просвећеног света, и убедити га да сте у њему заслужили боље место. Наш је покрет чисто народан. Он мора затворити своје редове елементима социјалног и верозаконог фанатизма. Ми не носимо преврат, ватру и опустошавање, но правду, ред и безбедност.

Међународно ратно и хуманитарно право у време српско-турског рата заснивало се на неколико међународних уговора – Париској декларацији о поморском рату из 1956. године, Женевској конвенцији за олакшање судбине

рањених војника на бојном пољу из 1864. године и Петровградској декларацији о употреби експлозивних зрна у рату из 1868. године.

Кнежевина Србија је Женевску конвенцију из 1864. године прихватила 24. марта 1876. Швајцарски савезни савет је, у име осталих држава потписница (све европске и већина америчких држава), 19. априла 1876. потврдио ту одлуку Србије, упркос противљењу Турске, која је наводила да је то њено унутрашње питање.

Текстом конвенције за олакшање судбине рањених војника на бојном пољу било је обухваћено 10 чланова, који су чинили главна начела хуманитарног права – рањени и болесни војници морају да се прикупе и негују, без обзира на то којој војсци припадају; војне болнице и амбуланте проглашене су неутралним, те зарађене стране морају да их поштују и штите, као и целокупно њихово особље; затим, санитарско особље не може да се зароби, оно може наставити да обавља своје дужности и после окупације, или да се врати својој војсци. Уведен је посебан знак распознавања – црвени крст на белом пољу (на застави или на белој повесци на руци). Међутим, Турска је током 1876. и 1877. године, одбијала да користи знак цр-

веног крста и одабрала је црвени полумесец, који је касније постао потпуно равноправан симбол са црвеним крстом.

Предвиђено је да појединости везане за поштовање конвенције уређују главни команданти зарађених страна према упутствима својих влада, а сходно главним начелима конвенције.

Конвенцију је на српски језик превео и штампао Главни одбор Друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима за време рата (Друштво Црвеног крста Србије). Текст конвенције штампан је на два листа, а Друштво га је убацивало и у новоштампано Упутство за службу војног санитета српске народне и стајаће војске из 1876. године. Конвенција је објављена и у Српским новинама, број 105, 14. маја 1876. године. ■

(Наставак у следећем броју)

ХУМАНО СА ЗАРОБЉЕНИМ ПРОТИВНИКОМ

Обраћајући се српским ратницима пред рат с Турцима, кнез Милан Обреновић заклиње их да поштују начела ратног права и покажу хуманост према ратним заробљеницима, посебно према браћи по крви, вери и језику.

– Не заборављајте ни на један тренутак да у пределима у које идете живе наша браћа, која ће вас као своје избавитеље раширеним рукама дочекати. Има тамо, истина, и таквих, који су нам се вером одавно отуђили, али су и они, по крви и језику права наша браћа. Ако вам се они успротиве с оружјем у руци, оружјем их и сузбијајте, али чим га положе, штедите их као и све друге противнике, и заклањајте њихов живот, њихове породице, имање и веру. То је моја тврда воља, а вама света дужност, то ће вам набавити поштовање просвећеног света, и убедити га да сте у њему заслужили боље место.

ДОГОДИЛО СЕ...

16. јануар 1927.

У Београду је умро српски географ Јован Цвијих, оснивач антропо-географије и геоморфологије у Србији и Српског географског друштва. Студије физичке географије и геологије на Бечком универзитету завршио је 1892. године, а већ 1893. године је докторирао на истом универзитету. Марта 1893. постао је редовни професор Велике школе у Београду. Читав живот посветио је проучавању Србије и Балканског полуострва, путујући скоро сваке године по Балкану. Био је

председник Српске краљевске академије, почасни доктор на Сорбони и на Карловом универзитету у Прагу.

18. јануар 1919.

Француски премијер Жорж Клемансо отворио је Версајску мировну конференцију. На скупу представника 27 држава победница у Првом светском рату право одлучивања имале су само Велика Британија, Француска, САД и Италија. Мировним уговором потписаним 28. јуна 1919. Немачка је преузела одговорност за рат, обавезала се на исплату ратне штете и забрањено јој је наоружавање. Створене су нове државе Пољска, Мађарска, Чехословачка, Естонија, Летонија, Литванија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

20. јануар 1945.

У Београду је умро војвода Петар Бојовић. Учествовао је у свим ратовима које је Србија водила од 1876. године. У балканским ратовима био је начелник Штаба 1. армије, а у Првом светском рату командовао је 1. армијом у биткама на Церу и Дрини. Због успешног вођења 1. армије приликом пробоја Солунског фронта и после тога, унапређен у чин војводе 26. септембра 1918. године. Уочи немачког напада априла 1941. симболично је именован за помоћника Врховног команданта, али није имао никаквог утицаја на догађаје.

20. јануар 1921.

У Београду је умро војвода Живојин Мишић. Учествовао у српско-турским ратовима 1876–1878, али и у српско-бугарском рату 1885. године. Пензионисан је 1904. године, али је на захтев начелника Главног генералштаба Радомира Путника реактивиран и постављен за његовог помоћника 1909. године. На истој дужности био је и у ратовима 1912–1913. године и за заслуге је након Гумановске битке унапређен у чин генерала.

23. јануар 1916.

У Крфском каналу у Првом светском рату почело је сахрањивање српских војника у Плаву гробницу. После наточевчанских напора у албанским планинама и додатне голготе од 160 километара пешачења мочварним приморјем од Скадра до Валоне, српски војници су масовно умирали од тифуса, глади и исцрпљености. Како није било довољно места на Крфу и острвцу Видо, на које су пребачени тифусари, а и због опасности од ширења епидемије, одлучено је да их сахрањују у море. До 23. марта 1916. у Крфском каналу сахрањено је 4.847 српских војника и официра.

24. јануар 1965.

Умро је британски државник и писац Винстон Ленард Спенсер Черчил. Био је премијер од 1940. до 1945. и поново од 1951. до 1955. године. Као официр борио се 1897. и 1898. у британским колонијама Индији и Судану, а у Бурском рату био је ратни дописник. Од 1905. до 1921. био је државни подсекретар за колоније, министар трговине, унутрашњих послова, први лорд Адмиралитета, министар за муницију, министар рата и ваздухопловства и министар колонија, а од 1924. до 1929. министар финансија. Један је од највећих политичара 20. века, а за свој књижевни рад добио је Нобелову награду 1953. године.

Припремио Миљан МИЛКИЋ

УВОЂЕЊЕ ВЕРОНАУКЕ У СРПСКУ ВОЈСКУ

Решење о увођењу часова веронауке у Војску Краљевине Србије донео је Министар војни генерал Коста С. Протић, 23. јануара 1889. године. Предавачи су били војни свештеници, а у гарнизонима где војних свештеника није било, војницима су веронауку предавали парохијски свештеници. У оквиру Наставног плана за пешадију сталног кадра из 1905. године било је предвиђено предавање о верском значају војничке заклетве, значају владара као Божјег помазаника на земљи, значају војних и државних власти у верском смислу и значају крста и причешћа.

Један од водећих војних свештеника онога доба био је и протојереј – ставрофор Гаврило Милошевић. Рођен је 16. децембра 1880. у селу Слатина поред Књажевца. У балканским ратовима био је војни свештеник у Краљевској гарди и Четвртог коњичком пуку. У Првом светском рату заробљен је као војни свештеник и интерниран у логор Болдогазоњу у Мађарској. Указом краља Александра 4. августа 1927. постављен на место Референта за „српско-православну вероисповест у Министарству војске и морнарице“. На тој дужности остао је до своје смрти 23. јануара 1934. године. За рад је одликован Балканском споменицом, орденом светог Саве петог степена, орденом Белог орла петог степена и Југословенском круном четвртог степена. ■

ВОЈНИ ЧАСОПИС „РАТНИК“

Наредбом министра војног Кнежевине Србије генералштабног потпуковника Јована Мишковића, 24. јануара 1879. покренут је војни лист „Ратник“. Од првог броја, па све до његовог гашења – марта 1941. године, часопис „Ратник“ уређиван је као „лист за војне науке, новости и књижевност“. У њему су објављивани чланци из области ратне вештине, стратегије и тактике, наоружања и технике, организације војске, ратне историје. У „Ратнику“ је до покретања Службеног војног листа, децембра 1880. године, постојала и рубрика *Закони, укази и правила*. Све време излагања листа знатан простор посвећиван је актуелним темама из иностраних часописа, разним новостима и кратким вестима. Наредбом начелника Генералштаба Војске Југославије од 1994. године, 24. јануар се обележава као Дан Новинског центра „Војска“, данас „Одбрана“. ■

ОД ДЕСЕТ

Војни чино-

ви имају миленијумску традицију. Данас већина армија у свету употребљава чинове који изражавају степен старешинства и место појединца у хијерархијској лествици. Осим тога, они вреднују оспособљеност и способност појединца, а осликавају и организацију војске у погледу командовања и контроле што је од посебног значаја за њену употребу у рату.

Британци чинове називају „rank“, Французи „grade“, Италијани „grado“, Немци „dienstgrad“, а Руси „чин.“ У НАТОу се примењује посебан стандард (STANAG 2116-NATO Codes for Grades of Military Personnel), у коме су чинови подељени по важности, а означавају се словима и бројевима од OR-1 до OR-9 и од O-1 до O-9. Слово O означава официра (officer), док слова OR означавају остале чинове (other ranks).

У војној терминологији уобичајене су речи десетар, водник, капетан, пуковник, генерал – чинови који изражавају степен старешинства и хијерархијско место на војној лествици. Први називи за војне команданте примењивани су у Спарти и Атини, док су прве чинове у војску увели Римљани.

■ АНТИЧКО ДОБА

У античко време, када није било стајаћих војски већ су се оне сакупљале по позиву и према потреби, трупе су у борби водили владари или други великодостојници. Тако се у Спарти командант војске називао *полемарх*, док су нижим јединицама командовали *лохаг*, *пентеконтер* и *еномотарх*. У Атини је главнокомандујући носио чин *стратег*, а коњичким и пешадијским јединицама су, зависно од величине и врсте, командовали *хипарх*, *таксијарх*, *хилијарх* и *архонт*. У старој Персији разрађена је војна организација на принципу десетина, чиме је омогућено непосредно командовање јединицама у борби.

Први чинови појавили су се у војсци Римске републике која је била професионална, па је имала потребу за таквом врстом хијерархијског организовања. Иако данашњи чинови не потичу од римских, треба поменути најпознатије – *decurion*, *option*, *centurion*, *tribuni militum* и *legat*.

Decurion (десетар, водник) старешина је најниже јединице – *conturbenie*, јачине од осам до десет војника. *Decurion* је био искусан војник, ратни ветеран, који се старао о обуци својих војника и предводио их у борби личним примером.

Option (нека врста данашњег поручника), био је заменик центуриона и обављао је више различитих дужности. У одсуству центуриона командовао је јединицом у борби. Кандидати за *option*-а називали су се *princepales*. Сваки *option* био је кандидат за центуриона.

Основни старешински чин у римској војсци био је *centurion* (поручник, капетан), који је командовао са 80 људи (10 *conturbenia*). Међу њима су постојале одређене разлике. Тако је центурион деснокрилне центурије уједно био и командант *манипуле* јединице од 160 људи коју су чиниле две центурије. Центурион који се налазио

АРА ДО ГЕНЕРАЛА

на штапској дужности код легата (генерала) командовао је кохортом (три манипуле), а одговарао је чину данашњег потпуковника. Највиши степен који је центурион могао остварити у војсци био је *centurion primi pilus*, командант деснокрилне центурије у легији, прве елитне кохорте. Он је уједно био и први помоћник *legatus*.

Центурион је могао да добије и титулу *praefectus castrorum*, што у савременом смислу одговара помоћнику команданта за логистику. По правилу, центуриони су долазили из редова слободњака и припадника римске аристократије. Лично су предводили јединице у борби, а изузетно су добијали назив *tribuni militum*, помоћници легата, који су најчешће у борби командовали манипулама или кохортима. Један од трибуна – *militum* био је помоћник легата, а након одласка у пензију могао се кандидовати за сенатора.

Највиши чин у војсци старог Рима био је *legatus* – бригадни генерал, командант легије, јединице јачине три до седам хиљада људи, која је била потпуно самостална. По правилу је долазио из редова

високе римске аристократије – сенатора или префекта. Најпознатији легат био је Јулије Цезар.

У раном средњем веку војском су командовали владари и остали великодостојници – витезови, барони, грофови и кнезови. Прва појава војничких назива датира из 12. века – *senescal* – командант краљеве војске, *konetabl* – командант коњице и *маршал*. Ускоро су се појавили и чинови: *capitanus*, који је командовао јединицом јачине од десет до неколико стотина људи и *sergeant* – водник. Из првог назива потичу сви данашњи официрски, а из другог сви подофицирски чинови.

■ СТАЈАЋЕ ВОЈСКЕ

Чинови у данашњем смислу настали су са појавом стајаћих војски. У 15. и 16. веку у армијама земаља Западне Европе чинови су се развијали одвојено у копненој војсци и ратној морнарици. Основу за развој чинова у копненој војсци представљао је чин поручник-капетан, а у ратној морнарици капетан-командант брода.

Ван сваке сумње, најстарији војни чин је десетар, који потиче још из времена старог Рима – *decenturion*. У данашњем смислу речи десетар потиче од италијанског назива за командира четнице, одељења или тима *capo de squadra*, који се с временом променио у *corporale* – каплар. И назив водник – *sergeant* датира још из 13. века.

Војни чин *capitaneus* појавио се у 16. веку, али се као назив у тодашњој Италији употребљавао још у 10. веку. Чин капетана у већини случајева имали су слободни грађани или нижи племићи, који су командовали јединицом од 50 до 250 људи.

Данашњи чин мајора порекло има у називу *sergeant-major* из друге половине 16. века. Већина тадашњих витезова имала је више *sergeant*-а који су их опслуживали. Најискуснији је имао одређене штапске функције у највишим командама и генералштабовима. С временом се израз *sergeant* изгубио, па је остао само мајор.

Са појавом пукова (регимента) настао је и чин *colonel* – пуковник. Тај чин везује се за шпанског краља Фердинанда, који је на почетку 16. века организовао своју војску у двадесет јединица – *colonelas*. Командант је добио име *capo de colonelo*. Касније, у 17. веку овај чин су у својим пуковима задржали Французи и Италијани. Пуковник је обично био богатији племић. Његов помоћник добио је назив *lieutenant-colonel*, што одговара данашњем чину потпуковника.

Конечно, највиши војни чинови – генерал и адмирал, такође воде порекло из давнина. Генерал има извор у латинском називу *capitaneus-generalis*, што значи *општи, главни*, док је чин адмирала настао из арапског назива *амир-ал-бахр*, што значи командант на мору.

Значај чинова у војсци је вишеслојан. Они не представљају само ознаке и називе, већ да репрезентују квалитет у раду и да одражавају знање, вештине, способност и ауторитет у руковођењу и командовању њихових носилаца. ■

Станислав АРСИЋ

ПРАСЛОВЕНСКИ КОРЕНИ

Речи *чин* и *војник* су прасловенског порекла. Прва има више значења – *низати, постављати у врсту, скупљати*, док друга означава обичног (простог) човека који се бори и ратује.

Војници се данас у армијама у свету различито зову. Британци их зову „*soldier*“, Французи „*militaire*“, Руси „солдат“, Немци „*heeres soldat*“ а Италијани „*soldato*“. Припаднике ратне морнарице Британци зову „*sailor*“, Французи „*militaire*“, Немци „*marinen soldat*“, Руси „*матроз*“, а Италијани „*marinaio*“.

Припаднике ратног ваздухопловства Британци називају „*airman*“, Французи „*aviateur*“, Немци „*luftwaffe soldat*“, Италијани „*aviatore*“ а Руси „*љотчики*“.

Подофицире Британци називају „*non-commissioned officer*“, Французи „*sour-officier*“, Немци „*unteroffizier*“, Американци „*staff-officer*“, Италијани „*sotoufficale*“, а Руси „*сержант*“. Виши чинови међу подофицирима су „*заставник*“, „*feldwebel*“, „*Sergent-Major*“, „*wofant officer*“.

РАНАЦ

Судбинска је ствар – тај ранац! Тачније – чудовишна! Колико пута сам се спремао да га учиним лаким и удобним за ношење. Али, он се увек успротиви! Он то не жели. Он има своје жеље, он је упоран.

Све говори о томе да ћу га смекшати. Ко је, на крају крајева, господар? Он или ја? Ко ме припада да наређује, коме да се потчини?! Дакле... Какво је то путовање са натезањем и вајањем? Истинско разочарање. А тај надувен, огроман ранац, зар није библијска мука? Већ у трамвају заузимам, због њега, место више; приљубити се уз њега апсолутно је немогуће. Још на улазу ме због њега вуцарају тамо и овамо. Права загонетка је како сам уопште упао у купе. Збацили га са рамена може бити опасно по живот оних око мене. Горе, у мрежастом сепареу, сличан је планини, толико да га даме које седе испод њега читав дан бојажливо гледају испод ока. И још би хтео да га узем са собом у сваку шетњу...

Јер какво је то путовање без могућности да се усредсредим? Ништавно. Максим у Беч, Максим из Беча... Изгубљено време, узалудни напор. Ево, уосталом, те чудесне планине, те „предивне громаде“, тог „планинског врха“ или како га већ зову. Шта видим у њему? Поникле главе, погрбљених леђа, убрзаног пулса, идем ја са мојим ранцем и осећам како ми се његови ремени урезају у леђа и како ми његово седло до бола криви кичму. Како да се духовно усредсредим, кад се мој „центар“ телесно опустио надоле и лежи на мени као тешки терет? Вероватно се управо тај патуљак и наслађује путовањем. Зато што се ја не наслађујем готово ни с чим. Он, тај идол, то чудовиште, тај кошмар, који теглим сав живот! Да, он поскакује, ја га вучем; он влада, ја служим; он путује, ја га само пратим. Обременујуће, неподношљиво, понижавајуће!

Али, данас сам напакон објаснио себи како му је успело да ме понизи до улоге свог слуге и осмелио сам се помислити да бих ускоро могао да се ослободим. Ствар је у томе да сам схватио зашто он не дозвољава себи да се смањи, тачније, зашто ја то не разумем. Као прво – из страха, као друго – због сујете.

Па ја њега товарим. А када га украсим, велим вам то потпуно искрено, мноме овладају, муче ме, две недостижности. Прва се назива „одједном“... Друга – „бити прави алпиниста“. Зато он остаје пун, препун, огроман.

„Одједном“... То значи – страх пред случајностима и опасностима путовања: одједном захладни, постане влажно, кишно, претопло, загушљиво; добијем кијавицу, кашаљ, почне несвестица, мигрена, заболи желуцак или нешто друго. Па све треба предвидети, осетити, обезбедити...

„Бити прави алпиниста“... То је сујета, дакле треба да будеш снабдевен – као прави алпиниста. А ако ваља говорити, сасвим поверљиво, међу нама, никада не предузимам велике и тешке послове уз планину. Све је тешко, притиска. Па „изглед“ се не односи на постојање! Или не? А ако тај „изглед“ кошта таквих напора, онда до истинског „постојања“ ствар уопште и не долази?..

О, владару над животом мојим! Шта све не морамо, на сличан начин, вући док смо у животу! Нама се све чини да не можемо овога или онога да се лишимо: испочетка то све морамо да накупимо, зарадимо, добијемо, обухватимо... Наравно, нико вас за то не може прекорити: паметан човек, стиче материјална добра и увек је према њима брижљив. Али, само се од себе разуме и то да нико од нас не жели заостајати за другима: тиче ли се то крзнене шуборе, мотоцикла или нечег другог. У реду! Приватна својина, природно, осигурава се и чува. Међутим, ту се поставља главно питање: како то, напакон, испадне да све што смо стекли овлада нама, да нас оптерећује и пене се на наша леђа, постаје наш владар и идол? Како се образује тај лажни центар на леђима, тај проклети „ранац“?

Да, а шта да радимо са нашом „имовином“, да она не постаје владар над нама, већ да остане наше истинско оруђе? Можда ће нам и овде помоћи унутрашњи преображај, и ми ћемо почети борбу за ослобођење од спољашњег света – из самих себе?! ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. јануар

Православни

18. јануар – Свети Теопемт и Теона – Крстовдан

19. јануар – Богојављење

20. јануар – Сабор светог Јована Крститеља
– Јованџан

27. јануар – Свети Сава, први архиепископ српски

29. јануар – Часне вериге светог апостола Петра

31. јануар – Свети Атанасије Велики

Јеврејски

29. јануар – Ту бишват

СВЕТИ САВА

Рођен је 1169. године као син великог српског жупана Стефана Немање. Још као младић жудео је за духовним животом, због чега се повукао у Свету Гору где се замонашио. Био је веома учен, марљив и ревностан. С временом је посто појам чистоти, мудрости и добре воље. Изборио се за независност српске цркве и постао први архиепископ српски.

Заједно са оцем подигао је Хиландар, а потом и многе друге манастире, цркве и школе. Два пута је путовао на поклоњење светињама у Свету земљу. Мирио је браћу завађену око власти, Србе са суседима и дао огроман допринос утемељењу српске државе и њене културе.

Уносио је мир међу балканске народе, радио на њиховом зближавању и узјамном поштовању. Свом народу је дао хришћанску душу која је остала и после пропасти српске државе. Скончао је у Трнову 12. јануара 1236. године. Краљ Владислав је пренео његово тело у Милешеву, одаскле га је подигао Синан паша и спалио на Врачару, 27. априла 1595. године. ■

ТУ БИШВАТ

Хамиша ашар бишват или скраћено Ту бишват, што значи петнаести дан месеца шевата, описује се у Мишни (основни део Талмуда) као Нова година дрвећа. Њеним установљењем требало је да се реши питање везано за библијске прописе и пољопривреду (одвајање десетине приноса за свештенике). Ту бишват је скоро замро крајем 11. века када је у налету крсташа на Палестину велики део јеврејског становништва страдао или био расељен по земљама Истока. Тек у 16. веку сефарди су оживели традицију Ту бишвата коју су прихватиле и друге јеврејске заједнице у Европи и северној Африци.

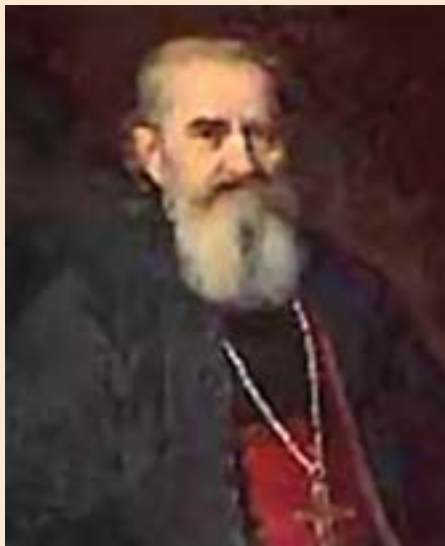
Обичај налаже да се за празник на сто износе разне врсте воћа, а благослов пре узимања се изговара над смоквом, вином, нармом, маслином, урмом... Том приликом, рецитију се псалми „шир амаалот“. Деци се припремају врећице са воћем. У храму нема посебног ритуала и не сме да се пости.

Нова година дрвећа је постала симбол ослобођења земље и претварање пустиње у плодну земљу. Данас у Израелу Ту бишват означава почетак пролећа. Млади проводе тај дан у природи и у церемонији сађења младог дрвећа. ■

ИЛАРИОН РУВАРАЦ

БРАНИЛАЦ ИСТОРИЈСКЕ ИСТИНЕ

Хваљен и величан од својих ученика и следбеника, а истовремено нападан и потцењиван од својих противника, Руварац је убрзо, после оснивања Српске краљевске академије науке и уметности, изабран за академика (1888). Необично обдарен, с урођеном особиним критичког односа, постао је историчар с изванредним смислом за тачност појединости. По природи страствен, био је до крајности борбен у сукобу између критичке и традиционалне српске историографије.

Творац критичког правца српске историографије, током многих деценија признат као „најзнаменитији, најкритичкији и најумнији српски историчар, врховни носилац српске историографије“ у другој половини 19. века, Иларион Руварац рођен је 14. септембра 1832. у Сремској Митровици. Пре замонашења (1861) звао се Јован. После завршених шест разреда гимназије у Сремским Карловцима (1850), прешао је у Беч где је окончао гимназију и студије права (1856). А онда, вративши се у Сремске Карловце, завршио је Богословију, где је касније био професор и ректор. Од 1882. је архимандрит у фрушкогорском манастиру Гргетегу.

Руварац је врло крупна појава у историографији и културном животу Срба. Прошао је све фазе које једна истакнута личност, бавећи се историографијом, може проћи – доба борбе за своја начела, доба њиховог истраживања, доба похвала и оспоравања, доба признања. Први Руварчев научни рад био је „Преглед домаћих извора старе српске повестнице“ (1856). Необично обдарен, с урођеном особиним критичког односа, постао је историчар с изванредним смислом за тачност појединости. По природи страствен, био је до крајности борбен у сукобу између критичке и традиционалне српске историографије.

Представници старе традиционалне школе су га безобзирно и неоправдано нападали и вређали. Нарочито га је нападао Панта Срећковић, историчар његове генерације, који га је на-

звао „рушитељем народних идеала“, док Пантини радови одају крајњу некритичност и непознавање историјског метода. Он је испевао своју „Историју српског народа“ на основама народног предања.

Главне борбе између критичких и традиционалистичких српских историчара тога времена биле су око Вука Бранковића и Косовске битке, око тога да ли је краљ Вукашин убио цара Уроша, око Велике сеобе Срба преко Саве и Дунава, око тзв. вековне независности Црне Горе. Непоклебљиви борац за истину, као ригорозни историчар, Руварац је закључивао само на основу чињеница. Оштро је разликовао приказивање прошлости у научним студијама, од реконструисања прошлости у песничким делима. Био је неуморан у одбрани историјске истине, без обзира на то о којој је личности или догађају реч.

Иако је у цркви био конзервативних схватања, Руварац је својим научним радом веома допринео рушењу укореваних гледишта на српску прошлост, односно да се напусте романтичарски погледи из доба Омладинског покрета и да се живот почне посматрати и оцењивати реално.

Дабоме, тиме је индиректно помагао настојања Светозара Милетића и његових истомишљеника. Његова највећа заслуга је у томе што је у доба романтизма кренуо реалним правцем, што се код нас у историјској науци и јавном животу почело много трезвеније и реалније гледати на прошлост.

Хваљен и величан од својих ученика и следбеника, а истовремено нападан и потцењиван од својих противника, Руварац је убрзо, после оснивања Српске краљевске академије науке и уметности, изабран за академика (1888).

Оцењујући живот и дело Илариона Руварца, историчар Станоје Станојевић је писао: „Руварац је научник првог реда. Радови његови писани су дубоком

студијом, великим разумевањем и оштроумном критиком... Он је највећи историк српски“. А, Јован Томић каже: „Руварац је најистакнутији модерни историчар српски, творац критичког правца у раду на проучавању прошлости српског народа“. Много је историчара, међу којима су и двојица поменутих, који су сматрали да је Руварцу место на катедри, у Карловцима („српском Сиону“), а не у манастиру. Истовремено, питали су се како је могуће да један свршени правник и богослов, који није школован за историографију, тако сјајно схвата задатак критичког историчара.

Напори и резултати Руварца и његових следбеника тек се данас могу објективно оценити. У оно доба, у ватри полемика између два супротстављена тabora, све до победе нове критичке школе над старом, традиционалистичком, то је било тешко. Током последњих неколико деценија, одржано је подоста научних скупова и разговора о делу Руварца у српској историографији.

Иза себе је оставио бројна знаменита дела, међу којима: „Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху“; „Монтенегрина“; „О пећким патријарсима“; „О кнезу Лазару“; „Краљице и царице српске“ и др.

Руварчева смрт у манастиру Гргетегу, 21. августа 1905, сматрана је у свим српским крајевима као велики национални губитак. ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

СПОРТИСТА И СПОРТСКА ЕКИПА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2007.

ОРИЈЕНТИРАЦ И СТРЕЛЦИ

Четрнаести пут узастопце биће проглашени спортиста и спортска екипа године међу припадницима Војске. На адресу нашег магазина стигли су веома занимљиви предлози који су одсликавали сјајне успехе кандидата на домаћој и међународној сцени. Стручни жири, којим је председавао наш прослављени рукометни репрезентативац Ненад Перуничкић, за најуспешнијег такмичара у прошлој сезони одабрао је старијег водника Игора Вуковића, државног првака у оријентирингу, док је назив најбоље екипе доделио Стрељачкој дружини „Академац“, шампионима Србије и новим рекордерима у гађању из пиштоља великог калибра. Специјална признање припала су старијем воднику Ирени Огњеновић и старијем воднику прве класе Горану Тодоровићу.

Традиција се наставља. И ове године у акцији магазина „Одбрана“ изабрани су најуспешнији спортисти који су обележили такмичарску 2007. годину. Имајући у виду успехе на домаћој и међународној сцени, жири се нашао на „слатким мукама“ да по важећим критеријумима одвага њихов učinak.

Имали смо, као и претходних година, много такмичења, срчаних бораца, вештих такмаца, рекорда и рекордера који се распознају по томе што носе војничку униформу или су професионално везани за Министарство одбране, Генералштаб, јединице и установе, свеједно.

Дизани су пехари, славиле се медаље, чуле су се похвале, чак и на највишем нивоу, међу званичницима CISM (Међународни савет за војне спортове). Војска Србије је уважени члан те угледне организације, имамо канцеларију и људе у њеним највишим телима. Екипа Војске Србије имала је веома запажен наступ на 4. светским војним играма у Индији.

Наравно, проблеми су стари, али успеси су нови и инспиративни. Руку на срце, још наступаме у застарелој опреми, стрелци позајмљују такмичарско оружје, падобранци муку муче, мало је правих услова за припреме и постизање врхунских резултата.

ЖИРИ

Овогодишњи жири за избор спортисте и спортске екипе године имао је пет чланова. Била је заступљена реч струке, науке, јавности... Жирију је председавао наш прослављени рукометни репрезентативац Ненад Перуничкић, који је у својој богатој спортој каријери одиграо 142 утакмице за репрезентацију и постигао више од 450 голова. Освајач је златне медаље на светском првенству у омладинској и два бронзана одлијча у сениорској конкуренцији на светском, односно европском првенству. После више година проведених у најпознатијим европским клубовима (Кил, Барселона, Магдебург...), Ненад се вратио у своју Црвену звезду, са жељом да помогне не би ли се наш некада трофејни спорт вратио на стазе успеха.

Пуковник мр Бранко Бошковић је начелник центара Војне Академије Министарства одбране, заменик шефа делегације Војске Србије у CISM и први освајач звања војног спортисте године.

Велики допринос раду жирија дао је и пуковник Зоран Шћекић, начелник реферата за физичку обуку и доктрину Генералштаба ВС.

Новинар Ненад Миленковић, сарадник магазина „Одбрана“ и уредник у нашем магазину Бранко Колуновић употпунили су састав жирија.

Наши спортисти тренирају поред својих редовних обавеза и задатака. Додуше, уз све више разумевања за њихове напоре. Ипак, има сјајет одличних пласмана што нас уверава да ћемо спремно дочекати боље дане јер у „добром је лако добар бити“. Ове муке на којима се огледају јунаци усавршили смо до невероватних паралела и апсурдног количника између услова рада и резултата. А он је добрано у нашу корист!

ИГОРУ СВАКА ЧАСТ

У том сазнању и охрабрујућим победама протекао је и овогодишњи избор најбољих. Стручни жири се определио да назив спортисте године Војске Србије понесе старији водник Игор Вуковић, припадник Гарде, сјајан старешина и такмичар. Резултати који су га препоручили

стручном жирију садржани су, пре свега, у чињеници да је Игор освајач Кула Србије и државни првак у оријентирингу. И то у елитној сениорској категорији М21Е. У свету све популарнија спортска дисциплина наша је плодно тло и код нас. Захтева високу концентрацију,

знање топографије, упорност, издржљивост, борбеност, брзину... С тим што Игорa красе још многе особине, а беспрекорна физичка спрема је на истакнутом месту. Осим тога, реч је о свестраном спортисти који је прошле године остварио низ запажених резултата. На Балканијади у оријентирингу, одржаној у Инстамбулу, заузео је четврто место у спринт-дистанци, односно пету позицију на средњој дистанци. На војном првенству у полумаратону (Текериш) освојио је бронзану медаљу. Осмопласирани је на државном првенству у дуатлону (Панчево) и триатлону (Нови Сад). И седамнаесто место на првенству Србије у полумаратону вредно је помена. Члан је војне скијашке репрезентације.

За стаситог Шапчанина искусне колеге кажу да је старешина савременог кова, стручан, марљив, поуздан до перфекције и потпуно посвећен позиву. Сем осталог, пажњу је посветио свом образовању, па осим учења језика приводи крају студије на Високој школи за спорт, чиме ће стећи факултетску диплому и приближити се официрском чину. Игор је већ стекао диплому спасиоца на води горске службе спасавања.

■ ШАМПИОНИ СА РЕКОРДОМ

Тек у екипној конкуренцији није било дилеме. Сагледавајући резултате у прошлој сезони, жири је такође донео једногласну одлуку да назив екипе године Војске Србије додели Стрељачкој дружини „Академац“, правом расаднику талената, која је на државном првенству одржаном у Новом Саду не само освојила титулу шампиона већ и поставила нови рекорд у гађању из пиштоља. Тај састав је бранио боје нашег тима и на 4. светском војном првенству у Индији. Такмичио се са професионалцима и заузео 27. место. Имајући у виду да се тамо гађало из посебне врсте оружја, имали су велике проблеме с набавком пиштоља, позајмицама из наших клубова, увозом муниције која се не производи код нас, и тако редом. Све то је ометало припреме, па се пласман у Индији мора сматрати успехом.

Шампионску титулу у Новом Саду освојили су: капетан Слободан Милановић, потпоручник Милан Бероња и старији водник Саша Мудринић. Првог октобра прошле године, на ватрену линију градског стрелишта у Новом Саду изашло је осам најбољих екипа наше земље. У дисциплини пиштољ великог калибра 20+20 метака са 1.031 кругом поставили су нови рекорд Србије.

Слободан, Милан и Саша били су одлично припремљени и силно мотивисани. Њихов тренер пуковник мр Митја Гргић заслужан је за тој резултат. Искусни спортски педагог, под чијом руком су стасале генерације стрелаца на Војној академији, предводио их је и у Индији, где је у екипи био још један сјајан стрелац, капетан Раде Ковачевић.

Трочлана шампионска екипа састављена је од даровитих такмичара и узорних старешина.

Капетан Слободан Милановић бави се стрељаштвом од првих потпоручничких дана. Каријеру је обележио многим пехарима и медаљама. Припадник је Војне полиције, а радно место му је на Војној академији.

Потпоручник Милан Бероња заволео је стрељаштво за време студентских дана на Војној академији. Тренутно има мање времена за тренинг, јер се налази на дужности командира базе у Копненој зони безбедности.

Старији водник Саша Мудринић, даровити стрелац, велики заљубљеник у војни позив, поуздани је члан екипе. Припадник је механизованог батаљона у Бачкој Тополи. Отац је троје деце која радо срећују очеве трофеје, освојене на бројним такмичењима.

■ СПЕЦИЈАЛНА ПРИЗНАЊА

Опет у духу традиције, жири овогодишње акције за избор спортисте године доделио је два специјална признања. Реч је о донетима који заврећују свако поштовање, а не налазе се у предвиђеној конкуренцији.

Иако млађа по чину, дами ћемо дати предност. Старији водник прве класе Горан Тодоровић, као осведочени центлмен ће нам дати за право. Специјално признање додељено је старијем воднику Ирени Огњановић, припадници Гарде, најбољем стрелцу међу дамама у Војсци Србије. Да је тако доказала је и на већ поменутом Светском војном првенству у Индији, где се гађајући из пиштоља изборила за улазак у финале. Имајући у виду конкуренткиње које ће у великом броју наступати на Олимпијским играма у Пекингу, наша Ирена је остварила подвиг. Влада неподељено мишљење да је Ирена као старешина и спортиста у самом врху Војске Србије међу припадницама лепшег пола.

Горан Тодоровић Фаца

Ирена Огњановић

Специјално признање припало је и старијем воднику прве класе Горану Тодоровићу, припаднику чувеног 63. падобранског батаљона. Ко још није чуо за Фацу? Наравно, то му је надимак по коме га кратко ословљавају сви којима је драг, а коме није? Позната је његова тешка повреда задобијена на обуци, а још познатија срчана борба свестраног спортисте и човека пуног духа да устане из инвалидских колика. Доказујући да нада никада не умире, а предаја не постоји у свести правог војника, Горан је 23. јуна прошле године извео падобрански скок у тандему са инструктором Сашом Јојићем, као први српски паралегичар. Јавност је са великим симпатијама испратила тај подвиг, а Ваздухопловни савез Србије му је доделио посебну плакету и исписао његово име у својој историји.

Дакле, имамо се чиме поносити и коме честитати. Магазин „Одбрана“ одаће им признање за њихов учинак. Јавно и свечано, то признање биће им уручено, опет по традицији, 24. јануара у свечаној сали Централног дома Војске Србије. ■

Бранко КОПУНОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ВОЈНОМЕДИЦИНСКА АКАДЕМИЈА

расписује

КОНКУРС

За избор и реизбор лица у наставничка и сарадничка звања
Војномедицинске академије у Београду

а) Избор – на формацији ВМА

1. Једног наставника за предмет ФИЗИКАЛНА МЕДИЦИНА у звање ванредног професора
2. Једног наставника за предмет ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГИЈА у звање ванредног професора
3. Једног наставника за предмет МИКРОБИОЛОГИЈА у звање доцента
4. Једног наставника за предмет НУКЛЕАРНА МЕДИЦИНА у звање доцента
5. Једног наставника за предмет СТОМАТОЛОШКА ПРОТЕТИКА у звање доцента
6. Једног сарадника за предмет МИКРОБИОЛОГИЈА у звање научног сарадника
7. Једног сарадника за предмет ХИГИЈЕНА у звање асистента
8. Једног сарадника за предмет ПАТОЛОГИЈА у звање асистента
9. Једног сарадника за предмет СТОМАТОЛОШКА ПРОТЕТИКА у звање асистента.

б) Реизбор – на формацији ВМА

10. Једног наставника за предмет НЕУРОХИРУРГИЈА у звање ванредног професора
11. Једног наставника за предмет НЕФРОЛОГИЈА у звање ванредног професора
12. Једног наставника за предмет ИНТЕРНА МЕДИЦИНА у звање доцента
13. Једног наставника за предмет НЕУРОХИРУРГИЈА у звање доцента
14. Једног сарадника за предмет СТОМАТОЛОШКА ПРОТЕТИКА у звање асистента
15. Једног сарадника за предмет ОРАЛНА ХИРУРГИЈА у звање асистента

УСЛОВИ КОНКУРСА

Конкурсати могу лица на служби у Војсци Србије која испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су завршили медицински односно стоматолошки факултет и да испуњавају услове прописане Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама Војске Србије за избор и реизбор у одговарајуће наставничко односно сарадничко звање;
- да имају објављене научне и стручне радове;
- да показују склоност за наставнички рад;

- да су у последња два периода оцењивања оцењена службеном оценом „врло добар“ (истиче се);
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности односно који нису осуђивани за таква дела казном затвора дуже од шест месеци (утврђује по службеној дужности надлежни орган).

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- за наставна и научна звања под редним бројем 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12 и 13 могу конкурсати лица која имају научни степен доктора наука из области за коју се бирају;
- за сарадничка звања под редним бројем 7, 8, 9, 14 и 15 могу конкурсати лица која имају академски степен магистра наука;
- за наставна и научна звања под редним бројем 1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13 и 15 могу конкурсати професионална војна лица која су у последња два периода оцењивања добила службену оцену најмање „врло добар“, (истиче се);
- за наставна и научна звања под редним бројем 3, 7, 9 и 14 могу конкурсати цивилна лица која су у последња два оцењивања добила службену оцену најмање „врло добар“.

Предност при избору имају кандидати који:

- имају дужи наставнички стаж у извођењу наставе из предмета за који конкуришу;
- имају више објављених научних и стручних радова из предмета односно научно-наставне области за коју конкуришу;
- се служе са више страних језика.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА

Молбе се подносе Војномедицинској академији Београд, Црнотравска број 17.

Уз молбу се прилаже:

- оверена фотокопија уверења о држављанству;
- оверене фотокопије диплома – уверења о завршеном факултету и докторату односно магистеријуму;
- списак објављених стручних и научних радова са радовима у прилогу;
- биографију са описом кретања у служби, а посебно бављење наставничким дужностима и бављење научноистраживачким радом.
- Фотокопије докумената се оверавају код персоналног органа јединице – установе у којој је кандидат на служби.
- Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања у магазину „Одбрана“.
- Све информације могу се добити у Секретаријату Наставно-научног већа ВМА на телефон 2661-122 локал 26-384. ■

СПЕЦИЈАЛНА БРИГАДА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
расписује
КОНКУРС

I УСЛОВИ КОНКУРСА :

За пријем кандидата на селективну обуку у Специјалну бригаду могу конкурисати професионални подофицири из јединица Војске Србије који испуњавају следеће опште и посебне услове:

а) Општи услови :

- да су здравствено способни за војну службу без ограничења;
- да нису осуђивани;
- да се против њих не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности;
- да су најмање 2 (две) године у професионалној војној служби.

б) Посебни услови :

- да нису старији од 28 година;
- да имају *повољне* службене оцене током службе;
- да су на задњој провери физичких способности имали најмање врло добру оцену (просек бодова 70 и више);
- да су психолошки способни за обављање падобранске службе (по налазу надлежне војнолекарске комисије);
- да су пливачи.

II НАЧИН КОНКУРИСАЊА :

- кандидати подносе молбе за пријем на селективну обуку у

Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево) преко својих матичних команди бригада, њима равним или вишим;

– уз молбу, кандидати обавезно прилажу: кратку биографију; изјаву да жели да обавља падобранску службу; извод из матичне књиге рођених; оверени препис задње службене оцене; уверење о извршеној провери физичких способности са натуралним показатељима; уверење од надлежног суда да није осуђиван и да се против њега не води кривични поступак и мишљење команданта ранга бригаде или вишег;

– након пристизања молби и њихове анализе, кандидати који задовоље опште услове конкурса добиће позив преко претпостављене команде, са тачним датумом и временом ради упућивања на лекарски преглед за падобранца (преглед се реализује на ИВМ – ВМА Београд, а позив представља уједно и упутницу за преглед); преглед траје 2 (два) дана;

– кандидати који буду здравствено способни за падобранца и који испуњавају све услове конкурса долазе на селективну обуку (привремени рад) у Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево).

Селективна обука планирана је у периоду од 17. марта до 16. маја 2008. године.

Конкурс је отворен до 15. фебруара 2008. године. ■

ВОЈНА ПОШТА 9845, ВАЉЕВО
расписује
КОНКУРС

за пријем војника по уговору на служби у Војсци Србије на одређено време

Гарнизон ВАЉЕВО

- ВЕС 72403 (кувар) 1 извршилац
- ВЕС 72403 (манипулант) 1 извршилац
- ВЕС 72412 (манипулант – кројач) 2 извршиоца

Гарнизон ШАБАЦ

- ВЕС 72824 (руководилац парних котлова са механизованим ложењем) – 1 извршилац

УСЛОВИ КОНКУРСА

Конкурисати могу држављани Републике Србије који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да су здрави и способни за војну службу,
- да имају прописану стручну спрему, која одговара војно-виденционој специјалности, одређеној за формацијско место за које конкуришу,
- да нису осуђивани за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање шест месеци,
- да се против њих не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности,
- да су одслужили војни рок или на други начин регулисали обавезу служења војног рока, осим жене кандидати.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- да нису старији од 30 година,
- да су оспособљени за војно-виденциону специјалност за коју конкуришу или да имају одговарајуће стручно образовање.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

Кандидати који испуњавају услове Конкурса подносе захтев за пријем у војну службу Војној пошти 9845, Ваљево, и прилажу следеће документе:

- аутобиографију,
- извод из матичне књиге рођених (не старији од шест месеци),
- уверење о држављанству (не старије од шест месеци),
- уверење из Општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није осуђиван и кажњаван (не старије од шест месеци),
- потврду војног одсека да је одслужио војни рок (не старије од шест месеци), осим жене,
- фотокопију војничке књижице, осим жене,
- оверену фотокопију дипломе о стеченом образовању (оверену у суду или општини).

Надлежна комисија размотриће пристигле пријаве и уз обавезан став и мишљење Војнобезбедносне агенције о извршеној потпуној безбедносној провери кандидата, утврдити који кандидати испуњавају услове конкурса.

Комисија ће упутити кандидате надлежној војнолекарској комисији ради оцене способности за војну службу, ако испуњавају услове конкурса.

Неће се узимати у разматрање непотпуни и некомплетни документи кандидата.

Комисија неће враћати документе кандидатима који не буду изабрани.

Са кандидатима који буду примљени у војну службу, биће склопљени уговори о пријему у професионалну војну службу по уговору на одређено време.

Конкурс остаје отворен до попуне формацијских места. ■

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

ЉУТЊА

Камски – Ананд
Вајк ан Зе, 2006.

1.д4 д5 2.ц4 дц4 3.е4

Данас је Виши Ананд светски шампион, коме је Владимир Крамник привремено „позајмио титулу“, како је рекао, до њиховог меча који се очекује с оном пажњом. То значи да је он само „примус интер парес“ (први међу једнакима), а никако неприкосновен владар шаховске планете. Гата Камски, натурализован и својевремено медијски

свеприсутан Американец, успешно се вратио шаху, о чему говори и ова његова сјајна победа. Црни је прихватио привремену жртву пешака и сада му не пада на памет да га брани.

3...Сф6 4.е5 Сд5 5.Лц4 Сб6

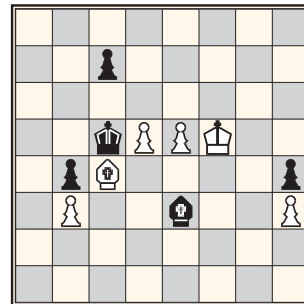
Кад оволико потеза скакачем игра у отварању број један са рејтинг листе, то вероватно значи да није лоше. Но, бели зна како се игра против тог система.

6.Лд3 Сц6 7.Се2 Леб 8.Сбц3 Дд7 9.Се4 Лд5 10.Ле3 0-0-0 11.а3 Де8 12.Дц2 ф5 13.Сц3 Лг2 14.Тг1 Лф3 15.Лф5 е6 16.Лх3 Кб8 17.Тг3 Ле2 18. Се2 Сд5 19.Сц3 Се3 20.фез3 Дх5

21.Де2 Де2 22.Ке2 Те8

Обично се мисли да се слабија страна изменама приближава изједначању или ремију, али није увек тако. Камски је позициониста који јасно увиђа слабости противничког положаја. Стрпљивом игром он долази у победничку позицију.

23.Тф1 Сд8 24.Се4 г6 25.Сг5 Те7 26.Тф3 Лх6 27.Сф7 Сф7 28.Тф7 Тхе8 29.Т1ф6 а5 30.Те7 Те7 31.Те6 Те6 32.Ле6 Лг5 33.д5 Ка7 34.Лг8 х6 35.Лф7 Кб6 36.Лг6 Кц5 37.Лф7 х5 38.Кд3 х4 39.х3 65 40.Ке4 64 41.а64 а64 42.63 Лх6 43.Лх5 Лг5 44.Ле2 Лх6 45.Лц4 Лг5 46.Кф5 Ле3

Бели: Кф5, Лц4, б3, д5, е5, х3
Црни: Кц5, Ле3, б4, ц7, х4

Разнобојни ловци сада нису гаранција за примирје.

47. д6!

Пресекавши пут црном краљу, бели ће лако добити.

1:0

Кажу да је после пораза Индијац био љут, али је то на њега деловало позитивно, па је у финалу ипак освојио прво место на турниру. У питању је јака личност, наравно.

ЗАНИМЉИВОСТИ

ШАМПИОНИ
СССР-а

Шампионати најјаче шаховске силе света играни су од 1920. када је победио Александар Аљехин, до 1991. године када су победу поделили Минасјан и Магерамов. Укупно је међу лауреате уписано 41 име. Највише тријумфа имао је Михаил Ботвиник (6), а затим Михаил Таљ, који је 3 пута био сам и 3 пута на деоби првог места. На 3. и 4. месту су Тигран Пе-

тросјан и Виктор Корчној са по 4 трофеја, 5. је Александар Бељавски са (2-2), 6-7. Леонид Штајн и Паул Керес (3), 8-9. Борис Спаски и Анатолиј Карпов (2-1), 10-11. Ефим Богољубов и Лев полуѓајевски (2), 12-16. П. Романовски, Ј. Авербах, Е. Гелер, И. Рабинович и Д. Бронштајн (1-1) и 17-20. В. Смилов, М. Тајманов, Г. Каспаров и Л. Псахис, који су по 2 пута делили прво место. Прва места су поред Аљехина сами освајали још Б. Верлински, В. Савон, А. Соколов и Р. Ваганјан, а по једном су поделили пр-

во место Богатирчук, Левенфиш, Бондаревски, Лилиентал, Котов, Гуљко, Дорфман, Гавриков, Гуревич, Чернин, Јудасин, Барејев, Визнававин и, на последњем шампионату Минасјан и Магерамов.

СВЕСТРАНОСТ

Године 2005. велемајстор Џејмс Пласкет појавио се у енглеској верзији телевизијског квиза „Ко жели да буде милионер?“ и освојио 250.000 фунти.

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
16						17				18					
19					20		21			22				23	
24				25					26			27			
28			29					30							31
32								33			34		35		
36				37				38							39
40										41			42		
43				44		45			46					49	
47									48						
50					51				52				53		
54			55						56			57	58		
59						60					61				

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: предскакач, китова мост, ледоломац, колонизатор, американ, уресно, атели, тоникум, длон, али, Олио, нн, јаз, Арам, п, ис, АСС, и, бар, старомайка, Анти, Берн, профитарион, три, м, Ими, пре, т, Очоа, Рот, со, Лина, ИМТ, прах, Палилон, Арета, Уралск, Радукану, Наташа Шолрак, Нови завет, Станбанин, посенлиги.

ВОДОРАВНО:

16. Детаљно, до ситница, 17. Део пеџачког прибора, 18. Људски, 19. Делови речног корита, 20. Символ олова, 21. Модерни део Рима, 22. Списак, 23. Информациона технологија (скр.), 24. Припадник најбројнијег словенског народа, 25. Предметак који се јавља у сложеницама и значи: чврст, просторни, 26. Град и лука у Јемену, 27. Појава супротна плим, 28. Кец, 29. Пешкир, убрс, 30. Једна београдска општина, 32. Мрежа која се преко ноћи оставља у мору да се у њу рибе хватају, 33. Град у Француској, 34. Символ калцијума, 35. Врста старог писма у неким земљама Јужне Америке, 36. Старогрчки мудрац, Талес, 37. Притока Дунава, 38. Жене које се баве политиком, 40. Реч којом се обраћа краљу, 41. Место у Француској, 42. Морски краставац, 43. Највећа десна притока Уне, 44. Символ астатина, 45. Боја коже лица, 46. Име бившег митрополита Љубојевића, 47. Радници у кланици, 48. Врста веома финог и густог платна, 49. Ауто-завод (скр.), 50. Смеђа боја, 51. Сенке, 52. Јапанска хаљина са широким рукавима, 53. Име тенисерке Ивановић, 54. Упишите: и, ћ, 55. Врста камиона за расути терет, 56. Ловачки пас, 57. Символ индијума, 58. Неспорој, 59. Изузетно досадна и напада особа, 60. Дростично чишћење (нарочито политичких противника), 61. Које се тиче Илира.

УСПРАВНО:

1. Раст, напредак, 2. Прекид, обустављање, 3. Тањирџи на ваги, 4. Символ алуминијума, 5. Ишчезнути, 6. Подврнути се операцији, 7. Мушко име, Леонард, 8. Четврти и пети самогласник, 9. Гимнастичка справа, 10. Свештенство, 11. Упишите: х, с 12. Жлеб у дасци, 13. Покољ, кровпролиће, 14. Име глумца Нолтија, 15. Град у Јапану, 17. Брат одмила, браца, 18. Зачетници, покретачи, 20. Сређан (жарг.), 21. Град у античкој Апулији, 22. Славни сликар, Салвадор, 23. Укази највише власти, 25. Узвик дозивања, 26. Који се тичу слова, 27. Житељ Гашког, 29. Име глумице Ранчић, 31. Штитионоша, слуга, 33. Крило ноздрве (мед.), 34. Џудо или карате струњача, 35. Биљке из породице шитара, 37. Њушка (покр.), 38. Просторије за становање, 39. Летовалиште у Италији, 40. Припадник српског народа, 41. Амерички уметник, илустратор и сликар, Едвин Остин, 42. Старији (скр.), 44. Врста зачина, 45. Америчка глумица Шарлота, 47. Корозија, 48. Острво у Јадранском мору, 49. Ауто-мото савез Србије (скр.), 51. Символ платине, 52. Латинска свеза, 53. Символ ербијума.

Специјално издање МАГАЗИНА ОДБРАНА

АРСЕНАЛ

Специјално издање магазина ОДБРАНА

*Цена са поштом
350,00*

1-10
400 дин.

www.odbrana.rs

ДЕСЕТ специјалних прилога магазина „Одбрана“
ПРЕГЛЕД најновијих достигнућа у свету и код нас
ЕКСКЛУЗИВНО тенк „црни пантер“, ракетни систем „С 400“...
КОНТРАБЕРЗНО стрелачко оружје у операцији „Ирачка слобода“
ЗАНИМАЈУЋЕ најскупљи пиштољ, најмања беспилотна летелица...

240 СТРАНА

- О савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама...
- Развој, техничке карактеристике, борбена употреба и историја наоружања и војне опреме.
- У пуном колору, уз мноштво фотографија, „Арсенал“ говори и о томе како је конструисана, где испитивана и када коришћена војна техника коју свет данас познаје.

НАРУЏБЕНИЦА

НОВИНСКИ ЦЕНТАР „ОДБРАНА“
 Браће Југовића 19, 11000 Београд
 Тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363
 Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Наручујем _____ примерака Специјалног издања „Арсенал“ по цени од 350,00 динара по примерку.
 Плаћање целокупног износа, увећаног за 100,00 дин. за поштарину, врши се унапред на жиро-рачун НЦ „Одбрана“. Уз наруџбеницу треба послати доказа о уплати, након чега испоручујемо публикацију.

Купац: _____
 Улица и број: _____
 Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

М.П. _____

